

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

ILZE JANSONE

**Runas prasmes sekmēšana 3–4 gadīgu bērnu audzināšanā
pirmsskolā**

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Docente
Akadēmiskais amats

Dr. paed.
Zinātniskais /
akadēmiskais grāds

Gunta Siliņa-Jasjukeviča
Vārds, uzvārds

Paraksts

JĒKABPILS 2018

Anotācija

Darba autors — Ilze Jansone

Darba nosaukums — Runas prasmes sekmēšana 3—4 gadīgu bērnu audzināšanā pirmsskolā

Darba mērķis — Teorētiski un empīriski pētīt 3—4 gadīgu bērnu runas prasmes apguves iespējas audzināšanas procesā pirmsskolā.

Lai sasniegtu augstus runas prasmes rezultātus 3—4 gadu vecumā pirmsskolā, pedagogam ir jāsadarbojas ar bērnu vecākiem, jārada atbilstoša vide un apstākļi, lai bērni dabiski attīstītu runas prasmi. Bērnu runas prasmes attīstība ir regulāri jāvērtē.

Pētījuma rezultāti liecina, ka 3—4 gadīgu bērnu runas attīstībā liela nozīme ir emocionāli drošai videi visas dienas garumā. Bērna runas aktivitāte var būt atšķirīga konkrētās dienas rita daļās. Sekmējot runas attīstību pedagogam jārada apstākļi, kuros tiek sniegts emocionāls pacēlums, katru izpēti mirkli padarot bērnam personīgi nozīmīgu. Runas attīstīšanai pedagoģiskajā darbībā ir noderīgi dažāda veida resursi: rotaļas, vingrinājumi, pārrunas, ilustrācijas, vērojumi, iesaistot tematam atbilstošus runas prasmi veicinošus uzdevumus. Bērnu vārdu krājums var būt atšķirīgs katrā izpētāmajā tematikā. Bērna runas attīstība jāvērtē veselumā, vērtējot skaņu izrunu, vārdu krājumu, gramatiski pareizu runu, teikumu veidošanu, stāstītprasmi. Pedagoģiem un vecākiem jāmacās pielietot tehnoloģijas bērnu runas attīstībai.

Pētījuma darba lappušu skaits — 63 lappuses, attēlu skaits darbā — 0, tabulu skaits darbā — 4, bibliogrāfiskā saraksta vienību skaits — 64, pielikumu skaits — 8.

Atslēgas vārdi: Runas attīstība, valodas attīstība, vārdu krājums, stāstītprasme.

Annotation

Work author — Ilze Jansone

Work title — Speech skill promotion in education of 3—4 years-old children in preschool

Aim of the work — Theoretical and empiric to study speech mastering of 3—4 yearsold in preschool educational process.

To arrive to high speech skill results in age of 3—4 year old children in preschool teacher has to work together with child's parents, they need to create a comfortable environment and circumstances, to let children naturally develop speech skills. Children's speech development should be assessed regularly.

Research results testify, that in speech development of 3—4 years-old children a large part is emotional security during their daily routine. Child's speech activity can be different during different parts of the day. Teacher should strive to promote positive emotional environment.

Speech development promoting resources in pedagogical action could be: games, illustrations, talking, observations. Child's vocabulary can be different in each studied subject.

Childs speech should be evaluated in whole, assessing sound pronunciation, vocabulary, grammatically correct speech, sentence building, storytelling. Teachers and parents have to learn to use technology in child's speech development.

Page count of the research — 63 pages, illustration count in the research — 0, table count in the research — 4, bibliography list count — 64, addition count — 8.

Key words: speech development, language development, vocabulary, storytelling.

Saturs

Ievads	3
1. Audzināšanas procesa un 3—4 gadīgu bērnu runas attīstības mijsakarības pirmsskolā	5
1.1. Runas prasme — jēdziena teorētiska analīze	8
1.2. 3—4 gadīgu bērnu runas prasmes attīstības raksturojums, kritēriji tās novērtēšanai pirmsskolā	12
1.3. 3—4 gadīgu bērnu audzināšanas procesa vispārējs raksturojums.....	18
1.4. Runas prasmi sekmējoša mācību satura izvēles pamatojums 3—4 gadīgu bērnu audzināšanā	22
1.5. Runas prasmi sekmējošu metodisko paņēmieni analīze 3—4 gadīgu bērnu audzināšanā	30
2. Audzināšanas procesa un 3—4 gadīgu bērnu runas attīstības empīrisks pētījums .	35
2.1. 3—4 gadīgu bērnu runas novērtējums pirms un pēc pedagoģiskās izmēģinājumdarbības	35
2.2. Pedagoģiskās izmēģinājumdarbības analīze	48
Secinājumi.....	62
Priekšlikumi	63
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	64
Pielikums 1.....	69
Pielikums 2.....	70
Pielikums 3.....	71
Pielikums 4.....	72
Pielikums 5.....	73
Pielikums 6.....	74
Pielikums 7.....	75
Pielikums 8.....	76

Ievads

Augstus runas attīstības rādītājus var sasniegt tikai mācību procesā apvienojot bērnudārza vidi ar mājas vidi, jeb sadarbojoties pedagogiem ar vecākiem. Informācijas laikmeta steigas rezultātā, nemitīgi dzīvojot ar saukli “man jāpaspēj”, sadarbība starp pedagogiem un vecākiem ne vienmēr ir veiksmīga. Šī steiga ir arī bērnu runas attīstības kavēšanās iemesls. Vecākiem nav laika pievērst bērna uzmanību ikdienas sīkumiem, lai paplašinātu vārdu krājumu un izkoptu valodu kopumā. Kā norāda valodas pētnieki, aizvien agrākā vecumā bērniem tiek dota pieeja tehnoloģijām, kas bieži vien nevis attīsta, bet aizkavē bērnu runas attīstību, jo vecākiem nav iespējas ar bērnu darboties kopā, bet tehnoloģijas tiek izmantotas kā līdzeklis, lai bērns netraucētu ikdienas darbos.

Runas attīstības pilnveidošana notiek dabiskās dzīves situācijās, pievērsot uzmanību ikdienā notiekošajam, apkārtējām lietām. Pārrunājot dažādus bērnam interesējošus tematus, pieaugušajam nepieciešams izmantot situācijas, kurās bērns uzdod jautājumus. Tā sekmēt izziņu bērnam veicot novērojumus, pētīt, salīdzinot, raksturojot, meklējot atbildes uz jautājumiem.

Pedagoga uzdevums ir radīt atbilstošu vidi un apstākļus, kas rosina bērnu sarunāties, sadarboties, pētīt, pievērsot uzmanību ne tikai grupas iekārtojuma, bet arī mērķtiecīgi jāstrādā pie jaunu resursu izstrādes, konkrētu runas traucējumu novēršanai un runas aktivizēšanai kopumā, tāpat jādomā arī par konkrētiem dienas rita posmiem, kāda ir bērna emocionālā un fiziskā labklājība. Arī pedagogiem novērojama informācijas laikmeta steiga, kad no rīta, bērniem atnākot, netiek pievērstā uzmanība sarunām ar bērniem, bet gan dienas gaitā veicamo uzdevumu gatavošanai, kas rada bērniem emocionāli nedrošu vidi. Pedagogam jāpievērš uzmanība arī fiziskā ķermeņa veselībai, jo bieži vien bērnu runas prasmes problēmas rodas sasprindzinātu artikulācijas aparāta vai sīko pirkstu muskulatūras rezultātā, kas ir jāatslābina ar dažādu vingrinājumu palīdzību. Runas attīstības veicināšanai bērnam ir jāapgūst prasme klausīties un jāpanāk uzmanības noturība, lai bērns spētu uztvert informāciju, kā arī jāveicina sadarbības prasme, lai bērns prastu veidot dialogu.

Runas attīstības aktualitāte apskatāma arī jaunā mācību satura kontekstā, kur tiek apgūtas caurviju prasmes: kritiskā domāšana un problēmrisināšana, radošums un uzņēmējspēja, pašvadīta mācīšanās, sadarbība un līdzdalība, digitālās prasmes. Pedagogam runas attīstības uzdevumus jāveido tā, lai bērniem radītu zinātkāri un prieku, izziņas procesā iesaistot veselīgus un aktīvus uzdevumus, kas rosina radošo izpausmi, veicina uz vērtībām

balstītu paradumu veidošanu, apgūstot lietpratību pamatus un attīstot vēlmi un spēju mācīties mūža garumā.

Pētījuma objekts — runas prasmes apguve pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets — 3—4 gadīgu bērnu runas prasmi sekmējošs mācību saturs un metodiskie paņēmieni.

Pētījuma mērķis — teorētiski un empīriski pētīt 3—4 gadīgu bērnu runas prasmes apguves iespējas audzināšanas procesā pirmsskolā.

Pētījuma hipotēze — 3—4 gadīgu bērnu runas attīstība būs sekmīgāka, ja:

- bērns tiks iesaistīts dabiskās runas situācijās;
- bērna runas attīstība tiks regulāri vērtēta.

Pētījuma uzdevumi:

1. Apkopot zinātnieku atziņas par audzināšanas procesa un runas prasmes attīstības mijsakarbām pirmsskolā;
2. Analizēt jēdzienu *runas prasme*, raksturot 3—4 gadīgu bērnu runas prasmi, izstrādāt kritērijus runas prasmes novērtēšanai;
3. Analizēt literatūru par 3—4 gadīgu bērnu runas prasmi sekmējošu mācību saturu, veidot pārskatu par runu sekmējošiem metodiskajiem paņēmieniem darbam pirmsskolā;
4. Veikt situācijas empīrisku izpēti pirmsskolas X, 3—4 gadnieku grupā;
5. Apkopot teorijā gūtās atziņas un izdarīt secinājumus.

Pētījuma metodes:

- Teorētiskās (literatūras analīze);
- Empīriskās metodes — intervija, pedagoģiskais novērojums.

Pētījuma bāze: Pirmsskolas X 3—4 gadnieku grupas 1 skolotājs, 15 bērni.

1. Audzināšanas procesa un 3—4 gadīgu bērnu runas attīstības mījsakarības pirmsskolā

Lai būtu gaidāmi pozitīvi rezultāti ir svarīgi pedagogiem un vecākiem audzināšanas procesā izvirzīt vērtības, kuras kalpo kā vadlīnijas bērna attīstības veicināšanai — vecākiem un pedagogiem ir jāsadarbības, jāanalizē bērna attīstība un, mācību process jāuztver kā abu pušu sadarbības rezultāts. Atdalot bērnudārzu no mājām un otrādi, nevaram gaidīt labus rezultātus, tas nav dabiski, abām pusēm ir jāpapildina vienai otru, pievēršot uzmanību bērna zināšanu, prasmju un attieksmju nepārtrauktai pilnveidošanai. (Millere, 2018). Bērnā nāks par labu sajūst ciešu sadarbību starp ģimeni un izglītības iestādi, kas veido savstarpēju sapratni un vienotas prasības, tādējādi veicinot bērna attīstību un radot drošu vidi, kurā bērns var pilnvērtīgi attīstīties un pilnveidot savas runas prasmes. Pedagogam ir jāizglīto vecāki par nepieciešamo sadarbību, jāpalīdz izprast, kā viņi var palīdzēt bērnam pilnveidot runas prasmes un kāpēc tas ir svarīgi. Ne jau laika trūkuma dēļ, bet drīzāk ieradumu dēļ vecākiem tas var šķist neiespējami, tomēr vakaros, kad vecāki ir mājās laiku var atrast, pirmais solis ir atteikties no ieraduma katram atsevišķi darīt savas lietas, otrais solis ir izvēlēties plānot vakaru tā, lai laiks tiktu pavadīts maksimāli kopā — kopā izdarot beidzamos vakara darbus un pēc tam kopīgi atpūšoties, dabiski pilnveidojot bērna runas prasmi, vecākiem ikdienā jācenšas pievērst bērna uzmanību apkārtējām lietām, pārrunājot jēdzienus, atbildot uz bērnam interesējošiem jautājumiem, rosinot bērnu izzināt, ieguvums būs neatsverams, bērns gūs gandarījumu par paveikto, iemācīsies jaunas prasmes, kļūs patstāvīgāks, spēs plānot savu laiku un sajūtīs ģimenes vienotību, pārrunājot dažādas tēmas, tostarp bērnudārza aktuālo tematiku, tādējādi atbalstot bērnu un ieguldot darbu bērna attīstībā, kas atspoguļosies arī bērna valodā, vārdu krājumā, stāstītprasmē, prasmē veidot teikumus. (Jātniece, 2018). Vecākiem neiesaistoties vai pat atsakoties no bērna mācīšanas mājās, bērnā var radīt neizpratni un nevēlēšanos mācīties vispār, kā rezultātā cieš bērns un viņa gūtā negatīvā pieredze iedarbojas arī uz valodas attīstību. Autorei zināms gadījums, kad kāds bērns nespēj iemācīties burtus dēļ vecāku vienaldzīgas attieksmes, strādājot skolā viņa attīstībā vērojams progress, taču pa vasaras brīvlaiku, vecākiem nestrādājot ar bērnu mājās, bērns visu aizmirst, kā rezultātā viņš nespēj tikt līdzi citiem bērniem, kas vēlāk pamatīgi ietekmē viņa lasīšanas prasmi, runas prasmi, informācijas uztveršanu, sadarbības prasmi un uzvedību, radot komunikatīvos traucējumus un atstājot negatīvas sekas uz bērna personību kopumā. (Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016, 22).

Pedagogam ir jābūt vērīgam, sastopoties ar šādām situācijām, jācenšas izprast cēlonis un tad, meklējot pamazām radīsies dažādas stratēģijas, kā palīdzēt bērnam. Šajā konkrētajā gadījumā, autore nezaudēja ticību bērnam, centās viņu iedrošināt, atbalstīt viņa centienus un likt saprast, ka viņš ir uz pareizā ceļa, ka viņš ir spējīgs domāt un viņa idejas ir vērtīgas, tādā veidā ceļot bērna pašapziņu un palīdzot saprast, ka, lai mācītos iespējams pielietot dažādas stratēģijas, kā rezultātā bērns atguva ticību sev un saprata, ka ir iespējami dažādi ceļi, kā mācīties. Pieaugušā uzdevums ir radīt uzticību, tādējādi bērns spēj celt arī savu pašapziņu. (Nefjodova, 2002, 123). Autore par šo apgalvojumu pārliecinājās skatoties pirmsskolas un sākumskolas bērnu "popielu", kur bērni atveidoja kādu skatuves mākslinieku. Pirmsskolas bērniem tas bija kas jauns, bet viņi uzdrīkstējās, gūstot dažādu atbalstu, 5—6 gadīgos bērnus pavadīja viņu audzinātāja, uzstājoties kopā ar bērniem, bet 3—4 gadniekiem atbalsts bija viņu ģimene, mājās gatavošanās nostiprināja bērnu pārliecību un prasmes, palīdzēja arī vecāku klātbūtne skatoties pasākumu. Viens no bērniem drosmīgi uzstājās viens pats, otram palīdzēja māsa, bet ar trešo, jaunāko, kopā uzstājās bērna mamma. Autore sprāt, tas ir lielisks veids, kā radīt iespēju bērniem un vecākiem kaut ko darīt kopā. Šādas mazas, šķiet neievērojamas aktivitātes palīdz bērnam celt pašapziņu, uzdrīkstēties, pārvarēt bailes, kas ir ļoti svarīgi bērna tālākajā attīstībā un arī runas attīstībā. Autore novēroja, ka tieši šie bērni ātrāk kļūst patstāvīgāki, prot virzīties uz konkrētu mērķi, palīdzību jautājot tikai galējas nepieciešamības gadījumā, bērnu runa ļoti strauji attīstās, viņiem ir ļoti laba atmiņa, uzmanības noturība, skaidra runa, plašs vārdu krājums, izteiksmīgums. Autore uzskata, ka arī bērns pats ir spējīgs salīdzināt savu rezultātu ar iepriekšējo gadu rezultātiem un katru gadu spēj to uzlabot, piedomājot pie tā, kā viņu vislabāk sadzirdēs skatītāji. Bērns izglītības iestādē pavada diezgan daudz laika un tieši tāpēc vecākiem ir jācenšas atrast laiku, kuru pavadīt kopā ar bērnu viņa ierastajā vidē — pirmsskolā, tādējādi parādot bērnam, ka šī vide nav atdalīta, ka vecāki ir gatavi bērnam palīdzēt un iesaistīties bērna ideju realizēšanā, kas atstās iespaidu uz bērna zinātkāri un vēlmi mācīties. (Jātniece, 2018). Bērnam ir jājūt, ka viņš tiek mīlēts, bērnam ir jājūtas gaidītam un saprastam — ja bērns aug vidē, kurā viņu mīl un par viņu rūpējas, viņa attiecības ar pārējiem cilvēkiem attīstās strauji. (Likona, 2000, 22). Bērnam jābūtu tāda vide un apstākļi, lai viņš vēlētos izteikties, kurā bērns jūtas fiziski un emocionāli droši, tādai, kura ir virzīta uz attīstību un, kurai bērns jūtas piederīgs. (Oliņa, 2018, 3). Katra pedagoga un vecāka mērķis ir virzīt bērna domāšanu uz nākotni, panākot, ka bērns spēj patstāvīgi atrast un kritiski izvērtēt informāciju, sadarboties, atrast sev piemērotu mācīšanās veidu, kā rezultātā viņš spēš veiksmīgi socializēties sabiedrībā. (Braše, 2010, 13; Millere, 2018).

Pieaugušajam ir jāpalīdz bērnam attīstīt prasmi plānot savu darbību, tādējādi apgūstot mācīšanās prasmi, kas savukārt, ļauj bērnam sakārtot savas domas un veiksmīgi apgūt jaunu informāciju, kā rezultātā ātrāk attīstās arī valodas prasmes. Audzināšanas procesā cilvēka un sociālās vides mijiedarbībā īpatnēji ir tas, ka katram cilvēkam pret vienu sociālo faktu vai parādību veidojas dažāda uztvere, atšķirīgs vērtējums un rezultātā atšķirīga attieksme. (Špona, 2006, 38). Tāpēc ir svarīgi darbā ar bērniem izmantot dažādas metodes un paņēmienus, lai katram būtu iespējams uztvert informāciju un iegūt atbilstošu attieksmi par to.

Bērns apmēram no 3 gadu vecuma labprāt sadarbojas ar apkārtējiem, šajā vecumā viņam ir izteikta vēlēšanās pielāgoties un iekļauties kolektīvā — tas novērojams tad, ja vecāki viņu jau iepriekš ir iesaistījuši sabiedrībā. (Likona, 2000, 23). Tātad, atkal nonākam pie bērnu attīstības iezīmēm, kuras veidojas, ja vecāki ir radījuši attiecīgu vidi. Bērnu interesi var radīt tikai drošā un rosinošā vidē, un pieaugušā pienākums ir radīt šādu vidi. (Auziņš, 2018, 6). Tik pat svarīgi vecākiem un pedagogiem ir būt par paraugu arī attiecībās ar citiem pieaugušajiem — jāatceras, ka vecāku piemērs ir viens no neizdzēšamākajiem iespaidiem, — tas ir personīgi nozīmīgs, paliek bērnu atmiņā, ietekmējot bērna motivāciju un mērķtiecību. (Dzintere, Zīriņa, Tauriņa, 2009, 65).

Visa bērna darbība sākas ar viņa attieksmi pret sevi un tas lielā mērā ir atkarīgs no tā, kā pieaugušais uztver bērnu un izturas pret bērnu, vai viņš ir bērna virzītājs un atbalstītājs dažādās dzīves situācijās, vai labprātāk izdara visu bērna vietā, tādējādi graujot bērna pašapziņu. Pieaugušajiem jāsaprot, kādas zināšanas un prasmes ir nepieciešamas mūsdienās un nākotnē, kā padarīt bērnu par zinātkāro, kurš labprāt iesaistās mācību procesā un mācās tikt galā ar nezināmām dzīves situācijām. (Oliņa, Namsone, France, 2018, 20—21).

Dažkārt pieaugušajiem skatoties uz bērniem, šķiet, ko tad viņi saprot, viņi vēl ir mazi, bet tas ir maldīgs priekšstats, bērni mācās no pieaugušajiem, ne tikai no darbiem, bet arī no vārdiem un katrā vecumposmā ir jāmeklē atšķirīga pieeja, lai bērns labāk uztvertu informāciju un izprastu kā socializēties mūsdienu sabiedrībā. Bērns mācās, bagātinot savu pieredzi, kas ir svarīga kompetences sastāvdaļa, taču jāatceras, ka pieredzes bagātināšana notiek tikai tad, ja bērns no piedzīvotā ir apguvis kādu prasmi, izejot cauri “mēģinājumu un kļūdu” metodei, nonākot pie saviem secinājumiem. (Apsalons, 2013, 14).

Vecākiem ar bērnu ir pēc iespējas vairāk jārunā, jāskaidro nepietiek tikai parādīt kā pareizi rīkoties, ir arī jāizskaidro kāpēc — bērnam ir jāzina kādas vērtības un pārlicības ir vecāku rīcības pamatā. (Likona, 2000, 36; 38). Pieaugušajam ir jārada apstākļi, lai bērns nokļūtu pie savas pārlicības un vērtībām, situācijas, kurās bērnam ir izvēles iespējas, ne tikai materiālā bāze, bet arī sadarbības un komunikācijas sfērā, ļaujot bērnam izvēlēties kāda

komunikācija būs vispiemērotākā konkrētā situācijā. Bērnu valoda attīstās darbībā ar citiem bērniem, kad viņi var izteikt savas idejas vai palīdzēt viens otram. Novērojot kāda ir bērnu savstarpējā saderība dialoga veidošanā, tā dod iespēju pieaugušajam ietekmēt bērnu komunikācijas prasmes, norādot virzienu pieejai un attieksmes veidošanai. (Mannhard, Braun, 2008, 92).

Bērns pielieto runas prasmes, lai uzzinātu par notiekošo, redzamo, par to, kas notika šodien un, kas notiks rīt vai pēc brīža, to visu bērns vēlas uzzināt dabiskās ikdienas situācijās, kurās veido dialogu ar pieaugušo, šādos brīžos bērns daudz ko iemācās, dabiski paplašinot savu vārdu krājumu, bērns meklē, izvaicā, izzina pasauli. (Vigotskis, 2002, 82). “Kāpēcīša” vecumā bērns uzdod jautājumus, kuri ļauj viņam apmierināt savu zinātkāri, vienlaikus pievēršot uzmanību savai interešu sfērai, kā rezultātā iespējams novērtēt arī bērna runas prasmi. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 10—11).

Autore secina, ka bērnudārza un mājas vide ir cieši saistītas mācību procesā, tāpat arī pedagogu un vecāku sadarbība. Pedagogam dažādos veidos ir jāaktualizē, kāda sadarbība nepieciešama konkrētā tematikā, kāpēc tas ir tik būtiski sadarboties. Bērna izziņas interese ir jāpilnveido, pievēršot uzmanību ikdienā notiekošajam, apkārtējām lietām, pārrunājot jēdzienu nozīmi un atbildot uz bērna uzdotajiem jautājumiem. Katrā ikdienas situācijā bērnam rodas daudz jautājumu un tas ir īstais brīdis, kad bērns var dabiski apgūt valodas un runas prasmes, uzzinot kaut ko jaunu, sev nozīmīgu, piedaloties sarunā, jautājot, paplašinot vārdu krājumu, izzinot, izprotot pasauli. Pieaugušajam jāpievērš uzmanība videi un apstākļiem, tie jāveido tādi, lai bērns vēlētos izteikties, justos droši, tādai, kura ir ērta, bērniem pieejama, kurā bērns jūtas piederīgs. Pieaugušajiem jāvirza bērns uz nākotni, pievēršot uzmanību, kādas zināšanas, prasmes, attieksmes būs bērnam nepieciešamas, kā padarīt bērnu par zinātkāro, kurš mācās ar prieku un nebaidās tikt galā ar sarežģītām situācijām.

1.1. Runas prasme — jēdziena teorētiska analīze

Katrai valodai ir sava uzbūve, skaņa, saziņas atšķirība, kas izplatās sazinoties un tiek nodota tālāk otram sadzirdot runāto vārdu. (Markus, 2003, 9). Sazināšanās, savukārt, saistīta ar zīmju sistēmu, kontaktējoties darbības procesā. (Buivide, 2012, 58).

Ar valodas palīdzību bērns domājot, dabiski uzņem zināšanas un informāciju. Valoda un runa ir līdzīgi, bet ne viennozīmīgi jēdzieni. Apgūstot dzimto valodu notiek process, kura laikā attīstās bērna runa, un tās izmantošanas prasme komunikācijā. Runas attīstības bāze ir valoda kā zīmju sistēma. (Stangaine, 2016, 177).

Bērns izmanto valodu, pirmkārt, lai izteiktu savas sajūtas un pārdzīvojumus, un tikai pēc tam, lai sazinātos, izteiktu savas domas. Neveidojot priekšstatus par apkārtējo vidi, bērns var arī apstāties pirmajā posmā, kur viņš izsaka savas sajūtas un pārdzīvojumus, taču bērnam augot ar to nepietiek, lai valoda attīstītos, nepieciešams iepazīt apkārtējo pasauli, lai bērns to sadzird, saredz un izjūt, nonākot pie jaunas informācijas, paplašinot vārdu krājumu un attīstot valodu kopumā. (Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016, 24).

Valoda ir pamatvērtība, lai cilvēks varētu izdzīvot un veidot kultūru, viņam nepieciešama tāda valoda, kurā viņš spēj izteikt savas domas, jūtas, gribu, izjūtot panākumus intelektuālajā attīstībā un, kurā viņš domā un spēj veidot saskarsmi ar cilvēkiem, iekļaujoties sabiedrībā. Mērķtiecīga bērnu dienas kārtības plānošana sniedz būtisku ieguldījumu valodas attīstībā. (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 348; Mannhard, Braun, 2008, 19).

Valoda ir līdzeklis, lai cilvēks pašizteiktos, veidotu sociālas attiecības, atspoguļotu uztverto pasauli un kultūru. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 7).

Bērns valodas apguves procesā piedzīvo vairākus posmus:

- Sākotnēji tiek izteiktas dzimtās valodas skaņas un attīstās fonemātiskā uztvere.
- Apgūstot vārdu, tiek izveidots vārdu krājums, rodas priekšstats par teikumu veidošanos.
- Notiek literārās valodas apguve runas un rakstu formā. (Stangaine, 2016, 178—179).

Vides ietekme uz bērna valodu ir kļuvusi spēcīgāka, mūsdienās cilvēkiem pieejami pārlieku daudz resursi, kuri tiek neprasmīgi izmantoti, piemēram, televīzija, internets iespaido bērna valodu, taču tikai ar pieaugušo gudru tehnoloģiju izmantošanu var tikt panākti pozitīvi rezultāti. Tehnoloģiju neprasmīgas lietošanas gadījumā cieš ne tikai bērna valodas attīstība, bet arī fiziskā un sociālā veselība, kā arī rodas uzvedības traucējumi, šeit jāatceras, ka tehnoloģijas var un vajag izmantot, taču ir jānodrošina pietiekošs kontakts ar pieaugušo, kurš māca bērnam regulēt tehnoloģiju pielietošanas daudzumu, nodrošina bērnam atbilstošu saturu un spēj izmantot tehnoloģijas tā, lai bērns iemācītos kaut ko jaunu vai nostiprinātu esošās zināšanas. Tāpat arī skolotājs, kurš pievērš bērniem uzmanību tikai rotaļnodarbībās, bet pārējā laikā dara savas lietas, kavēs bērna valodas attīstību un emocionālo labsajūtu — neievērojot bērnu, neuzklausot un nerunājot ar viņu — nenodrošinot tik nepieciešamo runas saskarsmi dienas ritā. Skolotāja uzdevums ir veidot attieksmi pret apkārtējo pasauli visas dienas garumā, pievēršot uzmanību tam, ka runas attīstība ir nepieciešama, lai bērns uztvertu, prastu sadarboties, prastu precīzi novērot, prastu vārdiski raksturot lietas, parādības un darbības, radot bērniem iespēju sadzirdēt, kā veidojas stāstījums, kāda ir teikuma konstrukcija, izteiksmīga runa, ritms, kas neapzināti tiek uztverts un atdarināts. (Freibergera, 2016, 140—

141). Bērns izprot pasauli darbojoties — izzināt, izprast, sadarboties, izteikt savas izjūtas, komentēt citu attieksmi, tās ir darbības, kuras nepieciešamas runas prasmes sekmīgai attīstībai un kvalitatīvas bērna personības veidošanai. Bērna valodu bagātina grāmatas, teātra izrādes, internets, radio pārraides, televīzija, tikai tad, ja pieaugušais ir klāt un iepazīstina bērnu ar pasauli, stāstot, uzdodot jautājumus, bērns saskarsmes procesā apgūst valodu, vēlas izteikt savu viedokli, raksturot notiekošo, kas kopā rada apstākļus, kuros bērns savā valodā izmanto daudzveidīgu leksiku. (Kuzina, 2016, 151; Tauriņa, 2016, 55—57).

Lai nodrošinātu bērniem emocionāli un sociāli attīstošu vidi, pedagogam jāpievērš uzmanība vairākiem faktoriem, (sk. 1. tabulu)

1.tabula. Vides uzlabošanas iespējas pirmsskolā

Paredzama vide	Bērnām jājūtas gaidītam, pedagogam jāaprunājas ar katru bērnu viņu sagaidot. Jābūt bērnam piemērotai, lai bērns justos ērti. Telpas iekārtojums, sadalot telpu mācību centros, tiek nodrošināta paredzama vide. Jābūt pietiekami daudz materiāliem un rotaļlietām. Regulārās brīvās rotaļas. Līdzsvars starp aktīvām un nomierinošām nodarbēm.
Emocionālā attīstība	Skolotāju un aprūpētāju skaits. Uzmanības pievēršana bērnam. Skolotājam jāpārredz bērni un bērniem jāredz skolotājs.
Veselīgu emocionālo izpausmju modelēšana	Savstarpējo attiecību veidošana skolotājam ar bērniem. Bērns kā indivīds. Diferencētas rotaļnodarbības. Iedrošinājums, atbalsts. Emociju atpazīšana un vadīšana. Runāšana par jūtām. Emocionālā un sociālā mācīšanās.

(Fiechtner, Albrecht, 2015).

Videi ir liela nozīme komunikatīvās kompetences pilnveidošanā, kurā tiek nodrošināta kvalitatīva saskarsme ar līdzcilvēkiem, tāpat arī svarīga ir resursu pieejamība (grāmatas, rotaļlietas, tehnoloģiskais nodrošinājums). (Markus, Zīriņa, 2016, 206).

Prasme runāt, klausīties un uztvert runu tā ir runas aktivitāte, kas nosaka savlaicīgas bērnu runas attīstību. Bērna runas attīstībai ir svarīgi nodrošināt mainīgas komunikācijas iespējas, gan ar pieaugušajiem, gan vienaudžiem, tādējādi bērns vingrinās runāt, iesaistīties dialogā. Dialogs tiek uzskatīts par veidu, kā apgūt dzimto valodu un prasmi socializēties. Saksarsmes procesā tiek pausta nostāja un ar valodas palīdzību tā tiek nodota tālāk, tādējādi veidojas cilvēka apzināta darbība — runa. (Stangaine, 2016, 176, 178).

Runas veidošanās ir līdzīga domrakstu rakstīšanai, kad sākotnēji cilvēkam ir jāieklausās savā iekšējā runā un pēc tam noformulēto domu var izteikt vārdos, taču pirmsskolas vecumā raksturīga arī ārējā runa, kad bērns virzās no atsevišķā uz veselo — no viena vārda uz vairākiem vārdiem, no frāzēm uz sakarīgu runu. Svarīgi atzīmēt, ka bērns savā spontānajā runā spēj izteikties gramatiski pareizi, iepriekš nedomājot par loģisku vārdu secību. Ir pieaugušie, kuri uzskata, ka bērna attīstībā viss notiek pats no sevis, bet kādēļ tad

visiem nav vienāds attīstības līmenis, jāatceras, ka zināšanām jārodas kopā ar motivāciju un gribu, jo tikai tad tās kļūst par pamatu pārlicībai, uzskatiem, vērtīborientācijai, darbības motivācijai. (Žogla, 2001, 186).

Ar runu cieši saistīti psihiskie un kognitīvie procesi: sajūtas, uztvere, uzmanība, atmiņa, domāšana, iztēle — procesi, kas bērnam palīdz izzināt pasauli, attīstot runas prasmi kopumā. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 20—21). Tātad, lai attīstītu bērna runu ir jāizprot bērna vajadzības, jāpilnveido visas viņa prasmes, katrai no tām ir savs sensitīvais periods, kas ir jāizmanto, tādējādi veicinot bērna izziņas procesu un palīdzot viņam pilnvērtīgi attīstīties.

Bērna vārdu krājums ir cieši saistīts ar pasaules tēlu, kuru bērns uztver un sakārto ar valodas palīdzību. Pasaules tēla uztveri, pirmkārt ietekmē pieaugušā kultūra, bet, lai pieaugušais spētu iesaistīt bērnu noteiktā pasaules modeļa sistēmā viņam tā noteikti jāiemieso vārdiskā, tēlojošā vai uzvedības un rīcības modelī, kuru bērns spētu maksimāli viegli un pilnīgi uztvert. Pārējā ietekme saistīta ar paša bērna intelektuāli radošo darbību un bērnu subkultūras iedarbību — apkārtējās pasaules tradīciju nodošanu no vienu bērnu paaudzes otrai, kā arī bērna apziņas attīstības pakāpi un ar to saistīto bērnam nozīmīgo jēgu un vērtību līmeņiem. Iegūtais bērna izziņas darbības un emocionālās pieredzes rezultāts ir saistīts ar vārda jēgas un tā semantiskā lauka veidošanās procesu, kam nepieciešama mērķtiecīga pedagoģiskā darbība. (Freiberģa, Dzintere, Augstkalne, 2009, 22; 27—29).

I.Freiberģa atzīmē, ka sekmīgas valodas prasmes apgūšanai bērnam ir jāveic vērojumi tuvākajā apkārtnē un pieaugušajam ir jāpievērš bērna uzmanība novērotajam, jāsniedz atbildes uz bērniem interesējošiem jautājumiem, jākomentē novērojama objekts, jārosina salīdzināt objektus, izšķirot dažādas pazīmes. (Freiberģa, 2016, 139).

A.Tauriņa uzsver, ka precīzas muskuļu kustības nodrošina ne tikai fiziskā ķermeņa veselību, bet arī valodas apguvi, tādēļ bērniem ir jākustas katru dienu, kā arī valodas apguve jāsaista ar kustību rotaļām. (Tauriņa, 2016, 56). Tāpat jātrenē arī sīkā pirkstu muskulatūra, ar pirkstiņrotaļu palīdzību bērns mācās komunicēt ar vienaudžiem, pielietot žestus un attīstīt runas prasmes, pārrunājot visdažādāko tematiku. (Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016, 26).

Autore secina, ka bērna runa un komunikācijas prasme rodas valodas apguves procesa laikā. Bērna runā sākotnēji izpaužas viņa sajūtas un pārdzīvojumi, tikai pēc tam bērns cenšas sazināties un paust savu viedokli, tāpēc pedagogam ir jārada situācijas, lai bērna runa attīstītos. Pedagogam prasmīgi jāizmanto vide, lai veicinātu bērna runas attīstību, tai jābūt fiziski un emocionāli drošai, mainīgai, rosinošai, sadarbību veicinošai, ar dažādiem resursiem bagātai. Runas prasmi sekmē psihiskie — kognitīvie procesi, kuri palīdz bērnam izzināt

pasauli: sajūtot, uztverot, noturot uzmanību, atceroties, domājot, iztēlojoties. Pilnveidojot bērna runu svarīgi novērot un sekmēt bērna runas aktivitāti, lai bērns vingrinātos runāt, stāstot, paužot savu attieksmi, klausoties un uztverot citu stāstīto, komunicējot pēc iespējas mainīgās situācijās, mainoties tematikai un sarunu biedriem. Attīstīta runa, prasme klausīties un uztvert citu sacīto ir nepieciešama, lai iekļautos sabiedrībā, spētu izteikt savas domas, jūtas, gribu, tā ir pamatvērtība. Bērns mācās atdarinot, tāpēc liela nozīme ir bērna uzmanības attīstībai, lai bērns uztvertu, prastu novērot, prastu vārdiski raksturot lietas, parādības un darbības, prastu klausīties, pievēršot uzmanību teikuma konstrukcijai, izteiksmīgai runai, ritmam. Runas prasme tiek attīstīta darbībā — izzinot, vērojot, izprotot, sadarbojoties, izsakot savas izjūtas, komentējot, jautājot, salīdzinot. Runas kopējā attīstībā svarīga ir fiziskā ķermeņa veselība, tāpēc jāpievērš uzmanība fizisko aktivitāšu iekļaušanai rotaļnodarbībās, pielietojot dažādas kustību rotaļas, pirkstiņrotaļas, vingrinājumus artikulācijas aparāta muskuļu atslābināšanai.

1.2. 3—4 gadīgu bērnu runas prasmes attīstības raksturojums, kritēriji tās novērtēšanai pirmsskolā

Vajadzība izteikties pavada cilvēku visu viņa mūžu, jau no pašas dzimšanas bērns visādos veidos, ar emocijām, žestiem, mīmiku cenšas sazināties ar pieaugušo un pavēstīt par to, kā viņš jūtas. Tieši tāpat arī 3—4 gadu vecumā bērni savas vajadzības var pilnībā apmierināt esot saskarsmē ar citiem cilvēkiem, un, kā jau minēts iepriekš, (1.nodaļā, 7.lpp) — tieši šajā vecumā bērni ir gatavi saskarsmei, ja vecāki ir viņus iepriekš iesaistījuši dažādās sabiedriskās aktivitātēs. Filozofs Ē. Fromms atzīmē, lai cilvēks dzīvotu pilnvērtīgi jāapmierina viņa vajadzības: Cilvēciski sakari; Pieķeršanās, simpātijas; Pašapziņa; Pašapliciecināšanās; Iespaidi, informācija, vērtības. (Fromms, 2003, 142).

Pirmsskolas vecuma bērna attīstība notiek straujajos tempos, kur bērns ar prieku un izbrīnu ir gatavs izzināt pasauli, taču, lai bērns prastu runāt un izteikties, viņam nepieciešams pieaugušā atbalsts. (Kaņepēja, 2012, 127). Lai pedagogs spētu nodrošināt bērnu vajadzības ir jārada atbilstoša vide, kurā bērns jūtas labi un, kurā iespējams apmierināt visas augstāk minētās vajadzības.

Pirmsskolas vecumā nozīmīgs bērna attīstības rādītājs ir bērna vārdu krājums, bez kura bērns nevar līdz galam apmierināt savas vajadzības, kas parāda, kādas ir bērna zināšanas par apkārtni, kādu informāciju viņš uztver, tas attīsta bērna domāšanu un ir komunikācijas prasmju pamatelements. (Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016, 24, 27).

A. Buivide uzskata, ka viens no galvenajiem bērna attīstības uzdevumiem ir runas pilnveidošana, tādēļ pedagogam jārada atbilstoša vide, kurā bērns tiktu ieinteresēts dažādām darbībām un iepazīstināts ar apkārtējo pasauli, radot situācijas runas attīstības izkopšanai: pareizi izrunāt skaņas, paplašināt un aktivizēt vārdu krājumu, gramatiski pareizi runāt, apgūt burtus, veidot teikumus, apgūt lasītprasmes iemaņas, pilnveidot stāstītprasmi. Viņa atzīmē, ka runas rotaļnodarbībās ir jāliek uzsvars uz stāstītprasmi, pedagogam jāstrādā ar bērna vārdu krājuma paplašināšanu un jāmāca pareizi veidot teikumus, bērna runas aktivizēšanai nepieciešams emocionāls pacēlums. (Buivide, 2012, 58).

Bērna jautājumu avots ir viņa pieredze, kā arī prasme tos vārdiski noformulēt, tāpēc, ļaujoties uz to, ka bērns pats visu iemācīsies un vides veidošanai nepievēršot pietiekami lielu uzmanību, nākotnē iespējams saskarties ar nopietnām problēmām, kuras traucē veidot normālu komunikāciju ar apkārtējiem, tāpēc pedagogam jāpalīdz bērnam apgūt runas prasmi, ar kuras palīdzību bērns spēs skaidri izteikties un būs labs sarunu biedrs, kurš spēs uzklaut arī cita viedokli, jo, lai bērns spētu saprast un arī pats saprastu citu teikto, ir jāapgūst prasme klausīties — neapgūstot klausīšanās prasmes tiek traucētas arī bērna vispārējās komunikācijas prasmes. Pedagogam jābūt gudram un jāspēj radīt daudzveidīgas situācijas dabiskai dialogrunas apguvei, tādējādi ļaujot bērnam apzināties savu „Es”, savu varēšanu — sarunāties un sadarboties, pētīt, izziņāt valodu. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 10; 16; 19; 49).

Vecumposmā no 3—4 gadiem bērns labprāt iesaistās kopīgās sarunās un ir spējīgs analizēt — kādus jautājumus piemērot konkrētai situācijai — rotaļājoties ar jaunākiem bērniem viņu dialogi ir vienkāršāki satura un gramatikas jomā, nekā tad, ja sarunājas ar vienaudžiem. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 72).

Bērni ir ļoti zinātkāri, jāatceras, ka periodā no divu gadu un sešu mēnešu līdz četrus gadu vecumam visizteiktāk izpaužas „jautājumu vecums”, kad bērns uzdod sevišķi daudz jautājumu, pētot problēmsituācijas par jauno un nezināmo. Jau ap četrus gadu vecumu iespējams pamanīt arī apdāvinātības iezīmes — apdāvinātie bērni jautā daudz vairāk nekā viņu vienaudži, turklāt jautājumi ir daudz dziļāki saturā un tematiski plašāki. Viņi ir daudz neatlaidīgāki un uzstājīgāki atbilžu meklēšanā, prasa no pieaugušajiem dziļus un izsmeļošus paskaidrojumus. Tuvojoties piektajam dzīves gadam, viņi atbildes cenšas atrast patstāvīgi — vēro, izmēģina, eksperimentē, pēta atbilstošas grāmatas un sāk tās lasīt. (Freibergera, Priede, 2007, 168—169). Bērnu attīstība ir dažāda un tāpēc uzdevumu sarežģītības pakāpe jāpiemēro bērnu pieredzei, tādējādi panākot optimālu ieinteresētību darbībai. (Kalyuga, 2013, 79)

Bērna runas attīstību iespējams izvērtēt novērojot bērnu dažādās situācijās, kā viņš veido monologu, kāda ir viņa saskarsme ar vienaudžiem, kā veidojas dialogs, cik aktīva ir

viņa izziņa, vai viņš uzdod daudz jautājumus un, cik aktīvi spējīgs pats atrast uz tiem atbildes. (Roge, 2004, 32). A.Tauriņa uzsver, ka valoda tiek sekmēta dabiskās situācijās, bērnam sarunājoties, izsakot savu viedokli, izsakot komentārus par savu vai cita bērna darbību un atklājot savu pieredzi. Bērnam ir pašam jādarbojas un pedagogam ir jārosina viņu izteikties, skaidrot, raksturot savu darbību, tādējādi pilnveidojot vārdu krājumu, skaņu izrunu un intelektuālo attīstību. (Tauriņa, 2016, 57, 61).

Bērns kļūst patstāvīgs, vēlas izzināt appasauli, uzdot jautājumus. Pieaugušais nedrīkst visu censties izdarīt bērna vietā — jautāt un atbildēt, tādējādi bērnam radot nedrošības izjūtu. Nedrīkst pārlietu labot un nosodīt bērna runas prasmes, citādi viņam var rasties šaubas par savu varēšanu. Lai panāktu gribas piepūles veidošanos, pieaugušajam jāļauj bērnam pašam izvēlēties komunikācijas vai rotaļu biedrus, nedrīkst traucēt viņam fantazēt, sarunāties, rotaļāties un jāatbild uz bērna uzdotajiem jautājumiem. Savukārt, ja pieaugušie atklāti demonstrē bērna atkarību no viņiem un viņa jautājumus uzskata par muļķīgiem, bērns sāk justies nedrošs, var kļūt agresīvs, nevēlēties komunicēt ar vienaudžiem, ierauties sevī arī visu turpmāko dzīvi. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 57). Tieši iedziļinoties, uzdodot jautājumus, notiek mācīšanās, jo bērns pats nonāk līdz atbildei, nevis pieaugušais to pasniedz jau gatavu. (Oliņa, Namsone, France, 2018, 33)

Bērna uzdotajiem jautājumiem piemīt daudzas attīstošas funkcijas:

- Kognitīvā — izziņas darbības sekmēšana, runas, domāšanas un atmiņas attīstība, zināšanu paplašināšana.
- Sociāli emocionālā — interešu, vajadzību apmierināšana, jūtu, emociju, sava Es apzināšanās sekmēšana, komunikācijas, mijdarbības, attieksmju veidošana, runas kultūras apguve.
- Patstāvīgā darbība — bērna pašdarbības — rotaļas, mākslas, intelektuālās darbības izraisīšana, savu vajadzību, interešu apmierināšana, pašdarbības sekmēšana, kritiskās domāšanas veicināšana.
- Terapijas — pārdzīvojumu, neapmierināto vajadzību izzināšana, motivāciju korekcija, iesaistīšana sadarbībā.
- Diagnostikas — bērna uzdoto jautājumu, to satura un vietas dialoga analizēšana, viņa kompetences noteikšana, mentālo zināšanu apguve.
- Mācīšanās veids — cenšanās pašam bērnam rast atbildi un jautājumiem — vērojot, izmēģinot, norunājot, vingrinot savas prasmes. Pieaugušo izmantotā mācību metode — zināšanu apgūvē, intereses izraisīšanā, runas attīstībā u.c. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 80).

Bērna runas treniņos svarīga nozīme ir ne tikai dialogrunai, bet arī monologam, tas ir salīdzinoši garāks, izvērstāks un palīdz bērnam praktizēties apgūt valodu, valodas pētnieki atzīst, ka šīs spontānās bērna valodas spēles ir pat vērtīgākas par tām valodas spēlēm, ko pieaugušais speciāli organizē bērnam. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 39). Tāpēc dažkārt bērns ir vienkārši jānovēro, kā viņš sarunājas ar savu rotaļlietu vai kāda ir viņa saskarsme ar vienaudžiem.

Bērniem patīk eksperimentēt ar savu valodu, to pielietot ikdienas situācijās un vērot pieaugušo un vienaudžu reakciju. Trīsgadīgam bērnam ļoti patīk izteikt vienkāršus spriedumus: labs, slikts, jauks, ļauns, (Likona, 2000, 123—124) tāpēc svarīgi bērnam lasīt priekšā un jautāt, kurš pasakā ir bijis slikts, kurš labs, tādējādi analizējot pasaku varoņu rīcību, noskaidrojot viņu īpašības un sekmējot trīsgadnieka vērtību sistēmas veidošanos.

Valodas apgušana notiek veselumā, vienlaikus apgūstot vārdu krājumu, gramatiskās formas un precīzu skaņu izrunu, tādēļ pedagogam jāsekmē bērna runas aktivitāte kopumā, piedāvājot mainīgas metodes un organizācijas formas. (Freiberģa. 2016, 139).

Pirmsskolas posms ir īpaši nozīmīgs bērna runas apguves procesā, visbiežāk pielietojot dialogu, trešajā dzīves gadā bērnam pārejot no egocentriskās runas uz socializēto runu, tādējādi attīstoties runai, prasmei jautāt, izteikt savas domas, veidot vispārēju saskarsmi ar klausītāju. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 7; Freiberģa, 2016, 132).

Lai bērns spētu pašīstenoties un saglabātu ticību sev, ir nepieciešams pieaugušā atbalsts un sapratne, (Freiberģa, Dzintere, Augstkalne, 2009, 18; 20—21) to var saistīt ar bērna motivāciju un stimuliem, kas rosina darbību, palielinot enerģiju un vēlmi darboties. (Albrehta, 2001, 147). Līdzīgi bērnam ir ar valodas apguvi — sākotnēji tā nepadodas viegli, viņam ir grūti izrunāt skaņas un izprast vārdu nozīmes, taču viņš mācās visu ar prieku, ar milzīgu bērnišķīgu paša prieku un vēlāk arī par prieku māmiņai, tētim, brāļiem un māsām, skolotājiem (Markus, 2003, 62) — un tieši pieaugušais ir atbildīgs par to, lai šis prieks saglabātos arī turpmāk.

Izglītības psiholoģijas profesore — Oksfordas Universitātes galvenā pētniece Ketija Silva (Kathy Sylva) intervijā žurnālā “Bērnodārznieks” atgādina, ka pieaugušajiem jāļauj bērniem regulāri izdzīvot īpašos mirkļus, kas atklājas katrā dienā, piemēram, doties ārā pēc lietuses un izpētīt, kas ir mainījies, skaidrojot, kāpēc notiek redzamās pārmaiņas. Ar bērnu jādarbomas kopā, gatavojot ēst, tīrot māju, šķirojot drēbes, utml., runājot ar bērnu un pievēršot viņu uzmanību lietām, kas atrodas mums apkārt, tieši šādā veidā tiek paplašināts bērna vārdu krājums, kā arī viņa pieredze, jo mācīšanās notiek darbībā un šāda mācīšanās bērniem sagādā prieku. (Jātniece, 2018). Praktiski darbojoties notiek dziļāka mācīšanās, kas dažkārt ietver arī

dalītu mācīšanos un mijiedarbību ar citiem, dalot pienākumus ar citiem bērniem vai pieaugušo. (National research council, 2012, 5)

Bērnu uztvere mācību procesā saistīta ar emocionālu pārdzīvojumu, kuru bērni saņem izzinot — novērojot, izmēģinot, pārbaudot, eksperimentējot, izdarot secinājumus, bērnam ir jābūt izziņas procesā. Bērniem jāpiedāvā rotaļas ar runas aktivitāti, kur bērns, atdarinot darbības un skaņas, gūst emocijas un apgūst konkrētu tematu. Emocijām jābūt arī no pedagoga puses, kas izpaužas intonācijā, balss vokalizācijā, žestos, pauzēs, acu kontaktā, mīmikā, tas rada aizrautību, kuru bērni izdzīvo kopā ar skolotāju. Veidojot dialogu ar bērnu, pieaugušajam jābūt pacietīgam, jāprot piešķirt stāstītajam vērtība, kuru bērns sajūt, redzot skolotāja emocijas un ieinteresētību, jāpievērš uzmanību arī bērna emocionālajam stāvoklim, atbalstot, uzslavējot vai paužot savu viedokli un, izmantojot ikdienišķas sarunas runas attīstībai, paplašinot vārdu krājumu konkrēta temata ietvaros, demonstrējot gramatiski pareizu runu, sniedzot iespēju izpaust savas domas, veidojot stāstījumu. (Omārova, 2003, 83—89; Freiberga, 2016, 139—140).

Runas prasmes apguve notiek caur praktiskām darbībām, pedagogam aicinot bērnus izteikties, pamatot savu viedokli, raksturot — jo vairāk bērns izteiksies, jo plašāks būs viņa vārdu krājums, precīzāka skaņu izruna, bērns attīstīsies arī intelektuāli. (Tauriņa. 2016, 61). Bērns var apskatīt attēlus, grāmatu ilustrācijas, pedagogam jānovēro, kādas ir bērnu intereses, par kādu tematiku bērns vēlas runāt, piemēram, izveidojot "runājošo sienu" un atspoguļojot bērnu intereses uz tās, (Lauka, 2018, 11) pievienojot bērnu uzdotos jautājumus par konkrētu tematiku, vērtīgi arī izjautāt vecākus par bērnu interesēm. Runas prasmi sekmē arī psiholoģiski droša vide, kurā bērns jūt ne tikai pedagoga atbalstu, bet arī individuālu pieeju uzrunājot bērnu viņa vārdā, radot apstākļus, kurā bērns var iesaistīties, piemēram, palīdzot pieaugušajam, atsaucoties komunikācijai, iedrošinot bērnu būt neatlaidīgam un mācīties no kļūdām. Tāpat arī grupas videi ir liela nozīme, tā var veicināt bērnu domāšanu, izraisot sarunas, paplašinot un aktivizējot vārdu krājumu, ierosinot radošām rotaļām un citām aktivitātēm. Mācību process jāorganizē tā, lai bērni klātienē iepazītu priekšmetus, dabas objektus un parādības, sociālās norises, no gūtajiem iespaidiem iepazīstot īpašību un darbību nosaukumus, kā arī bagātinot bērnu uztveri kopumā, tādējādi radot piemērotus apstākļus runas attīstībai kopumā. (Freiberga. 2016, 140—141).

Lai bērni pareizi izrunātu skaņas, artikulācijas aparātam jābūt kustīgam, tam jāpievērš liela uzmanība, jo bērniem kuriem ir izrunas grūtības novērojamas komunikācijas grūtības kopumā, bērni nespēj izteikties skaidri, kā rezultātā citi bērni nevēlas ar viņiem komunicēt. (Markus, Zīriņa, 2016, 207). Situācijā, kad artikulācijas aparāts ir mazkustīgs, neievērināts,

kas rodas dažādu paradumu, sasprindzinājuma vai iedzimtības gadījumā, jāveic dažādi artikulācijas vingrinājumi, kas paredzēti mēlei, lūpām, aukstejām, košanas muskulatūrai un žokļiem. (Buivide, 2012, 8—10). Runas attīstīšanai noder pirkstiņu rotaļas un ritma runas vingrinājumi — kustību veikšana un teksta skandēšana vienlaicīgi trenē atmiņu, uzmanību, skaidru runu, papildina vārdu krājumu. (Brice, 2016, 2).

Bērns runā atspoguļo vidi, kurā atrodas — telpas iekārtojumu, biežāk apspriestie jautājumi ar pieaugušo — apģērbs, ēdiens, rotaļlietas, mājdzīvnieki, grāmatas, filmas, kā arī ārējo vidi, kurā bērns bieži ir kopā ar pieaugušajiem — ciemošanās, pastaigas. (Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016, 27). Lai bērns attīstītos intelektuāli, sevis un lietu izzināšanai jānotiek mijiedarbībā. (Piažē, 2002, 293).

Analizējot teoriju, autore nonāca pie bērnu novērtēšanas kritērijiem:

- Vārdu krājums. Pirmsskolas vecumā nozīmīgs bērna attīstības rādītājs ir bērna vārdu krājums. (Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016, 24, 27);
- Dialogruna. Valoda tiek apgūta dabiskās situācijās, bērniem sarunājoties. (Tauriņa, 2016, 57, 61).
- Stāstītprasme. A.Buivide uzsver, ka runas rotaļnodarbībās ir jāliek uzsvars uz stāstītprasmi. (Buivide, 2012, 58).

Autore secina, ka bērni 3—4 gadu vecumā spēj saprasties un sadarboties, pēfīt un izzināt valodu, viņi labprāt iesaistās sarunās, spējot piemērot jautājumus konkrētai situācijai. Šis ir izteikts “jautājumu vecums”, kurā bērns, pasaules izzināšanai, uzdod daudz jautājumus, tādējādi pētot problēmsituācijas par jauno un nezināmo. Šāda bērna attīstība novērojama tādā gadījumā, kad pieaugušais ir bērna atbalstītājs, attīstībai atbilstošas vides radītājs, jo tas, kā bērns runā, par ko interesējas ir atkarīgs no tā, kādā vidē viņš atrodas. Runas attīstība būs veiksmīga, ja bērns būs apguvis prasmi klausīties, uzmanības noturību, prasmi sadarboties. Bērna valoda saistīta ar viņa pieredzi, pieaugušajam jāstrādā, lai to dabiski paplašinātu, pievēršot uzmanību ikdienas situācijām, regulāri pamanot, novērojot, salīdzinot, analizējot, praktiski darbojoties, tiks paplašināta bērna pieredze, kā rezultātā tiks apgūti jauni vārdi, radīti jauni spriedumi par situācijām, kurās bērns varēs izteikties, uzdot jautājumus, komentēt notiekošo. Pieaugušajam jāpievērš uzmanība bērna vērtību sistēmas veidošanai, jo šajā vecumā bērnam patīk izteikt vienkāršus spriedumus, pasaku varoņu rīcības analīze radīs bērnam izpratni, ko nozīmē tādas īpašības, kā: labs, slikts, jauks, ļauns. Runas attīstības izkopšanai jārada situācijas, kurās tiek sekmēta pareiza skaņu izruna, paplašināts un aktivizēts vārdu krājums, gramatiski pareiza runa, tiek apgūti burti, veidoti teikumi, apgūtas lasītprasmes iemaņas un pilnveidota stāstītprasme. Bērna runas attīstību iespējams novērtēt,

novērojot bērna runas aktivitāti dažādās situācijās. Nozīmīgs bērna valodas attīstības rādītājs ir vārdu krājums, tas atspoguļo viņa pasauli. Pieaugušais nedrīkst kritizēt bērna runu vai izteikties viņa vietā, bērns ir jāiedrošina būt neatlaidīgam un mācīties no kļūdām. Bērns būs aktīvs izziņas procesā, ja izjutīs emocionālu pārdzīvojumu, ja viņam būs iespēja darboties pašam: novērot, izmēģināt, palīdzēt, pārbaudīt, eksperimentēt, pašam izdarīt secinājumus, izpētīt priekšmetus, dabas objektus un parādības klātienē. Runas attīstības kavēšanās bieži saistāma ar artikulācijas aparāta vai sīko pirkstu muskulatūras sasprindzinājumu, tādēļ pedagogam dienas ritā jāiekļauj artikulācijas, pirkstiņu rotaļas, ritma runas vingrinājumi.

1.3. 3—4 gadīgu bērnu audzināšanas procesa vispārējs raksturojums

Šajā vecumā bērnam raksturīga neatkarība, kas izpaužas spējā pašam sevi aprūpēt, empātija, kas izpaužas, izprotot citu cilvēku vajadzības un jūtas, bērna runa ir pietiekami augstā līmenī, lai varētu apspriest gandrīz visu. (Vorda, 2017, 321).

Trīsgadnieki laiku pa laikam var izrādīt stūrgalvīgu neatkarību, tāpat kā divu gadu vecumā, kas liecina par veselīgu pašapliecināšanos. Bērni trīs gadu vecumā ir daudz paklausīgāki un labprātāk palīdz, ja viņiem to lūdz, kā arī labprāt uzklausa pieaugušo rīkojumus, reizēm pat viens aizrādījums var mainīt viņu rīcību, tāpēc svarīgi šajā vecumā ieaudzināt ieradumu palīdzēt un iemācīt uztvert bērnam sevi kā pilnvērtīgu ģimenes locekli, kurš ne tikai ņem, bet spēj arī dot. Pieaugušajam jābūt ar savu nostāju, jāatceras bērnam atgādināt par taisnīgu un godīgu rīcību, jo šajā vecumā bērniem ir daudz vieglāk visu izskaidrot, dažkārt, pirms kādas rīcības, viņi, pavisam iespējams, pat lūgs atļauju. Tā kā bērns labprāt uzklausa pieaugušo, ir viegli mācīt bērnam pieklājību, taču jāatceras, ka paies gadi, līdz bērns šādu uzvedības modeli izmantos bez atgādinājuma. Pieaugušā uzraudzībā trīsgadnieks spēj paveikt daudz — sakārtot rotaļlietas, salikt uz galda traukus un galda piederumus, un tos pēc tam novākt, pagatavot apelsīnu sulu, palīdzēt gatavot ēst, kaut ko pieberot vai maisot, pieskatīt jaunāko brāli vai māsu. Viņi labprāt dalīsies ar citiem, daudz vieglāk sadraudzēsies un iesaistīsies rotaļās, taču viņiem sagādā grūtības pielāgoties citu vēlmēm un vajadzībām, jo tikai cenšas izprast, ka viss nenotiek tikai tā, kā viņi vēlas. Saskarsmē ar rotaļu biedriem viņi mācās pieņemt dažādus rotaļu noteikumus. (Likona, 2000, 117—126). Bērnu uzmanība ir citā līmenī, iesāktajai darbībai bērns spējīgs pievērsties ilgāk, kā arī darbības procesā ir spējīgs pievērst uzmanību kādam, kas ar viņu uzsāk sarunu. (Vorda, 2017, 322, 325). Tuvojoties četru gadu vecumam jaunā pakāpē pāriet izziņas interese, sāk

izgaismoties cēloņu — seku saistība, bērns ir ieinteresēts un aktīvs pret visu. Lai bērns varētu padziļināt un paplašināt zināšanas, pieaugušajam ir jābūt jārūpējas par jautājumu uzdošanu, problēmsituāciju risināšanu verbāli un praktiski, šajā procesā iekļaujot jaunu informāciju. (Freibergera, Priede, 2007, 31).

Ap trīsarpus, četriem gadiem bērni ir izteikti egocentriski, viņiem ir grūti sevi iedomāties cita cilvēka vietā, godīgi viņu izpratnē ir viss, kas notiek pēc paša prāta, konfliktsituācijās viņi redz situāciju tikai no sava viedokļa, tāpēc var uzņemt niķi un dusmu lēkmes, kuru laikā bērns izrāda niknumu pret priekšmetiem, tos grūstot vai plēšot. Var parādīties arī greizsirdība pret tikko dzimušo brāli vai māsu. Šajā vecumā raksturīga manipulācija ar vecākiem, mānīšanās, spēlējot spēles un melošana, nesaprotot, ka tas ir slikti. (Likona, 2000, 133; 136). Jāņem vērā, ka par iemeslu bērna nepieklājīgai uzvedībai var izrādīties arī citi faktori, piemēram, nemitīgi izpildot bērna kaprīzes, kad viņš sācis činkstēt vai niķoties, apjukums un stress, ko radījušas kādas pārmaiņas, piemēram, vecāku šķiršanās, mīlestības un uzmanības trūkums. Bērnu vada viņa gribas izpausme, kura jāattīsta kopā ar domāšanu un jušanu, pretējā gadījumā bērns nespēs rēķināties ar citiem cilvēkiem. (Purmale, Paupe, Vigule, 2000, 24). Bērnam jānodod laiks, jo jāatceras, ka šajā vecumā bērns ir ļoti ietiepīgs un bieži tiek pārkāptas atļautās robežas, tādēļ tas var liecināt arī par ikdienas problēmām, kuras pārdomājot, bērns arī pats var nonākt pie secinājuma, ka ne viss notiek tikai pēc viņa prāta. (Vorda, 2017, 330).

Pedagogi un psihologi vairākkārt ir atgādinājuši, ka bērnam mācību un audzināšanas procesā kaut ko uzspiežot, padarot par obligātu, bieži sodot — nemitīgi pieprasot bezierunu paklausību, bērns var kļūt agresīvs un noslēgts — kļūstot pieaudzis, toties labestīgāks un atvērtāks raksturs veidojas tad, ja bērnībā ir izjusta sapratne, ieinteresētība un drošība, tāpēc visām labajām domām, pēc kurām pieaugušie regulē bērna dzīvi, vajadzētu būt ieteikuma formā. (Markus, 2003, 62).

Lai panāktu, ka bērni klausā, jebkurā pirmsskolas vecuma attīstības stadijā bērniem jānostiprina vecos ierobežojumus un jāapgūst jauni ierobežojumi. Bērniem jāsaprot, kāda ir viņu uzvedība, ka viss vienmēr nenotiek pēc viņu prāta un, ka nepaklausības gadījumā sekas var būt nepatīkamas. Bērniem jāmacās saprast, kāpēc jāuzvedas pieklājīgi, piemēram, ka lamuvārdus nav pieņemts lietot, jo citiem cilvēkiem ir nepatīkami tos dzirdēt — pieklājīgi cilvēki citu klātbūtnē tā nerunā. Lai tiktu ārā no „Es gribu, un tāpēc man vajag” ietvariem, pieaugušajiem jāpieprasa labāks pamatojums bērna vēlmju izpildīšanai. Panākot bērna pūles sniegt jebkādu pamatojumu savām iegribām — liecina, ka egoisms pamazām sarūk un daudz vairāk tiek ņemts vērā citu cilvēku viedoklis, tādējādi mainot bērna pasaules uzskatus. Ļoti

svarīgi pieaugušajiem uzsvērt taisnīguma nozīmi, lietojot vārdus „taisnīgi” un „godīgi”, kas gan ar vārdiem, gan ar darbiem veicina jēdziena izpratni un savstarpējās cieņas nozīmi bērna acīs. (Likona, 2000, 147; 153—155). Jāizprot bērna domāšana, ka tā nebūt nav tik kategoriska, kā tā dažkārt šķiet, tā saistīta ar bērna valodu un uz to var paraudzīties arī no rotaļas viedokļa, jebkuras sarunas norises formas aprakstot rotaļas jēdzienos, (Turins, 2000, 265). tādējādi spēlējoties ar valodu, atrodot īstos jēdzienus, vienā brīdī bērns var nevēlēties klausīt un pastāv uz savu, bet otrā brīdī viņš var būt ļoti atsaucīgs pret lūgumu palīdzēt vai just līdzīgu citu bēdās. (Likona, 2000, 159). Autore, atceras situācijas, kad viņas 4,8 gadīgā meita vēlējās sacensties un vienmēr uzvarēt, pretējā gadījumā, viņa raudāja un bija ļoti neapmierināta, visvairāk viņa gribēja sacensties ģērbšanās ātrumā, jo vecāki paši to bija nemanot stimulējusi, lai no rīta varētu ātrāk saģērbties, taču ar laiku tas kļuva par traku, tika nolemts, ka tas ir jāpārtrauc, meitai tika izstāstīts, ka sacensības vairs nenotiks, viņa pamazām sāka šos noteikumus ievērot, taču to ievērošanu pastiprināja tas, ka tētis izskaidroja meitai, ka, sacenšoties ģērbšanās ātrumā, mammai ļoti sāp sirsniņa, to bērns uztvēra ļoti nopietni, noskaidroja vai tā patiešām ir taisnība, pajautājot, un pēc tam nekāda sacensšanās vairs nenotika, autoresprāt, tā kā šajā vecumā bērnam patīk just līdzīgu, šajā situācijā bērnam ir radusies izpratne par rīcības sekām, lai gan dažkārt bērns vēlas atkārtoti pārliecināties par šo patiesību, jautājot un pārliecinoties par to vēlreiz. Bērniem ir nepieciešama nemītīga atkārtošana, iegaumēšana, atgādināšana, lai informācija saglabātos zemapziņā. (Bikše, 2008, 7). Vecākiem vajadzētu ievērot un veicināt agrīnas labestības izpausmes, lai cik īslaicīgas un nepastāvīgas tās arī būtu. Tomēr tajā pašā laikā, jāatceras, ka katra bērna personība ir citāda — to ietekmē temperaments, vieta ģimenē, vecāku uzskati un vērtības, sociālās saskarsmes pieredze, emocionālā drošība, pašuztvere un daudz kas cits. (Likona, 2000, 160).

Bērna attīstību spēcīgi stimulē arī saskarsme ar vienaudžiem, kur bērnam tiek dota iespēja iepazīties ar citu cilvēku viedokli. Katra dzīva būtne attīstās kustībā — attīstība notiek tikai tad, ja bērns kontaktējas ar apkārtējo vidi. (Helminga, 2006, 14). Bērniem nonākot konfliktsituācijās pieaugušajam jācenšas atļaut tās viņiem atrisināt pašiem, taču šad tad, iejaucoties iespējams veicināt bērna attīstību, radot padziļinātu izpratni par taisnīgumu, piemēram, kā variantu piedāvājot izlemt, ko darīt, lai visiem būtu labi! Lai bērni iemācītos svarīgus dzīves noteikumus, kā gaidīt savu kārtu, par palīglīdzekli var izmantot spēles, kas māca vienkāršu noteikumu ievērošanu: 1) Gaidīt savu kārtu; 2) Spēles noteikumi attiecas uz visiem spēles dalībniekiem; 3) Spēle beidzas, ja netiek ievēroti noteikumi.

Mūsdienās ir jāizmanto pieejamie avoti, lai attīstītu mācīšanās prasmes. (Oliņa, Namsone, France, 2018, 21—22) Pieaugušajam caur rotaļām un spēlēm jārada iespēju

bērniem domāt kritiski, izvērtējot informāciju un veidojot izpratni par situācijas daudzpusību un problēmu risināšanu. (Fullan, Scott, 2014, 7)

Lai bērns augtu līdzī laika un spētu attīstīt pārliecību, ka viņš ir labs, kompetents un neatkarīgs cilvēks, kas var stāvēt uz savām kājām un kam par katru cenu nav nepieciešama apkārtējo atzinība, (Likona, 2000, 49) audzināšanas procesā jau no sākta gala ir jāiesaistās, to nedrīkst palaist pašplūsmā, jāapzina bērna vajadzības konkrētajā vecumā un jācenšas bērnam palīdzēt sevi attīstīt visās jomās, jo tikai attīstot visas jomas var gaidīt progresu arī valodas un runas prasmes attīstībā. Mūsdienās bērniem ir jāprot daudz vairāk, tādas prasmes kā kritiskā domāšana, kas palīdz atrisināt sarežģītas situācijas, kur bērnam nepieciešamas arī atbilstošas domāšanas un runas prasmes, prasme sadarboties, prasme virzīt sarunu, prasme izvēlēties sev piemērotāko mācīšanās un domāšanas veidu izveidos bērnu par patstāvīgu, domāt un rīkoties spējīgu cilvēku. (Packard, 2013, 1)

Lai atklātu savu mācīšanās stratēģiju jāiziet cauri dažādām mācīšanās pieejām:

- Redzes pieeja (angl. Visual) materiāli ar attēliem.
- Dzirdes pieeja (angl. Aural) verbālā saziņa.
- Lasīšanas pieeja (angl. Read) teksta uztvere.
- Darbošanās pieeja (angl. Kinesthetic) pieredzes bagātināšana caur fiziskām aktivitātēm un reālām situācijām. (Cherry, 2018).

Lai panāktu šādu ieradumu veidošanos ir jāpiedomā, kā bērns uztver pasauli, kā viņš redz, dzird un jūt, kas viņu motivē darbībai un kas traucē, katram bērnam ir atšķirīga uztvere un viņa mācīšanās ir atšķirīga, tāpēc jācenšas izmantot metodes, kur tiek izmantotas dažādas mācību pieejas, svarīgs ir katrs dienas rīta posms: kā bērns tiek sagaidīts, rīta cēliens, rotaļnodarbība, pastaiga un pēcpusdienas cēliens. Katrs no šiem nelielajiem posmiem ir ļoti nozīmīgs atspēriena brīdis bērna attīstībā. Pirmā dienas daļa ir saistīta ar bērnu ieinteresēšanu darbībai un jaunu zināšanu, prasmju un attieksmju gūšanu, bet pēcpusdienas cēlienā to visu var veiksmīgi nostiprināt, sniedzot bērnam nelielu atbalstu. (Urdze, 2018).

Autore secina, ka 3—4 gadīgi bērni ir pietiekami augstā attīstības līmenī, lai visu varētu sarunāt, bērns spējīgs izprast citu vajadzības un jūtas, spēj pats sevi aprūpēt, valodas pieredze ļauj sarunāties gandrīz par visu. Šis ir brīdis, kurā pieaugušais daudz ko var panākt sarunu ceļā, vairākkārtīgi skaidrojot un atgādinot, bērns pamazām sāk veidot tādus ieradumus, kā dalīties, palīdzēt, būt pieklājīgam, kuri pilnībā nostiprināsies tikai pēc vairākiem gadiem. Svarīgi bērniem problēmsituācijās skaidrot, kas ir taisnīga un godīga rīcība. Bērnam ir jānodrošina prasmju apgūšana un nostiprināšana, pedagogam noteikti šajā attīstības posmā jāmeklē iespējas, kā sadarboties ar vecākiem, jo, lai apgūtās prasmes bērnodārzā veidotos par

ikdienas paradumu, jāsadarbojas ar vecākiem, darot tādas pašas vai līdzīgas uzdevumus arī mājās. Bērnu attīstībā novērojamas saskarsmes un sadarbības prasmes, taču ne vienmēr tās ir noturīgas, jo dažkārt bērniem ir grūti saprast, ja kādam ir atšķirīgas vēlmes vai vajadzības. Svarīgi bērniem daudz skaidrot, kā arī pieprasīt pamatojumu viņu vēlmju izpildīšanai. Jāļauj bērnam iespēju robežās pašam atrisināt konfliktsituācijas, iepriekš izrunājot šādas situācijas un rādot pozitīvu piemēru. Pieaugušajam jāvirza bērna domāšana, attīstot kritiskās domāšanas prasmes, risinot problēmsituācijas, saskatot situāciju daudzpusību, attīstot prasmi izvērtēt informāciju un plānot savu rīcību tiks attīstīta prasme mācīties.

1.4. Runas prasmi sekmējoša mācību satura izvēles pamatojums 3—4 gadīgu bērnu audzināšanā

Jau ar 2018./2019. mācību gada sākumu pirmsskolas izglītības iestādēs tika uzsākta pakāpeniskā pāreja pilnveidotai mācību satura un mācīšanās pieejai, kur bērnu izglītošanā galvenā uzmanība pievērsta mācību procesam. (Nestere, 2018). Jaunā mācību satura izmēģināšanā iesaistījās 100 pilotskolas, lai obligātās uz kompetencēm balstītu mācību satura ieviešanas brīdī tiktu novērsta visas nepilnības darba organizācijā, prasmju un atbalsta nepieciešamībā. (Ernstreite, 2017).

Pirmsskolas izglītības kompetenču pieejas mācību satura pamatmērķis ir zinātkārs un priecīgs bērns, kurš dzīvo aktīvi un veselīgi, mācās, darbojas ieinteresēti, ar prieku un aizrautību, radoši izpaužas, līdzdarbojas, iepazīst sevi, citus, apkārtējo pasauli. (Valsts izglītības satura centrs, 2017, 18). Atšķirībā no šobrīd spēkā esošā pirmsskolas izglītības mācību satura mērķa: sekmēt bērnu harmonisku un vispusīgu attīstību, ievērojot viņu attīstības likumsakarības un vajadzības dzīvei nepieciešamo prasmju un zināšanu apguvē, veidojot pozitīvu attieksmi, mācoties darot. (Valsts izglītības satura centrs, 2012). Autore secina, ka uz kompetenču pieeju balstīts mācību satura mērķis sniedz iespēju bērnam darboties caur procesu, kas viņam sagādā prieku, tādējādi gūstot nepieciešamos priekšstatus, prasmes, apgūstot pasauli savstarpējā mijiedarbībā. Tā ir pāreja no prasmēm uz kompetencēm, akcentējot individualizāciju, inovācijas, vērtības, attīstot zināšanas un prasmes tās mērķtiecīgi pielietot, kā arī vēlmi un spēju mācīties mūža garumā. (Valsts izglītības satura centrs, 2016). Jaunais mācību saturs nosaka, ka pirmsskolā bērns: pilnveido savas spējas, vajadzības un intereses; veicina dzīvei nepieciešamās sadarbības, domāšanas un pašvadības prasmes, veidojoties par pašpietiekamu, aktīvu Latvijas pilsoni; gūstot jaunu pieredzi, esot

emocionāli, fiziski un sociāli gatavs turpmākai izglītībai. (Valsts izglītības satura centrs, 2017, 18).

Uz kompetenču pieeju balstītajos uzdevumos pievērsta uzmanība bērna personības apziņai un attīstībai, vajadzībām, interesēm, spējām un pieredzei, domāšanas prasmju, radošuma un pašizpaušmes mērķtiecīgai attīstībai, uz vērtībām balstītu ieradumu veidošanai, bērna sadarbības un līdzdarbības prasmēm. Bērna iekļaušanās spējām pirmsskolā, apkārtesošajā vidē emocionāli un sociāli. Lietpratību apguve matemātikas, valodas, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā, sociālās un pilsoniskās, veselības un fizisko aktivitāšu, dabaszinātņu lietpratību pamatu veidošanu, balstoties uz līdzšinējo bērna pieredzi un izziņas aktivitāti, un dabisko vēlmi kustēties, darboties, priedzēties. (Valsts izglītības satura centrs, 2017, 18).

Bērniem jāmača izzināt pasauli, apgūstot caurviju prasmes dzīvei:

- Kritiskā domāšana un problēmrisināšana jāsaista ar sadzīves situācijām, kurās bērnam jāmača veidot atbilstošus paradumus, piemēram, mazgāt rokas pēc konkrētām darbībām. Saskatīt vienkāršas sakarības, izprast darbību secību un prast noteikt cēloņus un sekas sev zināmās situācijās. Pamazām apgūt prasmi atbildēt par saviem lēmumiem, novērtēt savu darbību, izdarīt izvēli un novērtēt informācijas ticamību.
- Radošums un uzņēmējspēja jāsaista ar prasmi saskatīt vairākas rīcības iespējas vienai darbībai. Jāļauj bērniem izpausties arī pēc savas iniciatīvas un spontanitātes. Jāapgūst patstāvība, rosinot bērniem sevi aktīvi nodarbināt brīvajā laikā. Jāatbalsta bērnu iniciatīva, apgūt kaut ko jaunu.
- Pašvadīta mācīšanās jāsaista ar emociju un to cēloņu noteikšanu, saistot to ar prasmi pārvaldīt savu uzvedību. Dienas kārtības ievērošana. Darbības plānošana. Grūtību pārvarēšana. Uzticēto pienākumu izpildīšana. Prasme vērtēt savu darbu, izprast kļūdas un lepoties ar sasniegumiem.
- Sadarbība jāsaista ar prasmi uzklaut citus un izteikt savu viedokli. Prasmi izteikt savas domas un jūtas. Mācās saprast kā emocijas un uzvedība ietekmē citus. Mācās atrisināt konfliktsituācijas, prast saskaņot savu darbību ar citiem. Mācās būt pieklājīgs, iejūtīgs, draudzīgs. Mācās palīdzēt citiem un pieņemt palīdzību. Mācās strādāt ar kopīgu mērķi, uzņemties un dalīt atbildību.
- Līdzdalība jāsaista ar noteikumu izstrādi, pārskatīšanu un ievērošanu. Mācās ievērot citu vajadzības. Mācās videi draudzīgu rīcību.

- Digitālās prasmes jāsaista ar noteikumiem, kuri jāievēro lietojot šādas ierīces un digitālo tehnoloģiju lomu.

Lai bērns vēlētos iesaistīties mācību procesā viņam ir jānodrošina nepārtraukta darbošanās. Viņiem jāļauj izmantot praktiskas lietas, tostarp arī nevajag baidīties no tehnoloģijām, kuras saprātīgi lietojot var sasniegt augstus rezultātus. (Fullan, Langworthy, 2014, 23).

Šobrīd spēkā esošā pirmsskolas izglītības paraugprogrammā esošie mācību priekšmeti, kuri tiek apgūti mācību satura jomās vai integrētos mācību priekšmetos, salīdzinot ar tuvākās nākotnes lietderību pamatiem mācību jomās, kurā tiek akcentētas prasmes, kuras jāpārvērš par paradumiem, tādējādi ietekmējot bērna gribu, nodrošinot nepieciešamo kompetenču apguvi.

- Latviešu valoda (*Lietpratību pamati valodu mācību jomā*) — valodas prasmju attīstīšana, orientēšanās apkārtnē, runas attīstīšana dzimtajā valodā, iepazīstināšana ar folkloru un literatūru, rakstītprasmes un lasītprasmes veidošana. (Ministru kabineta noteikumi, 2012). *Lietpratību pamati akcentē: prasme sazināties un lietot valodu, klausīties tekstu, stāstītprasme, prasme uzdot jautājumus un atbildēt, prasme atstāstīt notikumus, izdomāt teksta turpinājumu, prasme piedalīties sarunā, nepārtraukt runātāju, atdarināt intonācijas, atšķirt un nosaukt skaņas īsos vārdos, pazīt burtus, lasīt un saprast īsus vārdus, rakstīt burtu elementus, veidot mērķtiecīgu tekstu no simboliem vai burtiem.*
- Dabaszinības (*Lietpratību pamati dabaszinātņu mācību jomā*) — valodas prasmju attīstīšana, orientēšanās apkārtnē, sensorā attīstīšana, darbības ar priekšmetiem un iepazīstināšana ar dabu. (Ministru kabineta noteikumi, 2012). *Lietpratību pamati akcentē: Prasmi izzināt dabu tuvākajā apkārtnē raksturīgos augus un dzīvniekus, ūdens agregātstāvokļus, iežu krāsas un cietību, ikdienā lietojamo produktu šķīdību ūdenī, dažāda lieluma un formas priekšmetu kustību, dažādu materiālu priekšmetus, to īpašības un izmantošanu, pārmaiņas, debess ķermeņus. Prasme stāstīt par savu pieredzi augu audzēšanā. Prasme saprast drošas uzvedības pamatus saskarsmē ar dzīvniekiem. Prasme skaidrot kāpēc uzturā jālieto veselīgi produkti, jāsaudzē daba un tās resursi. Prasme iesaistīties tuvākās apkārtnes sakopšanas darbos.*
- Matemātika (*Lietpratību pamati matemātikas mācību jomā*) — sensorā attīstīšana, konstruēšana, matemātisko priekšstatu veidošana, matemātika. (Ministru kabineta noteikumi, 2012). *Lietpratību pamati akcentē: Prasmi darboties un noteikt skaitļa sastāvu pieci apjomā, veidot skaitļa sastāva dažādas variācijas, izteikt*

pieņemumus par skaitu attēlos un priekšmetu kopās un skaitot tos pārbaudīt. Prasmī nosacītiem mēriem noteikt garumu, platumu un ietilpību. Izzināt ģeometriskās figūras, tajā skaitā telpiskus ķermeņus, raksturo to formu un saista ar pazīstamiem objektiem un tēliem. Prasme šķirot priekšmetus pēc vienas pazīmes un salīdzināt pēc skaita un lieluma. Prasme nosaukt objektu atrašanās vietu telpā. Prasme veidot ritmiskas rindas un sakārtojumus no priekšmetiem un ģeometriskām figūrām.

- Sociālās zinības un ētika (*Lietpratību pamati sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā*) — valodas prasmju attīstīšana, orientēšanās apkārtnē, darbības ar priekšmetiem, iepazīstināšana ar apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm, sociālo prasmju attīstīšana. (Ministru kabineta noteikumi, 2012). *Lietpratību pamati akcentē: Prasme apzināties sevi, piederību ģimenei un skolai. Prast atšķirt labu rīcību no sliktas, novērtēt savu patstāvīgu darbību. Prasme veikt vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Prasme skaidrot un ievērot grupā pieņemtās kārtības un drošības noteikumus. Prasme prognozēt rīcības sekas ar personīgo veselību un drošību saistītās situācijās saskarsmē ar citiem cilvēkiem, saprast dažādus noteikumus saistībā ar ugunsdrošību, ceļas satiksmi, elektrodrošību, rotaļām brīvā dabā un spēļu laukumos. Prast meklēt palīdzību pie pieaugušā. Izprast, ka Latvija ir daļa no pasaules, saprast, ka cilvēki ir dažādi, atpazīt un nosaukt Latvijas valsts simbolus — karogu, himnu.*
- Fiziskā izglītība un veselība. (*Lietpratību pamati veselības un fiziskās aktivitātes mācību jomā*) Kustību attīstība. (Ministru kabineta noteikumi, 2012). *Lietpratību pamati akcentē: Prasmī sev un citiem drošā veidā pārvietoties dažādu šķēršļu joslās un kustību rotaļās, apvienojot soļošanu, skriešanu, rāpošanu, rāpšanos. Prasme pārvietot priekšmetus un pārvarēt šķēršļus, izvēloties darbības veidu atbilstoši situācijai. Prasme apzināties savu dzimumu un ķermeņa neaizskaramību. Ikdienā apzināti ievērot personīgo higiēnu.*
- Vizuālā māksla, mūzika. (*Lietpratību pamati kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomās*) — sensorā attīstīšana, darbības ar priekšmetiem, zīmēšana, gleznošana, tēlotājdarbība, veidošana. (Ministru kabineta noteikumi, 2012). *Lietpratību pamati akcentē: Prasme darbojoties iepazīt formas un laukumus, nosaukt, jaukt un klāt krāsas. Prasme paust savas emocijas par uztverto vizuālās mākslas darbā vai skaņdarbā. Prasme izvēlēties un radoši izmantot dažādus materiālus, veidot, zīmēt, gleznot, aplicēt pēc vērojuma vai iztēles. Prasme*

apvienot dažādas vizuālās mākslas tehnikas, īstenot savu radošo ieceri un novērtēt to. Prasme skandēt tautasdziesmas, deklamēt īsus dzejoļus, izspēlēt pašu izdomātu vai literārā darba sižetu. Prasme dziedāt, muzicēt, dejot tautas un mūsdienu dejas. Prasme improvizēt ar kustībām un skaņu rīkiem, dziedāt individuāli un kopā, ar un bez mūzika pavadījuma.

- Mājturība un tehnoloģijas (*Lietpratību pamati tehnoloģiju mācību jomā*) — rokdarbi, tēlotājdarbība, mājturība, konstruēšana, aplicēšana. (Ministru kabineta noteikumi, 2012). *Lietpratību pamati akcentē: Prasmi stāstīt par savu radošā darba ieceri, plānot ieceres īstenošanas soļus, izvēlēties nepieciešamos materiālus, īstenot ieceri un novērtēt rezultātu. Apgūt dažādus tehniskus paņēmienus un drošības noteikumus materiālu izmantošanā, veidot un savienot vienkāršas detaļas. Prasme turēt pareizā satvērienā rakstāmpiederumus un darbarīkus. Piedalīties vienkāršu ēdienu pagatavošanā.* (Valsts izglītības satura centrs, 2012, 4, Izglītības un zinātnes ministrija, 2018, 3—4).

Apgūstamās prasmes saistītas ar aktīvu darbību, kas pozitīvi ietekmē bērna personību, protot sadarboties, izteikties un rast risinājumu sarežģītās situācijās. Visas augstāk minētās prasmes bērnam sniegs drošību turpmākajā dzīvē un pārliecību par saviem spēkiem. Prasmes ir skaidri definētas, pedagogam jāizvērtē, kādā mērā katra no prasmēm apgūstama konkrētajā vecuma posmā, pievēršot uzmanību, ka prasmes jāsaista ar kompetenču apguvi. Valodas attīstīšana notiek katrā mācību jomā, jo tai ir sava valodas specifika, jaunvārdi, ar kuriem jāiepazīstina bērnus, stāstītprasmes, rakstītprasmes, kā arī sīko pirkstu muskulatūras attīstības veicināšanai paredzēti uzdevumi. Valodas mācību jomā bērni tiek virzīti uz komunikācijas prasmju pilnveidošanu, kas saistīta ar spēju izteikties, uzklaut, iesaistīties sarunā, radošumu, kā arī valodas izkopšanu, pievēršot uzmanību precīzai runai, rakstītprasmei, lasītprasmei. Sociālā un pilsoniskā mācību joma sniedz iespēju iepazīt sevi un citus cilvēkus, izprast rīcību un tās sekas, novērtēt savu darbību, veikt pašapkalpošanās darbus, ievērot noteikumus, prast meklēt palīdzību, apzināties Latvijas pamatvērtības. Attīstot sadarbības prasmi, prasmi izteikties, izprast runas kultūru. Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslas mācību jomās ir vizuālās mākslas un mūzikas apvienojums, kurā tiek pievērsta uzmanība radošām darbībām, kas saistītas ar bērnu patstāvīgu darbību, apgūstot ar vizuālo mākslu un mūziku saistītas prasmes, kas izpaužas emociju izpaušanā klausoties, novērojot, iejūtoties konkrētā vidē, izvēloties materiālus, tehnikas, protot novērtēt savu veikumu, par to pastāstot, argumentējot savu viedokli, izsakot savas domas, realizējot radošās ieceres. Attīstot skaidras runas prasmi, skandējot tautasdziesmas, deklamējot īsus dzejoļus, izspēlējot sižetus, dziedot, muzicējot,

dejojot, improvizējot ar kustībām un skaņu rīkiem, attīstot ritma izjūtu un paplašinot vārdu krājumu, darbības rezultātā radot izpratni par dažādām vērtībām. Lietpratību pamati tehnoloģiju mācību jomā saistīta ar radošas darbības ieceri, plānošanu, realizēšanu, materiālu izvēli, rezultāta vērtējumu, kas saistīts ar pastiprinātu domāšanu, plānošanas darbībā, kā arī stāstītprasmi, darba norises gaitas skaidrošanā, kā arī vārdu krājuma paplašināšanu. Dabaszinātņu mācību joma ir cieši saistīta ar valodas jomu, jo mācību procesā notiek nemitīga novērošana, pētīšana, eksperimentēšana, pieredzes paplašināšana bērniem izdarot secinājumus, stāstot par redzēto, dzirdēto, sajusto. Matemātikas mācību jomas saistība ar valodu izpaužas prasmē izteikties, risinot skaitliskus, teksta uzdevumus, mērot, salīdzinot garumu, platumu, ietilpību, saskatot līdzību starp ģeometriskām figūrām un telpiskiem ķermeņiem, raksturojot formu. Prasme salīdzināt dažādus priekšmetus pēc skaita un lieluma, runāt par objektu novietojumu telpā. Fiziskās aktivitātes mācību joma saistīta ar veselīgu paradumu veidošanu un izpratni.

Šobrīd spēkā esošā pirmsskolas izglītības mācību satura programmā bērnu attīstības līmenis tiek izdalīts pakāpes, kur 3. pakāpe atbilst 3—5 gadiem. Šajā vecumposmā, saistībā ar valodu un **sociālajām prasmēm**, bērnam jāprot atpazīt emocijas, saprast jēdzienu ģimene, sadarboties nelielās grupās (2—3 bērni), lietojot pieklājības vārdus, ievērojot drošības noteikumus atbilstošās situācijās un darbošanās veidiem, raksturojot priekšmetus tuvākajā apkārtnē, nosaukt dažas profesijas, taču vēl jāpētās pārdzīvot līdzīgi dažādās situācijās, kontrolēt uzvedību, vērtēt darbību, sadarboties kopā ar citiem bērniem, ievērojot uzvedības normas izglītības iestādē un sabiedriskās vietās, pazīt Latvijas karogu, iepazīt savu ģimeni un viņu nodarbošanos, pazīt dažādās profesijas, iepazīt tradicionālo gadskārtu ieražas, valsts svētku svinēšanu. **Dabas zinībās** jāatpazīst dabas parādības un jāprot tās nosaukt, kā arī jābūt labām klausīšanās prasmēm, atpazīstot dabā dzirdamās skaņas. Jāpazīst 4—5 augļi, ogas un dārzeņi dabā un attēlos, 2—3 kokus tuvākajā apkārtnē, 2—3 puķes tuvākajā apkārtnē. Jāorientējas dzīvnieku valstībā, zinot 3—5 zīdītājus, 2—3 putnus, 2—3 kukaiņus, jāprot nosaukt 2—3 dzīvnieku mazuļus. Bērniem vēl jāpētās nosaukt dabas objektu spilgtākās pazīmes, raksturojot laika apstākļus, pazīt augus pēc to raksturīgākajām pazīmēm, pazīt dažus augus grupas telpā, veidojot dzīvnieku saimi, pazīt dzīvnieku dzīves vietas un reaģēt uz dzīvnieku brīdinājumiem, pazīt 2—3 Latvijā sastopamas zivis, svarīgi attīstīt novērošanas spējas, vērojot dabu. **Latviešu valodā** bērniem jābūt labi attīstītai klausīšanās prasmei, lai spētu klausīties daiļdarbu, saklausīt un atšķirt īstus un garus vārdus, līdzīgi skanošus vārdus, saklausīt pirmo skaņu vārdā, taču jāpētās uztvert dažādas daiļdarba noskaņas, regulēt balsis skaļumu, tembru, saklausīt atbilstošo skaņu vārdā, diferencēt pēc dzirdes patskaņas, minēt asociatīvās mīklas.

Ar runas prasmi jābūt iemaņām pareizi izrunāt visas skaņas, lietot lietvārdus, kas nosauc cilvēkus, Latvijā sastopamus dzīvniekus un augus, lietot darbības vārdus, kas apzīmē transporta līdzekļu kustību, dzīvu būtnu darbības, lietot īpašības vārdus, kas apzīmē priekšmetu, dabas objektu īpašības, piemēram, krāsu, formu, lietot apstākļa vārdus, kas norāda vietu un laiku, lietot norādāmos un piederības vietniekvārdus atbilstoši situācijai, saskaņot vārdus dzimtē un skaitlī, locījumā, stāstīt par to, ko redz, dara un jūt (2—3 teikumi). Jāprot runā lietot vienkāršus teikumus, jautāt to, kas interesē, atbildēt uz jautājumu kāpēc? Deklamēt īsus dzejoļus, skaitīt skaitāmpantus, skandēt tautasdziesmas, atbildēt un jautājumiem par stāsta un pasakas saturu. Paust savu attieksmi par tēlu rīcību. Atveidot pasaku tēlus, regulēt balss skaļumu, runas tempu. Minēt aprakstošās mīklas. Vēl jāmacās lietot darbības vārdus, kas saistīti ar norisēm dabā, laika ritējumā, lietot īpašības vārdus, kas raksturo cilvēku un viņa rīcību. Veidot īpašības vārdu salīdzināmās pakāpes, raksturot literāros varoņus, sacerēt aprakstošas mīklas par dotajiem priekšmetiem. Atstāstīt dzirdētu tekstu, ievērojot darbības secību, turpināt cita iesākto stāstījumu, izteikt savu attieksmi pret redzēto, dzirdēto, piedzīvoto. Stāstīt par attēlu sērijām (2—3 attēli), dzirdēto tekstu. Pamatot savu apgalvojumu. Lasītprasmes apguvei jābūt interesei par pasakām, to varoņiem, jājautā par ilustrācijās redzamo un teksta saturu, jāimitē lasīšana, taču vēl jāmacās atrast tekstā pazīstamus burtus, ar pieaugušā palīdzību lasīt dažus īsus vārdus. Lai gūtu iemaņas rakstītprasmē, jādarbojas ar dažādiem materiāliem, kas trenē sīko pirkstu muskulatūru (tīt, aptīt, vīt, locīt, pīt, siet, griezt). Jāmacās zīmēt un rakstīt norobežotā laukumā, apvilkt daudzveidīgas kontūras, piemēram, rūtiņas, trafaretus, dažādus priekšmetus, siluetus, burtu kontūrlīnijas. **Matemātikā** jāprot lietot jēdzienus: viens, divi, daudz, neviens, nosaukt diennakts daļas. Jāmacās trenēt atmiņa, saistot skaitļu izskatu ar to nosaukumu, mērīt, izsakot mērvienības vārdos — tievs, plats, šaurs, resns. **Mājturība un tehnoloģijas** ir priekšmets, kurā tiek trenēta sīkā pirkstu muskulatūra, griežot, plēšot, līmējot utt., kā arī veicināta iztēle, lietojot dažādus materiālus, atšķirīgam nolūkam, kā arī trenēt uzmanību, klausoties pedagoga norādījumos. **Zīmēšana** saistīta ar rakstītprasmes attīstību, kur bērns mācās vilkt dažādas līnijas. **Fiziskā izglītība un veselība** dod iespēju bērnam trenēt reakciju, sadarbības prasmes un koncentrēties uz saviem spēkiem. **Mūzika** sniedz ritma, tempa izjūtu, iespēju iztēloties skaņdarbā dzirdēto, sasaistot ar kādu tēlu, uztvert mūzikas noskaņu. Vārdiem klāt pievienot kustības, žestus. (Vlasts izglītības satura centrs, 2012, 7—27).

Virzot bērnu uz nākotni, valodas apguve jāsaista ar visiem priekšmetiem, radot dažādas runas situācijas, pievēršot uzmanību prasmju attīstībai un vērtību izpratnei, mācību

procesam, kurā bērns iemācās patstāvīgi plānot, īstenot savas ieceres, prognozēt, mācīties no kļūdām, mācīties ar prieku.

Lai bērnam 3—4 gados veiksmīgi tiktu attīstīta valodas prasme, jāapzinās, kādi lietpratības pamati apgūstami valodu mācību jomā un jāpielīdzina tie šobrīd spēkā esošajai paraugprogrammai, latviešu valodas runas attīstības plānotajam rezultātam. Runas prasmes apguvi nav iespējams nesaistīt ar prasmi klausīties, jo stāsts, pasaka vai dzejolis ir līdzeklis, lai bērni, saklausot vajadzīgo informāciju, nosauktu tajā darbojošās personas, atstāstītu notikumus, paustu savu attieksmi par dzirdēto vai konkrēto tēlu rīcību, atbildētu uz konkrētiem jautājumiem par tekstu, vai izdomātu teksta turpinājumu. Stāstītprasmi iespējams attīstīt arī patstāvīgās darbības analīzē, kur bērni var stāstīt par to, ko viņi redz, dzird, piedzīvo, saprotami un secīgi. Runas prasmi var saistīt arī ar burtu apguvi, caur rotaļām iegūstot, kāds burts atbilst konkrētam attēlam, veidojot stāstījumu par attēlu, izsakot savu pieredzi. Runas attīstībai svarīgi runāt atkārtojot tekstu, tādējādi bagātinot valodu, mācoties izteiksmīgi runāt, atdarinot dzirdētās runas intonācijas. Apgūstot kompetenču pieeju mācību saturā bērns jāvirza, lai viņš apgūtu dzīvē vajadzīgo lietpratību pamatus — caurviju prasmes un mācību jomu pamatprasmes, piedzīvojot lielās idejas un atrodot atbildes uz jautājumiem:

Kas es esmu? Kas mēs esam? Kā mēs izturamies pret pasauli? Cik daudzveidīgā dabā es dzīvoju? Cik daudzveidīga ir cilvēku radītā pasaule? Ko es varu darīt pasaulē? (Valsts izglītības satura centrs, 2017, 19).

Lai bērni atrastu atbildi uz šiem jautājumiem, viņiem ir par tiem jārunā un mācību procesā pašiem jānonāk pie atbildēm.

Autore secina, ka valodas prasmes apguve caurvijas visam mācību procesam, jo katrā mācību jomā notiek komunikācija ar citiem bērniem vai pieaugušo, bērnam jāspēj uzklaut, izteikties, iesaistīties sarunā, piedāvāt radošus risinājumus, novērot, izpaust savas emocijas, novērtēt savu veikumu, argumentēt savu viedokli, plānot, stāstīt, izdarīt secinājumus, raksturot, apgūt jēdzienus un veidot izpratni par mācību jomās apgūstamo tematiku. Bērna mācīšanās notiek sadarbojoties ar bērnu, par viņam aktuālo un interesējošo, tādējādi panākot bērna iedziļināšanos mācību procesā, radot vidi, kura ir personiski nozīmīga, bērns ir zinātkārais. Tādā veidā tiek rosināta bērna vēlme un spēja mācīties mūža garumā, izprotot, kā darbs ir jāplāno, jāprognozē, jāorganizē, ka ir jāmācās no kļūdām un jāmeklē risinājumi problēmsituācijās, jānovērtē sniegums, tādējādi radot paradumu mācīties.

1.5. Runas prasmi sekmējošu metodisko paņēmieni analīze 3—4 gadīgu bērnu audzināšanā

Mācību vides veidošana ir saistīta ne tikai ar telpu noformējumu un grupas iekārtošanu, bet arī ar mācību programmas īstenošanas formu un metožu pielietošanu, kas palīdz plānot mācību saturu atbilstoši bērna vispārējās attīstības, iepriekš apgūto zināšanu un prasmju līmenim. Balstoties uz pirmsskolas izglītības mācību satura programmu 3.pakāpei no 3—5 gadu vecumam iesaka izmantot šādas mācību metodes un metodiskos paņēmienus:

- Pārrunas, kas ir svarīgas vērtējot bērnu runas attīstību, piemēram, raksturojot jautājumu psiholingvistisko raksturojumu iespējams izmantot divas metodes:
  1. Pierakstot un analizējot bērnu spontānos jautājumus, lai bērni justos nepiespiesti un nemanītu, ka kāds viņu jautājumus pieraksta;
  2. Izraisot situācijas, kad bērns uzdod jautājumus un atbild uz tiem. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 25).
- Vērtējums — svarīgākais stimuls bērna darbībai kā arī spējai atturēties no tās ir uzslava. Uzslavas dēļ bērns var pārvarēt iekšējo vēlmi “man gribas”, respektēt “vajag”. (Miesniece, 2016, 5).
- Konstruktīvās rotaļas — bērns mācās radīt lietas ar tehnisku vai māksliniecisku nozīmi, kas atspoguļo realitāti, priecājas par sasniegto par savu pašregulāciju. (No 6 gadu vecuma).
- Celtniecības rotaļas — apgūst prasmi attēlot redzēto, ceļ dažādas būves. Bērns spēj pielietot iztēli, lai pārveidotu ārējo pasauli un priecātos par paveikto. (No 3—6 gadu vecuma) (Dzintere, Stangaine, 2007, 118).
- Sižeta lomju spēles — lielisks veids, kā bērniem izpausties, atdarinot pieaugušos un rotaļājoties apgūstot cilvēku sadarbības veidus. Tās sagatavo bērnu nākotnes situācijām — kā jebkuram cilvēkam, arī bērnam nereti gribas pašam ieskatīties tālākā nākotnē, negaidot pakāpenisku tās pietuvošanos, (Markus, 2003, 17) tās sniedz iespēju īstenot dažādas bērnam aktuālas tēmas, kā arī trenē ķermeni, attīsta dažādas iemaņas un dod iespēju izpaust savas emocijas. (Miesniece, 2016, 4).
- Didaktiskās spēles — padara nodarbību emocionālu, saistošu, rada priekšnoteikumus jaunu zināšanu, iemaņu un prasmju dziļākai apguvei. Spēles palīdz pilnveidot sensoriskos motoriskos procesus, tās palīdz uztveres procesus saistīt ar darbību un vārdu. Turpmāka darbību atkārtošana veicina prasmju un iemaņu veidošanos. (Маллер, 2003).

- Darba organizācijas formas — rotaļnodarbība ar visu grupu, ekskursija. (Valsts izglītības satura centrs, 2012, 28)

Rotaļām un spēlēm ir arī cita izglītojoša nozīme — noteikumu ievērošana, kas palīdz bērnam apzināties, saprast, vērtēt sevi un spēles partnerus, un salīdzināt sevi ar citiem, tā rezultātā bērns sāk pildīt viņam uzticētos pienākumus. Bērns apgūst prasmi pārvaldīt savu uzmanību, tādējādi attīstot tīšo uzmanību, kas ir viena no svarīgākajām lietām turpmākajām skolas gaitām. Spēles ar noteikumiem un konstruēšana attīsta bērna tīšo uzmanību. Rodoties interesei par darbību, nav nepieciešams papildus piepūlēties, lai tai pievērstu uzmanību — netīšās uzmanības vietā iegūstot tīšo uzmanību. Uzmanības koncentrācija, uzmanības sadalīšana, pārslēgšana bērnam šajā vecuma posmā nav pietiekoši attīstīta. Uzmanība ir neliela, tā slikti pārslēdzas un izpaužas kā izklaidība. Izklaidība pirmsskolā saistīta ar bērna nespēju ilgstoši koncentrēties, ātri nogurstot — kas ir dabiski šajā vecuma posmā. Bērnu uzmanību piesaista pievilcīgi objekti, kas izraisa emocionālu pārdzīvojumu, tādējādi panākot dabisku bērna iesaisti mācību procesā, kurā bērns vēlas iesaistīties pats. Ņemot vērā bērnu vajadzības un intereses pedagogs izmanto atbilstošu rotaļnodarbību, paredzot dienas gaitā organizētās rotaļas, kuras ir plānotas ar konkrētu, sasniedzamu mērķi un brīvās rotaļas, kurās bērns rotaļājas patstāvīgi, plānojot, darbojoties un īstenojot savus nodomus. (Valsts izglītības satura centrs, 2017).

Bērna valodas attīstības labvēlīgai ietekmei nepieciešama pozitīva vide, kuru atdarināt un runas aparāta treniņš, paralēli tam jātrenē arī psihiskie procesi: uztvere, atmiņa, sajūtas, spēja koncentrēties, uzmanības noturība. Runas attīstības uzdevumi ir:

- Bagātināt sajūtu pieredzi;
- Iemācīt vispirms pašas vienkāršākās lietas;
- Precizēt skaņu izrunu, diferencēt tās;
- Mācīt orientēties plaknē, telpā, apkārtnē;
- Veidot dialogu ar pieaugušo;
- Attīstīt pirkstu sīko muskulatūru;
- Vingrināt artikulācijas aparātu;
- Paplašināt vārdu krājumu, izrunāt sarežģītus vārdus;
- Attīstīt saistīto runu;
- Apgūt elementārus gramatikas likumus;
- Attīstīt fonemātisko dzirdi;
- Nostiprināt elpošanas un balsis aparātu (balsis tembru, tempu);
- Mācīt izprast runas instrukciju;
- Attīstīt ritma izjūtu;
- Nostiprināt motorisko koordināciju;
- Veidot izpratni par jēdzieniem;
- Mācīt stāstīt un veidot izteiksmīgu runu (ievērot loģiskās pauzes);
- Padziļināt zināšanas par lietu vidi, norisēm un likumsakarībām dabā;

- Attīstīt spēju spriest, analizēt un sintezēt;
  - Veicināt domāšanas procesa attīstību;
  - Attīstīt fantāziju, veidojot stāsta notikumu secību;
  - Izteikt iespaidus vārdiem.
- (Zaķe, 2000, 7; 11—12).

Pieaugušajam jāveido situācijas, kurās bērns var vingrināt savu uztveri, psihiskos procesus un sagatavoties runas apguvei.

Rotaļspēles artikulācijas aparāta attīstīšanai iemāca bērnam, ka izrunājot vārdus, cilvēks ir spiests ieelpot tik daudz gaisa, lai tā pietiktu, izrunājot garākus vārdus. Vingrinājumi mēlei ir sevišķi svarīgi mācoties skaņas „r” un „l”. Vingrinājumi lūpām sevišķi nepieciešami bērniem ar mazkustīgām, biežām lūpām un pavājinātu siekalu rīšanas refleksu. Fonemātiskās dzirdes uzmanības vingrinājumi nepieciešami, lai neveidotos izrunas traucējumi. Motorās koordinācijas un sīkās pirkstu muskulatūras vingrinājumiem ir būtiska nozīme bērna rakstītprasmes sagatavošanai, tostarp runas centru aktivizēšanai. Ritma vingrinājumi palīdz koncentrēt bērna uzmanību, uztvert un saklausīt skaņas vārdā pēc to ritmiskuma, ilguma un skanējuma. (Zaķe, 2000, 16; 19; 23—24; 27; 30;). Labas prakses piemēri liecina, ka izmantojot iepriekš minētos nosacījumus bērna runas attīstība norit veiksmīgāk, jāatceras, ka uzdevumus nedrīkst veikt pārlietu bieži un ilgi, jo tad bērnam var pazust interese darboties.

Mūsdienās bērnu valodas kultūru krietni ietekmē tehnoloģijas — multiplikācijas filmas, kuras bieži vien tulkotā svešādā valoda nebagātina ne bērna latvisko pasaules uztveri, ne valodu. (Markus, 2003, 75) Mūsdienu sociālā vide agri vai vēlu padara bērnus par tehnoloģiju lietotājiem, kas kultūras un pedagogiskajā skatījumā tiek vērtēti negatīvi un tiek uzskatīti par attīstības kavēšanās iemeslu, (Kron, Sofos, 2003, 35) bet kāpēc gan neizmantot tehnoloģijas lietderīgi, virzot bērna runas attīstību! Svarīgi apzināties, ka IKT (Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas) rīku izmantošana mērķtiecīgi un vecumam piemērotās robežās var sniegt pozitīvus attīstības rezultātus. Cilvēks ir orientēts pasaulē un kultūrā, nevis uz šauru vidi, un kāpēc, lai ar bērniem būtu citādi! (Helminga, 2006, 14). IKT 3—4 gadu vecumā varētu kalpot galvenokārt kā līdzeklis bērnu attīstības analīzei, filmējot nodarbības, izmantojot LiveMovieMaker programmu, vai filmējot ar mērķi bērniem izteikt savas domas par kādu noteiktu tēmu, pēc tam materiālu analizējot un salīdzinot ar iepriekšējā attīstības perioda materiāliem. Šajā vecumposmā bērniem patīk dziedāt, SongSmith var izmantot, lai sacerētu dziesmas, izvēlētos kādu mūzikas stilu, tempu un ar programmas palīdzību iegūtu muzikālo pavadījumu. Ar programmas palīdzību var ierakstīt dziesmu par mēneša tēmas aktualizējamajiem vārdiem un klausoties to rīta apļos vai izmantot citos pasākumos.

(Neiceneice, 2013). Lai netieši novērotu bērnus var izmantojot Lync vai Skype. Piedāvājot bērniem IKT iespējas izmēģināt pašam, jāievēro noteikumi, kas aizsargā bērnu veselību. Kā vecākiem, tā skolotājiem būtu jāzina, ka izvēloties pareizi lietotnes var:

- Palīdzēt bērnam uzturēt attiecības ar vienaudžiem un pieaugušajiem;
- Iepazīstināt bērnu ar pozitīviem uzvedības modeļiem, iemācīt sociālās vērtības;
- Iemācīt droši un atbildīgi izmantot tehnoloģijas;
- Stimulēt bērnu mācīties rakstīt, attīstīt runu un apgūt valodas kompetences;
- Stimulēt bērna vizuālo domāšanu. (Nodibinājums “Centrs Dardedze”, 2016)

Pirmsskolā ne visur ir pieejama interaktīvā tāfele, un, autoresprāt, datoru kā mācību līdzekli bērniem 3—4 gadu vecumā labāk neizmantot individuāli, bet gan visai grupai kopā, rādot kādu pamācošu video materiālu vai spēli. Individuāli valodas prasmes attīstīšanai šajā vecumā IKT ierīces var ieteikt izmantot vecākiem, tādas mobilās aplikācijas kā Gudrinieks un ĀBECE atvieglos burtu apguvi, veicinās skaņu saklausīšanu, mācīs pildīt uzdevumus pēc noteikumiem. Tehnoloģiju ir tik daudz un internetā var viegli apjukt, bet ir vietnes, kur iespējams atrast drošu palīgu bērna valodas attīstības veicināšanai, piemēram, Latviešu valodas aģentūras mājas lapā iespējams apskatīt un pielietot materiālus valodas apguves veicināšanai pirmsskolā. Šeit iespējams apskatīt un pielietot tādus mācību materiālus, kā:

- Ābece “Mācies pats!” kurai ir trīs grūtības pakāpes, kā arī to var pielietot, lai attīstītu fonemātisko dzirdi un klausīšanās prasmes.
- Animācijas filmas. Piemeklējot atbilstošu saturu tematikas izpētei un pārrunāšanai.
- Spēles “Atrodi burtus”, uzdevums — atpazīt un sameklēt alfabēta burtus, “Atrodi vārdus”, uzdevums — atpazīt un sameklēt vārdus, “Valodiņa”, uzdevums — spēlē ietverti 10 piedzīvojumi par dažādām tēmām, kuros jāveic dažādi uzdevumi. Ja bērns izpilda visus uzdevumus, tiek piešķirts diploms, kuru iespējams arī izdrukāt. (Latviešu valodas aģentūra, 2015, 1—12)
- Runājošās pasakas ar interaktīviem uzdevumiem. (Tilde, 2018).

Daudz un dažādi valodas attīstības paņēmieni atrodami mājas lapā uzdevumi.lv, kur pirmsskolai paredzētas tādas sadaļas, kā vārdu krājuma paplašināšana, iekļautas 25 dažādas tēmas, dažādām grūtības pakāpēm. Rakstītprasmes attīstība, kur sniegtas teorētiskas pamācības bērna rakstītprasmes uzlabošanai. (SIA Uzdevumi.lv, 2018).

Tehnoloģiskie risinājumi palīdz mazākumtautības bērniem un bērniem ar valodas apguves traucējumiem, piemēram, disleksiju, tāpēc nevajadzētu tehnoloģiju pielietojumu pilnībā ignorēt, bet censties piemeklēt konkrētām situācijām nepieciešamos risinājumus padarot mācību procesu interesantāku un mūsdienīgāku.

Autore secina, ka bērniem patīk sarunāties, justies nepiespiesti, tikt novērtētiem, rotaļas bērnus atraisa gan sarunām, gan palīdz celt viņu pašvērtējumu par paveikto, ļauj iejusties dažādos tēlos un izspēlēt sev nozīmīgas situācijas, kā arī mācīties no tām. Rotaļas palīdz ne tikai izteikties un gūt jaunu pieredzi, bet arī kalpo kā līdzeklis, kas attīsta pareizu izrunu. Pedagogam rotaļnodarbību saturs jāsaista ar bērnu interesēm, dienas gaitā paredzot gan organizētās rotaļas, gan brīvās rotaļas. Liela nozīme ir sīkās pirkstu muskulatūras attīstībai, kā arī pedagogu un vecāku sadarbībai izvērtējot labākos risinājumus bērnu runas attīstības veicināšanai.

2. Audzināšanas procesa un 3—4 gadīgu bērnu runas attīstības empīrisks pētījums

2.1. 3—4 gadīgu bērnu runas novērtējums pirms un pēc pedagoģiskās izmēģinājumdarbības

Izvirzītās hipotēzes pārbaudei autore veica teorijas analīzi, no kuras tālākai pētījuma veikšanai izmantoja šādas metodes: intervija, aptauja, pedagoģiskais novērojums, pedagoģiskā izmēģinājumdarbība. Kā viens no galvenajiem instrumentiem tika izmantota dabiskā novērošanas metode, novērojot bērnus dažādās situācijās ierastajā vidē — saskarsmē ar vienaudžiem, veidojot dialogu, vērojot viņa izziņas aktivitāti (netiešā novērošana), kā arī novērtējot, kāds ir bērnu vārdu krājums, analizējot bērna stastītprasmi, uzdodot jautājumus (tiešā novērošana). (Geske, Grīnfelds, 2006, 166; Tauriņa, 2016, 57)

Autore intervēja pedagogu, kas ir tiešā saskarsmē ar bērniem, gūstot priekšstatu par vidi, kurā bērni apgūst runas prasmi un metodiskajiem paņēmieniem, kā arī aptaujāja vecākus, lai noskaidrotu dažādus jautājumus par bērna dienas ritu mājās, no tā izdarot secinājumus par bērnu runas attīstību ierastajā vidē, runas attīstības problēmu iespējamajiem iemesliem.

Pētījuma mērķis — Empīriski pētīt 3—4 gadīgu bērnu runas prasmes apguves iespējas audzināšanas procesā pirmsskolā.

Pētījuma hipotēze — 3—4 gadīgu bērnu runas attīstība būs sekmīgāka, ja:

- bērns tiks iesaistīts dabiskās runas situācijās;
- bērna runas attīstība tiks regulāri vērtēta.

Pētījuma uzdevumi:

1. Veikt skolotāju interviju;
2. Veikt vecāku aptauju;
3. Pēc iepriekš izstrādātiem kritērijiem pētīt 3—4 gadīgu bērnu runas prasmi;
4. Apkopot secinājumus par runas prasmes uzlabošanas iespējām rotaļnodarbībās;
5. Apkopot pedagoģiskos paņēmienus 3—4 gadīgu bērnu runas prasmes pilnveidei.

Pētījuma metodes:

Empīriskās metodes — intervija, aptauja, pedagoģiskais novērojums, pedagoģiskā izmēģinājumdarbība.

Pētījuma bāze: Pirmsskolas X 3—4 gadnieku grupas 1 skolotājs, 15 bērni.

Šajā nodaļā tiks apskatīts, kādas metodes un paņēmienus iesaka autori (Buivide, Vulāne, Tauriņa, Zīriņa) runas prasmes attīstīšanai, pēc kuriem vadoties autore izvirzīs kritērijus bērnu runas prasmes novērtēšanai. Tiks pētīts, cik plašs ir bērnu vārdu krājums konkrētā tematikā (Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, 2016), kura izvēlēta, atbilstoši bērnu interesēm, vadoties pēc vecāku aptaujas. Tāpat tiks analizēta bērnu runa dažādos dienas rita posmos, tādējādi pārbaudot hipotēzi, kur bērni tiek iesaistīti dabiskās runas situācijās, novērtējot runas prasmi kopumā. (Buivide, 2012, 58; Tauriņa, 2016, 57, 61).

Analizējot teoriju, autore nonāca pie bērnu novērtēšanas kritērijiem: vārdu krājums, prasme veidot dialogu, stāstītprasme. Raksturojuma veidošanā tika pievērsta uzmanība arī dažādām bērnu prasmēm: iesaistīties sarunās ar pieaugušo vai bērniem, sadarbības prasmei, skaņu izrunas prasmei, prasmei veidot teikumus un kopējai runas aktivitātei. Tematikas izvēle vārdu krājuma novērtēšanai tika izvēlēta balstoties uz vecāku aptaujā minētajiem bērnu iecienītākajiem tematiem. (Bērnu vārdi ir kodēti).

1.meitene — Sarunās iesaistās reti un gandrīz tikai ar pieaugušo, pārsvarā uzdod sev interesējošus jautājumus, piemēram, vai mana mamma būs man pakaļ? Kur ir skolotāja? Sarunās ar vienaudžiem iesaistās ļoti reti, piemēram, jūtot emocionālu pacilājumu par paveikto darbu, to vēlas parādīt blakussēdētājam, sakot: Skaties kāds man sanāca, skaties! Meitene ir ļoti klusa, nevēlas iesaistīties sarunās, labāk spēlējas viena, dažkārt raud. Pēc autores novērojumiem, bērns nejūtas labi svešā vidē, bērnam nepieciešama lielāka drošības sajūta. Meitene kļuva nedaudz drošāka, kad autore sarunājoties ar viņu izmantoja rotaļlietu (peli), iespējams, nozīmīga loma bija arī rotaļlietas izvēlei, jo, kā aptaujā atzina meitenes mamma, viena no viņas mīļākajām tēmām ir dzīvnieki. Runājot par kokiem, meitene ne tikai tos atpazīna attēlos, bet arī pastāstīja savu pieredzi. Stāstot par laikapstākļiem meitene raksturo attēlus, vējš pūš no visām pusēm. Lapas ir slapjas. Saule ir silta. un atsauc atmiņā līdzīgu mirkli: Man patīk spīdīgās lietus pilītes uz lapām. Raksturojot laikapstākļus runā tiek pielietoti 5 īpašības vārdi: mierīgs, slapjš, silts, auksts, spīdīgs un 1 darbības vārds: pūš. Meitene atpazīt 10 meža dzīvniekus, 5 kokus, zina, kas ir sūnas, koka miza, koka dobums. Gramatiski pareizi veido vienkāršus nepaplašinātus un vienkāršus paplašinātus teikumus. Meitenei ir vecumam atbilstošs vārdu krājums.

2.puisis — Sarunās ar pieaugušo iesaistās bieži, stāstot par sev interesējošām lietām, piemēram: Es mājās taisu dinozauru. 'Es mājās taisu dinozauru.' Veido dialogu ar vienaudžiem, iesaistās kopīgās rotaļās. Stāstījumu veido vienkāršiem nepaplašinātiem teikumiem, piemēram: šitas il jiejāks. A šitas il mazāks. Šitas alī il mazāks. 'Šis ir lielāks. Šis ir mazāks. Šis arī ir mazāks.' Valodā raksturīgas fonētiskās īpašības, aizstājot skaņu ar citu:

Dinozaulu ‘dinozauru’, il ‘ir’, jiejāks ‘lielāks’ alī ‘arī.’ Pieliek lieku skaņu: šitas ‘šis.’ Pēc attēla prot nosaukt 1 koku un 7 dzīvniekus. Raksturojot laikapstākļus tiek nosaukti 2 īpašības vārdi: krāsains un slapjš un 1 darbības vārds: līst. Bērna vārdu krājums ir nepietiekošs, dažkārt grūti saprast, ko bērns saka. Autore uzskata, ka viens no iemesliem, varētu būt tas, kā norādīts vecāku aptaujā, ka mājās reti tiek lasītas grāmatas un bērns lielu daļu dienas pavada rotaļājoties ar brāļiem un māsu, skatoties televizoru vai telefonu, kā rezultātā bērnam nav pieaugušā paraugu un līdzdalības, no kā paplašināt vārdu krājumu.

3.meitene — Sarunās iesaistās bieži, viegli veido kontaktu gan ar pieaugušo, gan ar bērniem. Uzdod sev interesējošus jautājumus, piemēram, pētot grāmatu, vaicā pieaugušajam: Kas tas pal kukaini? ‘Kas tas par kukaini?’ Valodas sintakse, dažkārt teikumos pieliek kādu vārdu klāt, piemēram, viņa tul ies pie pakaļ bērniem. ‘Viņa ies pakaļ bērniem.’ Grūtākās skaņas tiek aizstātas ar citu skaņu: Pal ‘par’, tul ‘tur’, stlādās ‘strādās’, bēlni ‘bērni.’ Stāstījumā atklāj savu pieredzi par rudens ražu, kur novērojams viņas vārdu krājums arī par rudens ražas tematu un spēja secīgi aprakstīt darbību. Meitenei ir pieredze ar dzīvnieku vērošanu, viņa spēj aprakstīt vāveres darbību: Pie mums mājās dzīvo vāveles, viņas sklien pa koku, lasa zīles. ‘Pie mums mājās dzīvo vāveres, viņas skrien pa koku, lasa zīles.’ Apskatot attēlus, nosauc 3 kokus, 10 dzīvniekus. Aprakstot laikapstākļus nosauc 4 īpašības vārdus: dzeltens, sarkans, dziļākajās, spīdīgas un 2 darbības vārdus: lija, kāpu. Vārdu krājums ir atbilstošs vecumam.

4.puisis — Sarunās iesaistās, ja ir kaut kas ieinteresējis un vēlas uzdot jautājumus, piemēram: Ko tu dari? Kas tas il? ‘Ko tu dari? Kas tas ir?’ Labprātāk spēlējas un veido dialogu ar sava vecuma puīšiem. Runā īsiem nepaplašinātiem teikumiem, piemēram: Es nemu tlaukas. ‘Es ņemšu traukus.’ Valodas fonētiskās īpašības, bērns grūto skaņu aizstāj ar citu skaņu, piemēram: Dali ‘dari’, il ‘ir’, tlaukas ‘traukus.’ Labprātāk spēlējas ar mašīnām, nevis nāk kopā ar pārējiem bērniem. Dažkārt izrāda agresiju pret cietiem bērniem, jo nevar sadalīt kādu mantu. Stāstījumā runā par ģimenes tradīcijām — kopīgām spēlēm. Atpazīst 12 dzīvniekus. Raksturojot laikapstākļus runā pielieto 3 īpašības vārdus: silts, tumšs, kluss un 2 darbības vārdus: iet, jāpaņem. Zina, kas ir sūnas. Vārdu krājums ir atbilstošs vecumam.

5.puisis — Sarunās iesaistās tikai uzdodot kādu sev interesējošu jautājumu, piemēram: Kā sauc šito? Ko tu meklē? ‘Kā to sauc? Ko tu meklē?’ Valodā raksturīgas fonētiskās īpašības, grūtā skaņa tiek aizstāta ar citu: Meklē ‘meklē.’ Vārdu darināšanā novērojamas morfoloģiskās īpatnības, vārdā tiek pielikta lieka sastāvdaļa: Šito ‘to.’ Dažkārt izrāda agresiju pret citiem bērniem. Nevēlas ieklausīties, pieņemot savu lēmumu kā vienīgo pareizo. Stāstījumu veido pārsvarā no 1 vai 2 vārdiem. Attēlā atpazīst 1 koku un 5 dzīvniekus,

raksturojot laikapstākļus min 1 īpašības vārdu: gaišs un vienu darbības vārdu: spīd. Vārdu krājums ir nepietiekošs.

6.meitene — Sarunās ar pieaugušo iesaistās bieži, vēlas atklāt savu pieredzi: Man mājās gurķi. Kāposti. Un man ir tomāti mājās. Labprāt veido dialogu ar citiem bērniem. Bērns uzdod daudz sev interesējošus jautājumus: Kāpēc neviena vēl nav dārziņā? Kāpēc jūs uztaisījāt māju? Stāstījumā atklājas viņas interese par lomu spēlēm, dalot rotaļlietas lomās — mamma un bērns. Atklāj savu pieredzi par meža dzīvniekiem — stirnām un putniem — zīlītēm. Prot nosaukt 12 meža dzīvniekus, atpazīst 3 kokus. Raksturojot laikapstākļus lieto 2 īpašības vārdus: silts, slapjš un 4 darbības vārdus: ģērbties, līst, jāvelk, staigāt. Zina kādas izskatās sūnas. Vārdu krājums ir atbilstošs vecumam. Vecāki aptaujā atklāj, ka bērns interesējas par valodu, pārjautājot, prasot izlasīt virsrakstus, vaicājot par attēlos redzamo.

7.meitene — Meklē kontaktu ar pieaugušo, runā neskaidri, teikums sastāv no viena vai diviem vārdiem, piemēram: Mans ācītis. ‘Mans lācītis.’ Mamma. Sarunās neiesaistās, rotaļājas vienatnē. Bērns ir ļoti emocionāls, ātri saraudināms. Bērns gandrīz visu laiku runā tikai par lācīti un mammu. Veidojot stāstījumu par attēliem teikumus veido no 1 vai 2 vārdiem: Sauīte. Slapas kājas. ‘Saulīte. Slapjas kājas.’ Valodai raksturīgas fonemātiskās pazīmes, kad grūtā skaņa tiek izlaista: Ācītis ‘lācītis’, sauīte ‘saulīte’, slapas ‘slapjas.’ Meitene paspilgtinot darbību, labprāt pielieto žestus, autorei jautājot kā lācītis šodien jūtas, viņa to samīlo. Prot nosaukt 1 koku, 3 dzīvniekus. Raksturojot laikapstākļus pielieto 1 īpašības vārdu: slapjš un nevienu darbības vārdu. Vārdu krājums neatbilst vecumam. Pedagogi stāsta, ka bērnam bijušas problēmas ar došanos ārā, jo nonākot šādā vidē bērns nepārtraukti raudājis un bijis satraukts, vēlējies stāvēt blakus skolotājam, kas norāda uz bērna emocionālo nedrošību. Vecāki aptaujā norāda, ka lasa bērnam priekšā grāmatas, kopā dodas vērot dabu, taču bērna vārdu krājums par to neliecina. Autore novēroja, ka bērns ir emocionāli nedrošs un nevēlas komunicēt ar citiem bērniem.

8.puisis — Sarunās ar pieaugušo biežāk atbild un jautājumiem vai vēlas pastāstīt savu pieredzi, taču pats pie pieaugušā vēršas reti. Stāstījumu veido saraustītu, piemēram: Kāposts, mums ir kāposti un vēl ir tie te gurķi un tie te, ai es nezinu tālāk. Arī bietes man ir. ‘Kāposts mums ir kāposti un vēl ir tie te gurķi, un tie te, ai es nezinu tālāk. Arī bietes man ir.’ Stāstot par attēliem runā gan vienkāršiem nepaplašinātiem, gan vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Valodā raksturīgas fonētiskās pazīmes, kur grūtā skaņa tiek aizstata ar kādu citu skaņu: Tālāk ‘tālāk’, uzjāpties ‘uzrāpties’, stipjākais ‘stiprākais’, un pieliek klāt lieku skaņu: Ira ‘ir.’ Runājot ar bērnu individuāli viņš spēj atraisīties un runa nav saraustīta. Atpazīst 5 kokus un 10 dzīvniekus. Prot raksturot lāci: Kokā var uzjāpties lācis. Viņam ir asi zobi. Viņš

ir pats stipjākais dzīvnieks. 'Kokā var uzrāpties lācis. Viņam ir asi zobi. Viņš ir pats stiprākais dzīvnieks.' Raksturojot laikapstākļus nosauc 3 īpašības vārdus: saulains, tumšs, dubļains un 3 darbības vārdus: braucam, ķert, palīdzu. Zina kādas izskatās sūnas, ķērpji, koka miza, krūmi. Vecāki aptaujā norāda, ka bērns pārziņa tematus par lauksaimniecību un traktortehniku. Viņi arī norāda, ka nelasa bērnam priekšā grāmatas, kas iespējams, ir iemesls tam, ka bērns runā saraustītiem teikumiem. Sarunās ar citiem bērniem iesaistās labprāt. Bērna vārdu krājums ir atbilstošs vecumam.

9.puisis — Sarunās ar pieaugušo atbild uz jautājumiem vienkāršiem paplašinātiem teikumiem, piemēram: Man mājās ir suns, es vedu viņu pastaigāties, un vakarā baroju viņu. Runā skaidri un gramatiski pareizi. Labprāt iesaistās sarunās un spēlēs ar vienaudžiem. Veidojot stāstījumu, par attēliem iztēlojas darbības, kurās ir iesaistīts viņš pats: Mēs ar mammu un tēti braukājam pa mežu ar riteņiem. Tur ir svaigs gaiss. Prot nosaukt 5 kokus un 8 meža dzīvniekus. Teikumos ir 5 darbības vārdi: eju, šļūkt, šūpoties, braukt, neēju un 1 īpašības vārds: pilns. Atpazīst kādas izskatās sūnas. Vārdu krājums ir atbilstošs vecumam.

10.meitene — Sarunās ar pieaugušo neiesaistās, tikai atbild uz pieaugušā uzdotiem jautājumiem, piemēram: Mājiņā dīvos meitene. 'Mājiņā dzīvos meitene.' Meitene ir kautrīga un maz runā, dialogu veido ar vienaudžiem, vairāk patīk spēlēties vienatnē. Valodas fonētiskā rakstura pazīmes, grūto skaņu izlaiž: Mājiņā 'mājiņā', dīvos 'dzīvos.' Stāstījumā lieto vienkāršus nepaplašinātus teikumus: Mamma un brālis lasīja zīles. Attēlā atpazīst 2 kokus, 4 dzīvniekus. Raksturojot laikapstākļus min 1 īpašības vārdu: tumšs un 2 darbības vārdi: spīd, līst. Bērna vārdu krājums ir neatbilstošs vecumam.

11.meitene — Sarunās ar pieaugušo iesaistās reti, piemēram: Glibu likt puzli. 'Gribu likt puzli.' Dažkārt uz jautājumu neatbild, bet pievērš uzmanību kaut kam citam, piemēram: Paskaties, kas man sanāca. Labprāt iesaistās rotaļās un sarunās ar vienaudžiem. Stāstījumā atklāj to, kas notiek konkrētajā brīdī, savas izjūtas: Man nepatīk lietus, jo tad neval ilgi sstaigāties. 'Man nepatīk lietus, jo tad nevar ilgi staigāt.' Runā vienkāršiem nepaplašinātiem un vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Valodā raksturīgas fonemātiskās pazīmes, tiek aizstāta grūtā skaņa ar kādu citu skaņu: Glibu 'gribu', neval 'nevar' un morfoloģiskās īpatnības, kad vārdam pieliek lieku sastāvdaļu: Staigāties 'staigāt.' Atpazīst 4 kokus un 8 dzīvniekus. Raksturojot laikapstākļus attiecina tos uz savu darbību, min 1 īpašības vārdu: slapjš un 2 darbības vārdus: iesim, staigāt. Zina, kādi izskatās krūmi. Vārdu krājums ir atbilstošs vecumam.

12.meitene — Sarunās ar pieaugušo iesaistās bieži, stāsta savu pieredzi, piemēram: Vakars ar mammu biju veikalā. Nopirkām jaunas kurpes. Bērns ir atvērts visam, labprāt

iesaistās sarunās ar citiem bērniem. Mīļākās sarunas ir par dzīvniekiem, piemēram, spēlējot lomu rotaļas: Mans kaķis jau paēda pieniņu. Bļoda ir tukša. Iedosi viņam desu! Izsaka savu viedokli un jūtas, piemēram: Nē, tā nedrīkst darīt! Es viņam palīdzēšu. Runā vienkāršiem nepaplašinātiem un vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Izsaka savu pieredzi, atpazīst 5 kokus, 8 dzīvniekus. Raksturojot laikapstākļus pielieto 1 īpašības vārdu: saulains un 4 darbības vārdus: eju, spēlētis, līst, skatos. Vārdu krājums ir atbilstošs vecumam.

13.meitene — Ļoti attīstīta runa, izsaka savu viedokli, pamato un sniedz risinājumus problēmsituācijās, labprāt iesaistās sarunās ar pieaugušo: Sākumā es. Man ir bietes, tomāti, gurķi, zemenes, ķirbji. Piedāvā savus risinājumus: Zini kā vispār dara ar zīlēm? Uzliek actiņas, kājiņas. Stāstījumu veido, izsakot savas emocijas. Atpazīst 7 kokus, 14 dzīvniekus, saistot to ar savu pieredzi, pastaigām mežā. Runā tiek lietoti daudz darbības vārdi, raksturojot laikapstākļus pielietots 1 īpašības vārds: labs, un 8 darbības vārdus: staigājam, piekūstam, barojam, pļaujam, ravējam, iesim, nāk, izaugs. Zina, kā izskatās koka miza, koka dobums, sūnas, putna ligzda. Bērnam ir plašs vārdu krājums. Vecāki aptaujā atzīmē, ka bērns ir ļoti zinātkārs, uzdod daudz jautājumu par visu.

14.puisis — Ļoti attīstīta runa, izsaka savu viedokli, pamato un sniedz risinājumus problēmsituācijās. Ar pieaugušo iesaistās sarunās, ja tiek pārrunāts, kāds viņam interesējošs temats, piemēram: Pie mūsu mājām, aizmugurē pie koka tur ir tāds laukumiņš, tur ir daudz tādu. Labprāt iesaistās rotaļās un iesaista tajās arī citus, piemēram: Es dzīvošu šajā stāvā, kur dzīvosi tu? Runā vienkāršiem nepaplašinātiem un vienkāršiem paplašinātiem teikumiem. Atpazīst 5 kokus, 12 dzīvniekus. Raksturojot laikapstākļus nosauc 4 īpašības vārdus: silts, sveigs, saulains, lietains un 2 darbības vārdus: sildās, mazgā. Zina kas ir: sūnas, ķērpji, ligzda, miza, taciņa. Bērnam ir plašs vārdu krājums.

15.puisis — Bērns gandrīz nemaz nerunā, autore uzskata, ka tas iespējams, tāpēc, ka vecāki mājās sarunājas divās valodās. Bērnu dārzā pēc pusdienām pasaka paldies un rotaļājoties ar citiem bērniem sarunājas īsiem vārdiem, piemēram: Ejam! Ņem. Viss. Labprātāk izvēlas spēlētis, nevis kopīgi ar citiem piedalīties rotaļnodarbībās. Ātri zūd uzmanība, patīk darbi, kur kaut kas veicams ar pirkstiņiem. Sarunās ar pieaugušo, lai atbildētu izmanto žestus. Autore novēroja, ka bērnam ļoti patīk ritmiskas kustības mūzikas pavadījumā. Apskatot attēlus, nosauc 1 koku un 2 meža dzīvniekus 1 darbības vārdu: līst. Bērna vārdu krājums ir neatbilstošs vecumam.

Autore pārbaudīja bērnu stāstītprasmi, prasmi pareizi veidot teikumus un vārdu krājumu, uzdodot jautājumus un apskatot attēlus. Bērnu sagaidot, autore uzdeva jautājumus: 1.Kā tu šodien jūties? 2.Ko tu vakar darīji pēc bērnu dārza? 3.Ko tu gribētu darīt šodien bērnu

dārzā? Apskatot 10 koku un to lapu, augļu attēlus (bērzs, priede, egle, kļava, ozols, kastanis, alksnis, osis, liepa, apse) un 14 meža dzīvnieku attēlus (Stirna, vilks, lapsa, lācis, zaķis, lūsis, vāvere, briedis, alnis, jenots, āpsis, mežacūka, bebrs, cauna.) Divu dažādu laikapstākļu attēlus (saulains laiks un lietains laiks), stāstītprasmē novērtējot arī bērnu zināšanas par mežu kopumā. Vēlāk mācīšanās procesā tika novērots vai bērni pielieto jauniegūtos vārdus atbilstoši tematikai, kā paplašinās viņu vārdu krājums, pievēršot uzmanību pareizai teikumu veidošanai.

Bērnu stāstītprasme, vārdu krājums, kā arī teikumu veidošana ir atšķirīga, pēc bērnu stāstītā var spriest, kuru bērnu vecāki vairāk pavada laiku pastaigājoties ar bērniem, pētot un izzinot pasauli, tiem bērniem ir bagātīgāka valoda, viņu pieredze ļauj viņiem brīvi izteikties, veidot teikumus, šiem bērniem ir arī novērots lielāks gribasspēks izzināt pasauli un izteikt savu viedokli. Bērni savā runā atspoguļo savu pieredzi, kas saistās ar ģimeni un mājām, vieniem tās ir pastaigas, ikdienas darbi, citiem ceļojumi vai sarunas. Noskaidrojot bērnu vārdu krājumu, atklājās, ka bērni ļoti labi pazīst meža dzīvniekus (zīdītājus), pirmsskolas izglītības paraugprogrammā norādīts, ka bērniem no 3—5 gadu vecumā jāprot nosaukt 2—5 zīdītāji, taču bērni prot nosaukt un attēlos atpazīt no 2—14 zīdītājiem. Iespējams tas saistāms ar vecāku iesaistīšanu dzīvnieku izpētē, grupai iegādājoties uzlīmju grāmatu par dzīvniekiem, un bērniem regulāri nesot uzlīmes, līdz ar to arī regulāri pārrunājot kādi dzīvnieki ir attēlos. Bērnu zināšanas par kokiem ir dažādas, 4 bērni attēlā atpazīst 1 koku, bet pārējie bērni 2 un vairāk kokus, paraugprogrammā minēts, ka bērni šajā vecumā pazīst 2—3 kokus tuvākajā apkārtnē. Likumsakarīgi, ka tie bērni, kuru vecāki aptaujā atzīmēja, ka bieži ar bērnu dodas pastaigāties pa mežu, labi atpazīst kokus attēlos. Raksturojot laikapstākļus 7 bērni stāstījumā izmantoja 1 īpašības vārdu, 1 bērns nevienu īpašības vārdu, bet 7 bērni no 2—5 īpašības vārdiem. Raksturojot laikapstākļus 4 bērni stāstījumā izmantoja 1 darbības vārdu, 1 bērns nevienu darbības vārdu, 9 bērni no 2—5 darbības vārdiem, taču 1 bērns runā lietoja 8 darbības vārdus, vairāk (sk. 2.tabulu)

2.tabula. Vārdu krājums pētījuma sākumā.

Bērna vārds	Temats koki	Temats meža dzīvnieki	Temats laikapstākļi (īpašības vārdu lietojums)	Temats laikapstākļi (darbības vārdu lietojums)
1.meitene	5	10	5	1
2.puisis	1	7	2	1
3.meitene	3	10	4	2
4.puisis	3	12	3	2
5.puisis	1	5	1	1
6.meitene	3	12	2	4
7.meitene	1	3	1	0

8.puisis	5	10	3	3
9.puisis	5	9	1	5
10.meitene	2	4	1	2
11.meitene	4	8	1	2
12.meitene	5	8	1	4
13.meitene	7	14	1	8
14.puisis	5	12	4	2
15.puisis	1	2	0	1

Vārdu krājuma paplašināšanai autore pievērta uzmanību dažādiem runas attīstības uzdevumiem, radot situācijas, kurās bērni var apgūt jaunus vārdus, radot izpratni par tiem un rosinot pielietot tos stāstījumā, salīdzinot rezultātus ar pētījuma sākumā iegūtajiem rezultātiem.

Bērnu runas aktivitāte ir cieši saistīta ar dienas ritu, tajā tiek dota iespēja bērniem dabiski izpausties visdažādākajos veidos — meklēt kontaktu ar pieaugušajiem un bērniem, piedalīties sarunās, stāstīt savu pieredzi, veidot dialogu ar rotaļu biedriem, stāstīt par savu darbību. Katra dienas rita daļa ir ļoti svarīga, lai bērns to spētu pilnvērtīgi izmantot runas un arī citu savu spēju attīstībai. Bērnam nepieciešama piemērota vide, lai viņš justos brīvi un nepiespiesti, droši un vēlētos darboties, tā lielā mērā atkarīga no skolotāja un arī no vecākiem.

Intervijā grupas audzinātāja stāsta par vidi, kurā bērns pilnveido runas prasmes un vecāku līdzdalību bērna runas attīstībā. Pārsvarā bērnu vecāki ir atsaucīgi, vecākiem ir pieejama informācija par mēneša un nedēļas tematiem, kurās viņi tiek iesaistīti sagādājot nepieciešamos materiālus, veicot novērojumus vai uzdevumus, kas saistās ar apgūstamo tematu mājās, tādējādi to nostiprinot. Tiek rīkotas atvērto durvju dienas, kurās vecāki var darboties kopā ar bērniem un apgūt noderīgas zināšanas un prasmes, kā mājās strādāt ar bērnu, lai attīstītu konkrētas prasmes. Dažkārt vecāki aicina visu grupiņu pie sevis ciemos, kur iespējams apgūt jaunas iemaņas, piemēram, pastaigāties pa mežu, iepazīt kokus, putnus, kukaiņus, vai iepazīt sakņu dārzu, palīdzot stādīt, sēt vai novākt ražu. Kad redzams, kā bērnu vecāki kopā ar bērnu ir strādājuši, pārrunājuši kādu no tematiem, bērna runa attīstās jūtami labāk, kā arī saskarsmes un sadarbības procesi. Bērns stāsta par piedzīvoto kopā ar vecākiem, var just, ka piedzīvotais viņiem ir bijis personiski nozīmīgs un tāpēc arī labāk atmiņā saglabājas jauni vārdi, kā rezultātā ir plašāks vārdu krājums. Tiem bērniem, kuru vecāki sadarbojas nelabprāt tiek aizkavēta viņu attīstība, jo bērns nejūtas drošs par savu rīcību, novērojamas agresijas epizodes, jo bērns neprot sadarboties un risināt konfliktus. Dienas gaitu ļoti ietekmē arī tas, kā bērni pavada savu laiku mājās, bērni, kuriem vecāki rada dažādas situācijas, iesaistās sarunās ar bērnu, paplašina viņu pieredzi, tas pozitīvi ietekmē bērnu, viņš emociju pārņemts, to visu labprāt vēlas izstāstīt, kā arī noskaidrot citu viedokli vai pieredzi. Bērnam, kuram mājās bijušas neatrisinātas problēmas, kuras nav līdz galam pārrunātas un

noskaidrotas, tās, lielu dienas daļu “velkas līdzī” bērnam ar negatīvu emociju plūsmu, bērns ir noskumis, dažkārt pat agresīvs. Skolotāja pienākums ir katru rītu pamanīt šādus bērnus un noskaidrot viņu emocionālo stāvokli, palīdzot tikt ar to galā, jo tikai tā bērna diena var sākties pozitīvi un bez stresa.

Ienākot grupā bērniem ir iespēja sevi nodarbināt visdažādākajos veidos, grupā pieejami dažādi centri, kuros bērni var brīvi darboties: dabas centrs, kurā bērni izzina tematam atbilstošu informāciju, kas saistās ar dabu, pēta gadalaikus attēlos, sekmējot stāstītprasmi, vārdu krājumu — atkārtojot jaunus vārdiņus, apskatot konkrētu attēlu, sīko pirkstu muskulatūras attīstību, darbojoties ar dabas materiāliem, grupējot tos, pārberot dažādos trauciņos. Valodas centrā bērniem ir pieejamas grāmatas un ar valodu saistītas spēles, piemēram, spēle “burti un attēli”, kur bērni apskatot attēlus trenējas iegaumēt pirmā burta skaņu. Mākslas centrā bērniem pieejamas dažādas nodarbes sīko pirkstu muskulatūras attīstībai — zīmēšanas piederumi, trafareti, plastilīns. Matemātikas centrā bērni var likt puzzles, skaitīt un trenēties atpazīt ciparus, spēlēt spēles ar ģeometriskajām figūrām, kā arī darboties ar dažādiem lielumiem. Celtniecības centrā bērni var darboties ar dažādiem klučiem, bet lomu rotaļu centrā pieejami aksesuāri lomu rotaļām, kuras izspēlējot bērni attīsta dialogrunu, sadarbojoties ar citiem bērniem, stāstītprasmi, aprakstot situācijas, radošo domāšanu, veidojot jaunas situācijas, kā arī atkārtojot jauniegūto informāciju un izspēlējot to lomu rotaļās.

Nodarbību laikā skolotāja izmanto dažādus metodiskos paņēmienus runas prasmes attīstīšanai, bērni iepazīstas ar katru tematu caur rotaļām, kurās tiek pārrunāts izzināmais jautājums un dienas gaita, bērni labprāt izsaka savu viedokli par to, tādējādi tiek noskaidrota viņu pieredze un vārdu krājuma bagātība par izzināmo tematu, tādējādi nosakot ievirzi nākamajām nodarbībām. Rotaļnodarbībās darbojas ar pirkstiņiem — plēš, zīmē, līmē, veido, raksta. Bērni labprāt klausās pasakas, kuras iesaista lomu rotaļās un jauniegūtos vārdus vai izteicienus izmanto monologā un dialogā. Bērnu valodas attīstībai visbiežāk tiek izmantotas lomu rotaļas, kurās bērni izspēlē iepriekš apgūto darbību, pirkstiņrotaļas, vismaz reizi dienā atpūtinot rokas no rakstu darbiem vai rīta cēlienā, tos izvingrinot, muzikālās kustību rotaļas katrā rīta cēlienā, sasveicinoties un ievadot bērnus rotaļnodarbībās. Lai bērnus rosinātu spēlēt lomu spēles, ar vecāku sadarbību, tika iegādāta leļļu gulta, pēc skolotājas novērojumiem bērni bieži izrāda rūpes par mantām, kuras šūpo un cenšas iemidzināt, tādēļ leļļu gulta noderēs lomu spēles virzībai. Lai bērni varētu labāk iejusties dažādos tēlos, grupā tiks uzstādīts statīvs ar dažādām maskām, kuras rosinās izzināt arī apgūstamo tematu. Maskas plānots mainīt atbilstoši tematikai.

Autore pētījuma veikšanas laikā, ar dažādiem paņēmieniem, centās radīt situācijas ikdienā, kas ļāva bērniem darboties patstāvīgi, tādējādi paplašinot viņu pieredzi, stiprinot viņu pašvērtību saviem spēkiem, bērni kļuva drošāki, pārliecinātāki par savām spējām un viņu runa kļuva aktīvāka, jo tas, ko spēj paveikt paši, dara viņus lepņus un pašpārliecinātus par sevi.

Lai bērni izteiktu savas domas, iesaistītos sarunās, jautātu vai atbildētu, viņiem nepieciešama vide, kurā brīvi justies un izteikties. Autore novēroja bērnus viņu ierastajā vidē, radot apstākļus, kuros bērni vēlējās paust savu viedokli, (sk. 3. tabulu).

3.tabula. Bērnu runas attīstības rādītāji pētījuma uzsākšanas sākumā.

Rādītāji:

1 punkts — novērots ļoti reti vai nemaz;

2 punkti — pārsvarā tiek novērots;

3 punkti — novērots ļoti bieži.

Bērna vārds	(No rīta atnākot) Meklē kontaktu, patstāvīgi iesaistās sarunā ar pieaugušo vai bērnu	(Rīta cēliens, rotaļnodarbības) Piedalās sarunā, stāsta savu pieredzi	(Brīvās rotaļas) Veido dialogu rotaļās	(Rotaļnodarbības) Stāsta par savu darbību
1.meitene	2	1	1	1
2.puisis	2	2	3	3
3.meitene	2	3	3	3
4.puisis	2	1	3	2
5.puisis	2	3	3	3
6.meitene	3	3	3	3
7.meitene	1	1	1	1
8.puisis	2	3	3	3
9.puisis	2	2	3	3
10.meitene	1	1	2	1
11.meitene	2	1	2	2
12.meitene	2	3	3	3
13.meitene	3	3	3	3
14.puisis	2	3	3	3
15.puisis	1	1	3	1

Tabulā redzams, ka bērnu runas aktivitātes rādītāji bērniem ir atšķirīgi, tikai trijiem bērniem runas aktivitātes rādītāji visos dienas cēlienos ir vienādi, vienā no rezultātiem 3.meitenei ir ļoti augsts runas aktivitātes rādītājs, tāpat arī 13.meitenei. Meitenes ir līdzīgas, jo abas visu vēlas izzināt ar prieku, no rīta atnākot meklē kontaktu gan ar pieaugušajiem, gan bērniem, labprāt stāsta savu pieredzi. Taču 7.meitenei ir viszemāk iespējamais runas aktivitātes līmenis, meitene dzīvo tādā kā savā pasaulē, kurā eksistē tikai viņa, viņas mamma un viņas lācītis, dažkārt veido kontaktu ar pieaugušo, jo vēlas viņam iedot roku. Iepriekšējā mācību gada audzinātāja stāsta, ka bērna attīstības stāvoklis bijis vēl kritiskākā stāvoklī, bērnam bijis bail no dabas parādībām un nedzīvās dabas, meitene baidījies no lietus un no

smiltīm, izejot ārā viņa centās palikt pieaugušā tuvumā un nemitīgi raudāja. Tagad situācija ir uzlabojusies, viņa ir spējīga ārā darboties arī patstāvīgi, tomēr vēl joprojām meklē pieaugušā sabiedrību. Meitenei ir jau četri gadi, nupat viņa sākusī apmeklēt logopēdu. Bērna vecāki aptaujā norāda, ka mājās bērns tiek nodarbināts mājas darbos, griež, zīmē, spēles ar mantām, pastaigas, grāmatu lasīšana priekšā, tomēr autorei nerodas pārlicība par to vai sniegtā informācija par grāmatu lasīšanu priekšā un bērna runas aktivitāti ir patiesa, jo turpmākajos jautājumos par grāmatas satura izvēli un sarunu daudzveidību nav sniegta atbilde, kā arī veicot novērojumus autore secināja, ka bērna runas prasme neatbilst viņa attīstības līmenim. Autore uzskata, ka pedagogam ir steidzami jāreaģē uz šo situāciju, jāveic pārrunas ar vecākiem, lai pilnībā noskaidrotu apstākļus un izvērtētu situāciju. Zems runas aktivitātes rādītājs ir arī 10.meitenei, kurai lielāka runas aktivitāte izpaužas rotaļās, kurās jāveido dialogs ar citiem bērniem, rotaļās viņa iesaistās pārsvarā ar sava vecuma bērniem. Bērna vecāki aptaujā norāda, ka ar bērnu dodas pastaigās un rotaļās dominē patstāvīgās rotaļas, kā arī bērnam ir pieejams televizors, pēc autores domām, iespējams tieši bērna atstāšana savā nodabā ir rādītājs zēlam runas aktivitātes līmenim. 1.meitenei novērojams zems runas aktivitātes līmenis rīta cēliena un rotaļnodarbību laikā, taču nedaudz augstāks līmenis meklējot kontaktu ar pieaugušo no rīta. Vecāku aptauja un arī audzinātājas viedoklis apstiprina to, ka bērna runas attīstības līmenis ir atbilstošs vecumposmam. Bērnam ir 4 gadi, viņas runas attīstība ir atbilstoša, taču problēmas sagādā runas aktivitāte pirmsskolā, jo bērns ir ļoti emocionāls un savu laiku vēlas pavadīt kopā ar vecākiem. Autore ieteiktu meklēt dažādas metodes, kas iedrošina bērnu, palīdz komunicēt ar citiem bērniem, kā arī pamanīt viņas pozitīvās īpašības un izcelt tās. Dažiem bērniem novērojama nevēlēšanās izteikt savu pieredzi (1.meitene, 4.puisis, 7.meitene, 10.meitene, 11.meitene, 15.puisis) vai stāstīt par to, ko viņi dara, (1.meitene, 7.meitene, 10.meitene, 15.puisis) tas saistīts ar bērnu nedrošību un dažos gadījumos ar mazattīstītu valodu. Arī šajā gadījumā, autore ieteiktu meklēt dažādas metodes, lai bērni justos droši — ievērojot, atbalstot, izprotot bērnus un pievērtu uzmanību vārdu krājuma papildināšanai un stāstītprasmes sekmēšanai. 15.puisis kontaktu meklē tikai ar dažiem bērniem, kopā rotaļājoties, izsakot pārsvarā darbību: ejam, met, dod. Autore novēroja, ka tieši no rīta atnākot uz bērnudārzu bērni pārsvarā nemeklē kontaktu ar pieaugušo, bet gan ar bērniem, autore uzskata, ka tam vajadzētu pievērst lielāku uzmanību, viņiem nepieciešams atbalsts jau dienas sākumā, lai bērni justos droši visas dienas garumā. Bērniem ir jārada dabiski apstākļi, lai viņi vēlētos izteikties, autore to centās panākt pievēršot uzmanību bērnu sagaidīšanai no rīta, pielietojot dažādas rotaļas un radot situācijas stāstītprasmes veicināšanai un vārdu krājuma paplašināšanai, rezultāti apskatāmi tabulā. (sk. 4. tabulu)

4.tabula. Bērnu runas attīstības rādītāji pētījuma beigās.

Rādītāji:

1 punkts — novērots ļoti reti vai nemaz;

2 punkti — pārsvarā tiek novērots;

3 punkti — novērots ļoti bieži.

Bērna vārds	(No rīta atnākot) Meklē kontaktu, patstāvīgi iesaistās sarunā ar pieaugušo vai bērnu	(Rīta cēliens, rotaļnodarbības) Piedalās sarunā, stāsta savu pieredzi	(Brīvās rotaļas) Veido dialogu rotaļās	(Rotaļnodarbības) Stāsta par savu darbību
1.meitene	2	2	2	2
2.puisis	3	3	3	3
3.meitene	3	3	3	3
4.puisis	2	2	3	3
5.puisis	3	3	3	3
6.meitene	3	3	3	3
7.meitene	2	2	1	2
8.puisis	3	3	3	3
9.puisis	3	3	3	3
10.meitene	2	2	2	2
11.meitene	3	2	2	2
12.meitene	3	3	3	3
13.meitene	3	3	3	3
14.puisis	2	3	3	3
15.puisis	2	1	3	1

Pētījuma beigās bērnu runas aktivitāte atnākot no rīta uz bērnudārzu ir paaugstinājusies 10 bērniem, 7 bērniem vēlme iesaistīties sarunās novērojama ļoti bieži, (2.puisis, 3.meitene, 5.puisis, 8.puisis, 9.puisis, 11.meitene, 12.meitene), iepriekš iesaistīšanās sarunās bija pārsvarā novērojama, bet 3 bērniem (7.meitene, 10.meitene, 15.puisis) tā ir novērojama pārsvarā, iepriekš tika novērota reti vai nemaz. 5 bērniem iesaistīšanās sarunās no rīta atnākot ir palikusi nemainīga, 2 bērni iesaistās sarunās ļoti bieži (6.meitene un 13.meitene), bet 3 bērni sarunās iesaistās pārsvarā (1.meitene, 4.puisis, 14.puisis). Autore novēroja, ka bērnus iedrošināja sarunāšanās ar rotaļlietu peli, viņi ļoti gaidīja, kad varēs pārrunāt dažādus tematus un tas viņus iedrošināja pārrunāt ikdienā piedzīvoto arī ar citiem bērniem. Neatņemama sastāvdaļa dienas rīta iesākšanai bērniem ir kļuvusi savas darbības plānošana aktivitāšu centros, kā autore novēroja, bērni bija gandarīti, ka viņi paši spēj plānot savu darbību, tas rosināja viņus pārrunāt ar citiem bērniem un pieaugušo savas dienas plānu, bet pedagogam runas aktivitātes pieaugums radīja apstākļus, kuros atkārtot jaunus vārdus un iesaistīt tos teikumos, vai iesākt jaunu tematu, pārbaudot, ko bērni jau zina.

Rīta cēlienā un rotaļnodarbībās, kurās bērni piedalās sarunās un stāsta savu pieredzi augstāki rādītāji ir 7 bērniem, 2 bērniem (2.puisis, 9.puisis) novērots ļoti bieži, bet 5 bērniem (1.meitene, 4.puisis, 7.meitene, 10.meitene, 11.meitene) novērots pārsvarā. Tomēr 1 bērnam runas aktivitāte nav mainījusies, bet novērojama ļoti reti, (15.puisis) autoresprāt šajā gadījumā jāpriecājas par pakāpenisku runas aktivitātes pieaugumu, kas šim puisim novērojams no rīta atnākot. Autoresprāt, kopumā rādītāji mainījušies uz labu, bērni ir kļuvuši atvērtāki, izsaka savu viedokli un stāsta savu pieredzi. Autore piedāvāja bērniem rotaļas, kurās tiek vingrināta sīko pirkstu muskulatūra, runas aparāts, elpošanas vingrinājumi. Bērnu runa tika paplašināta un iedzīvināta izdzīvojot apgūstamo tematu ar maņām, dziesmām, skaitāmpantiņiem, rotaļām. Bērnu runas aktivitātes pieaugums sniedz pedagogam iespēju novērtēt viņu runu un sniegt nepieciešamās korekcijas.

Veidot dialogu ar citiem bērniem brīvajās rotaļās pārsvarā bērniem nesagādā problēmas, taču 1.meitenei iepriekš dialoga veidošana bija novērojama ļoti reti vai nemaz, bet tagad novērojama jau pārsvarā, kas autoresprāt, saistīts ar bērna iedrošināšanu, ievadīšanu dienas ritā, bērns atnāko labprāt iesaistās rotaļās un sarunās ar citiem bērniem. Pagaidām 7.meitenei dialoga veidošana nav novērota ļoti reti, kur arī tomēr ir novērojama neliela izaugsme, meitene dialogu cenšas veidot vai tajā iesaistīties biežāk, meklējot kopīgo aktivitāšu centros. Autoresprāt, turpmākai dialoga attīstībai nepieciešams pievērst uzmanību sadarbības prasmju veicināšanai.

Stāstīt par savu darbību rotaļnodarbībās pārsvarā bērnu nesagādā problēmas, taču 3 bērniem (1.meitene, 7.meitene, 10.meitene) rādītāji ir paaugstinājušies no novērots reti vai nemaz un novērots pārsvarā. Autoresprāt pētījuma laikā veiktās aktivitātes ļāva bērniem izpausties, atraisīties un radīja viņiem piemērotus apstākļus izteikties, tādēļ bērni ir sākuši vairāk stāstīt arī par savu darbību rotaļnodarbībās. 15.puisim tika novērota neliela izaugsme, bērns tuvojas sasniegt 2 punktus, kad bērns stāsta par savu darbību pārsvarā, pagaidām viņš savu darbību izsaka reti, taču meklējot jaunas pieejas un sadarbojoties ar vecākiem bērns var sasniegt augstākus rezultātus.

Autore secina, ka bērnu runas prasme ir atkarīga no daudziem faktoriem un pedagogam ir ar tiem visiem jāstrādā, lai radītu piemērotu vidi bērnu runas prasmes attīstīšanai. Ļoti svarīga ir emocionālā vide, kura bērniem nodrošina psiholoģisku drošību, pretējā gadījumā bērna attīstība var apstāties vispār. Pedagogam jā rūpējas par emocionālu pacēlumu ikkatrā dienā tajā izdzīvojot un saskatot īpašos mirkļus bērns dabiski atvērsies un vēlēties stāstīt par savām sajūtām, spēs uztvert jaunus vārdus, ieklausīsies runas piemēros, centīsies tos atdarināt, tādējādi pareizi veidojot teikumus. Bērniem ir jājūt, ka viņu viedoklis ir

svarīgs, ka pedagogs uzklausa bērnu ikdienā, kas savukārt rada pārliecību un veicina patstāvīgi veidot dialogu ar pieaugušajiem un bērniem. Runas attīstīšanai pedagoģiskajā darbībā ir noderīgi dažāda veida resursi: rotaļas, vingrinājumi, pārrunas, ilustrācijas, vērojumi, iesaistot tematam atbilstošus runas prasmi veicinošus uzdevumus tiks sasniegts rezultāts.

Autores izvirzītā hipotēze pārbaudīta, 3—4 gadīgu bērnu runas attīstība būs sekmīgāka, ja:

- bērns tiks iesaistīts dabiskās runas situācijās. Dabiskās situācijās bērni atraisās, tās rada emocionālais pacēlums un radītā vide, jāizmanto arī dabiskas ikdienas situācijas, liela nozīme ir uzdevumos iesaistīt maņas, jo mācīšanās, pirmkārt notiek darbībā.
- bērna runas attīstība tiks regulāri vērtēta. Runas attīstības vērtēšanai jānotiek vairākos līmeņos, jāizprot, kāds ir bērnu vārdu krājums, nepārtraukti tas jāpārbauda, jo tas var atšķirties atkarība no tematikas. Tāpat jāpievērš uzmanība runas aktivitātei dienas ritā, jāsaprot kad un kāpēc bērns sarunās iesaistās vairāk, kāda ir viņa stāstītprasme konkrētā dienas rita daļā vai attiecīgā tematikā. Jārada apstākļi runas attīstībai visas dienas garumā.

2.2. Pedagoģiskās izmēģinājumdarbības analīze

Šajā nodaļā tiks apskatītas autoru atziņas, kuras palīdzēja veidot kritērijus un plānot rotaļnodarbības, kas sekmē bērnu runas prasmi. Tiks aprakstīta autores darbība bērnu runas prasmes pilnveidošanā, radītas situācijas bērnu runas prasmes pilnveidei un analīzei, tādējādi pārbaudot hipotēzes pieņēmumu — 3—4 gadīgu bērnu runas attīstība būs sekmīgāka, ja: bērns tiks iesaistīts dabiskās runas situācijās. Tiks veikta analīze kā bērnu darbība atklājās veicot konkrētos uzdevumus, kā tie ietekmē bērnu runu un pielietoti regulāri runas attīstības vingrinājumi, tādējādi pārbaudot hipotēzes pieņēmumu, ka 3—4 gadīgu bērnu runas attīstība būs sekmīgāka, ja: bērna runas attīstība tiks regulāri vērtēta.

Autore pētīja 3—4 gadnieku grupu, kurā mācās 15 bērni, kur no 9 bērniem ir 3 gadus veci, no tiem 5 meitenes, 4 puīši, bet 6 bērni 4 gadus veci, no tiem 3 meitenes un 3 puīši.

Pētījums tika veikts laika periodā no 2018. gada septembra sākuma līdz oktobra beigām. Pētījuma laikā bērni tika iesaistīti pārrunās un dažādās rotaļās. Lai novērtētu bērnu runas prasmi, balstoties uz (Buivide, Vulāne, Tauriņa, Zīriņa, u.c.) teoriju tika izstrādāti kritēriji, kuros bija iespējams bērnu runu vērtēt dažādās dienas rita daļās:

- No rīta atnākot — kur tika vērtēta bērna spēja meklēt kontaktu ar pieaugušo vai bērniem. Novērojot to, kas veicina bērnu runas prasmi un kas to aizkavē.
- Rīta cēlienā — kur tika vērtēta bērna spēja atklāt savu pieredzi, uzdot jautājumus.
- Rotaļnodarbībās — kur tika vērtēta bērna spēja stāstīt par savu darbību, pamatot to.
- Brīvajās rotaļās — kur tika vērtēta bērnu spēja veidot dialogu un sadarbība.

Plānojot rotaļnodarbības tika ņemtas vērā arī (Brices, Silvas, Freibergas, Fiechtner, Albrecht) atziņas. K.Silva intervijā žurnālam “Bērnudārznieks” uzsver, cik būtiski ir paplašināt vārdu krājumu izdzīvojot īpašos mirkļus, kas atklājas katrā dienā. (Jātniece, 2018). B.Brice norāda, ka skaidru runu un vārdu krājuma paplašināšanu veicina pirkstiņu rotaļas, ritma runas vingrinājumi, rotaļu teksta skandēšana un kustības, attīstot bērnu atmiņu, uzmanību. (Brice, 2016, 2). I.Freiberga pievērš uzmanību tam, ka bērns apgūst valodu veselumā. Vārdu krājuma aktivizēšanai izmantojamas grāmatu ilustrācijas un attēli, ņemot vērā bērnu intereses un pieredzi. Videi, kurā atrodas bērns jābūt psiholoģiski drošai, bērniem jājūtas novērtētiem, saprastiem. Grupas iekārtojumam jārosina bērnus sarunāties. (Freiberga, 2016, 139—140). Par emocionāli droši vidi jārupējas pedagogam, aprunājoties ar katru bērnu, viņu sagaidot, nodrošinot paredzamu vidi, palīdzot bērniem atpazīt un vadīt emocijas. (Fiechtner, Albrecht, 2015).

Gatavojoties 3—4 gadīgu bērnu runas prasmes novērošanai, uzdevumu izstrādei un vērtēšanai tika ņemts vērā uz kompetenču pieeju balstīts pirmsskolas izglītības obligātais saturs. Veicināt ieradumu attīstību un veidot tikumus: atbildība, drosme, uzņēmība, mērķtiecība, centība, savaldība, mērenība, tolerance, laipnība, līdzcietība, taisnīgums, solidaritāte, tās ir pirmsskolas izglītības satura apgūvē aktualizējamās vērtības, kuras veidojas ikdienas saziņā — ģimenē, skolā, draugu un plašākas sabiedrības lokā. (Izglītības un zinātnes ministrija, 2018).

Oksfordas profesore K.Silva intervijā žurnālam “Bērnudārznieks” norāda, ka neparedzamajai nākotnei, bērnus jāsatavo izmantojot caurviju prasmes. Pietiek ar pavisam vienkāršām nodarbēm, lai viņos radītu interesi par pasauli, kas vēlākos gados pāraugs interesē mācīties. Autore piekrīt K.Silva apgalvojuma, jo uzskata, ka bērnu pasaule jāsaista ar bērna pavadīto laiku mājās un bērnudārzā, tāpēc pilnīgākam ieskatam bērnu ikdienas dzīvē, tika aptaujāti bērnu vecāki un audzinātāja, kur varēja iepazīties ar bērnu dabisko vidi, kādā viņi dzīvo un sasaistīt to ar viņu valodu, jo bērns, kuram ir plaša pieredze mājās, iemācās sevī attīstīt zinātkāri un interesi par to, kas notiek apkārt, tādiem bērniem ir plašs skatījums uz pasauli un ievērojami attīstītāka runa. (Jātniece, 2018).

“Bērniem ir trīs skolotāji: pieaugušie, citi bērni un fiziskā vide.” (Malaguzzi, 1993).

Kad bērns jūtas labi, viņš ir gatavs turpmākai attīstībai, lai to panāktu, ir jārada bērniem paredzama vide, kurā bērns pārzina telpu, dienas ritu, jūtas ērti un droši, sajūt skolotāja atbalstu, jūt viņa uzmanību. Bez šādas vides nodrošinājuma, nevar gaidīt, ka bērns būs atvērts un spēs attīstīt runas prasmes. Autore centās bērniem nodrošināt šādu vidi pievēršot uzmanību bērnu sagaidīšanai no rīta, ievadīšanai dienas ritā, rotaļnodarbību dažādībai, bērnu atbalstīšanai un individuālai pieejai.

Pētījuma laikā autore, kopā ar bērniem pievērša uzmanību bērnu runas attīstībai visā dienas ritā, pielietojot dabiskas situācijas pārrunām, rotaļas, un citus uzdevumus, kuri dažādos veidos sekmē bērnu runas aktivitāti un paplašina vārdu krājumu:

1. Bērnu sagaidīšana ar rotaļlietas — peles palīdzību.
2. Rīta cēliena daļa “Emociju mākonis.”
3. Autores veidota “Rotaļu centru ripa.”
4. Autores veidota aktivitāte “Laikapstākļu dežurants.”
5. Novērojumi mežā (ieklaušties dabā, novērot dabu, salīdzināt).
6. Autores veidota “Attēlu spēle.”
7. Pārrunas par tematu meža dzīvnieki.
8. Pārrunas par tematu apgērbs.
9. Pārrunas par tematu koki.
10. Pārrunas par tematu laikapstākļi.
11. Autores veidotas rotaļa “Atpazīsti pirmo skaņu vārdā un izveido teikumu.”
12. Brīvās rotaļas. (lomu spēles, celtniecības rotaļas)
13. Novērojumi “Augstu, zemu un pa vidu” (Prelgauska, 2002, 15).
14. Novērojumi “Istabas muša” (Prelgauska, 2002, 26).
15. Gleznas veidošana no dabas materiāliem (Prelgauska, 2002, 28).
16. Rotaļnodarbība pastaigas laikā. Dzīvnieku figūras no dabas materiāliem.
17. Rotaļnodarbība “Smilšu raksti” (Prelgauska, 2002, 35).
18. Rotaļnodarbība “Ziepju burbuļi” (Zaķe, 2000, 17).
19. Artikulācijas aparāta vingrinājumi skaņu “S” un “Š” izrunai. (Zaķe, 2000,18).
20. Vingrinājumi mēlei. “Tik, tak” (Zaķe, 2000, 22).
21. Vingrinājumi mēlei. “Medutiņš” (Zaķe, 2000, 23).
22. Vingrinājumi mēlei. “Klakšķināšana” (Zaķe, 2000, 23).
23. Fonemātiskās dzirdes uzmanības vingrinājumi “Pasaki savādāk” (Zaķe, 2000, 26).
24. Pirkstu sīkās muskulatūras vingrinājumi “Pirkstu sasveicināšanās” (Zaķe, 2000, 28).
25. Pirkstu sīkās muskulatūras vingrinājumi “Kas maisiņā?” (Zaķe, 2000, 30).

26. Emociju un gribas īpašības veicinošās spēles “Palīdzi atrast māmiņu!” (Zaķe, 2000, 32).

27. Emociju un gribas īpašības veicinošās spēles “Ceļojošais sveiciens” (Zaķe, 2000, 33).

28. Emociju un gribas īpašības veicinošās spēles “Jājam, jājam burkānos”(Zaķe, 2000, 36).

Bērnu sagaidīšanai tika izveidots īpašs rituāls, tā kā bērnu grupas nosaukums ir “Pelēni”, autore ar rotaļlietas — peles palīdzību, sasveicinājās, runāja ar bērniem, liekot viņiem justies svarīgiem, ievērotiem un virzot viņus stāstīt par to, kā bērns jūtas, kā viņam gājis mājās pēc bērnu dārza un, ko viņš vēlētos darīt šodien. Tādējādi katram bērnam tika pievērsta individuāla uzmanība un dota iespēja izteikties. Bija bērni, kuriem ļoti patika šāda pieeja, viņi bija atsaucīgi un gaidīja nākamo rītu, lai atkal varētu parunāties ar peli. Divi bērni sākumā atbildēja ļoti īsi, vai izvairījās no atbildes. Autore: Kā tu šodien jūties? 5.puisis: Labi. 15.puisis: Smaida. Autore: Ko tu darīji vakar pēc bērnu dārza? 5.puisis: Neko. Spēlējos. 15.puisis: Vēlas doties prom. Autore: Ko tu gribētu darīt šodien bērnudārzā? 5.puisis: Taisīšu trasi. 15.puisis: Smaida un dodas spēlēt ar savu mašīnu. Nedēļas laikā 5.puisis sāka runāt drošāk, jūtot, ka autorei patiešām interesē viņa stāstītais, stāstījumā tika atklātas emocijas, piemēram, atbildot uz jautājumu Kā tu šodien jūties? Viņš atbildēja: Labi, paskaties, tā ir mana mīļākā maika. Tā ir multene kucēnu patruļa. 15. puisis dažas dienas nerunāja ar peli, bet nedēļas beigās gribēja viņu samīļot un pēc nedēļas un 2 dienām bērns jau sniedza īsas atbildes. Autore: Kā tu šodien jūties? 15.puisis: Labi. Ko tu šodien gribētu darīt bērnudārzā? 15.puisis: Mašīnu. Ar laiku, jau regulāri atbildot ar vienu vārdu, norādot darbību vai priekšmetu, ar ko spēlēsies. Paplašinoties vārdu krājumam varēja saklausīt, kā bērni jauniegūtos vārdus iesaista savās atbildēs, piemēram, 7.meitene, par savām izjūtām stāstīja attiecinot tās uz rotaļu lāci — lācītim ir auksti. Sasildīšu viņu. Pēc autores izdomātas rotaļnodarbības, kurā tika izgatavots emociju mākonis un novietots grupas telpā, bērni varēja labāk izprast katras emocijas nozīmi, iepazīstot tādas emocijas, kā apmierinātība, apjukums, izbrīns, prieks, riebums, kauns, nogurums, sāpes, nesapratne, aicinājums, pārdomas, dusmas un novērtējot to, kā viņš šodien jūtas, meklējot cēloņsakarības. Sākumā autore pēc bērnu stāstītās darbības, piemēram, autore: ko tu darīji vakar pēc bērnudārza? 8.puisis: Mēs vakar ar tēti braucām ar traktoru. Es arī stūrēju. Autore: Kā tu juties, kad sēdēji pie stūres? Bērns: labi. Autore: kādas bija tavas izjūtas, palūkojies uz emociju mākonī! Bērns: Biju apmierināts. Autore: Kāpēc tu biji apmierināts? Bērns: Jo sēdēju pie stūres. 13. meitene ar prieku stāstīja, ka viņas mammai ir dzimšanas diena un ka viņa vēlas uztaisīt viņai apsveikumu. Autore pievērsa bērna uzmanību emociju mākonim, jautājot, kādas emocijas šis notikums tevī raisa? Bērns nonāk pie secinājuma, ka izjūt aicinājumu taisīt apsveikumu mammai dzimšanas dienā.

Autore iedrošināja bērnus, virzot viņus domāt, kā mainīt negatīvas emocijas, tādējādi bērniem veidojās izpratne par to, ka viņi paši ir spējīgi mainīt savas emocijas. Kādu rītu 2.puisis paziņoja, ka bija dusmīgs uz māsu, jo viņa apēda pēdējo pankūku. Autore izskaidroja, ka par savām jūtām ir jārunā, tādējādi iespējams situāciju atrisināt, zinot, kā jūties, māsa tā vairs nerīkosies, turklāt, iespējams, ka viņa centīsies tevi uzmundrināt ar kādu citu darbību.

Bērns pārbaudot savas spējas saskaras ar neizdošanos, svarīga loma ir pieaugušajam, kā viņš ar bērnu runā par neveiksmēm un kā iedrošina bērnu tās atrisināt. (Kris, 2015).

Padarot bērnu dienas ritu paredzamāku, autore izstrādāja apaļu ripu, uz kura attēloti rotaļu centru nosaukumi, un apkārt ripai izdurti caurumi, kuros bērni pieliek savu vārdu un dodas rotaļāties, tādējādi mācoties plānot savu darbību, iegaumējot vārdu rakstību (lomu rotaļu centru un savu vārdu), kā arī jūtot atbildību par savu izvēli, jo katrs bērns, attiecīgi norādītajam rotaļu centram atbild par tā kārtību. Bērniem tā ir kā rotaļa, kurā viņi rūpīgi ievēro noteikumus, pārliedot savu vārdu atbilstošajā rotaļu centrā, runājot līdzī un lasot savu vārdu un rotaļu centru nosaukumus, tādējādi iegaumējot arī vārdu rakstību.

Rīta cēlienā pārrunājot tematu par laikapstākļiem, pievēršot uzmanību īpašības vārdiem, jautājot — kāds ir vējš? Kāda ir saule? Kāds ir lietus? Tāpat pievēršot uzmanību arī darbības vārdiem, jautājot — ko dara vējš? Ko dara saule? Ko dara lietus? 14.puisis pastāstīja kāds ir vējš, ka tas var būt stiprs, neliels, ka tas pūš, šūpo kokus. Bērniem tika dots uzdevums atdarināt siltu vēju un aukstu vēju, tādējādi trenējot artikulācijas aparātu skaņu “S” un “Š” izrunai. (Zaķe, 2000, 18). 6.meitene stāstīja, ka saule ir silta, liela un dzeltena, ka tā spīd un silda. 3.meitene stāstīja, ka lietus ir slapjš, ātrs un lēns. Lietus līst, nomazgā mājām jumtus. Šādā veidā pārrunājot tematu par laikapstākļiem bērniem bija vieglāk pastāstīt par novērotajiem laikapstākļiem ārā, kad dežurants kopā ar auklīti devās apskatīties kāds laiks un pēc tam stāstīja pārējiem, kāds tas ir. Arī izejot ārā, mēs dziļi ievilkām elpu un centāmies sajust, kā smaržo gaiss, kā mēs izjūtam sauli, vēju utt., tādējādi palīdzot bērniem izprast, kā veidot stāstījumu un paplašinot vārdu krājumu par tematu laikapstākļi.

Autore izgatavoja koka ripas katram bērnam, kurās var piespraust dažādus attēlus un ar gumijām savienot, tādējādi trenējot sīko pirkstu muskulatūru, un radot interesi par grupēšanu un patstāvīgi darbojoties bērniem rodas interese par to pastāstīt. Šo spēli izmantojām vairākas reizes, meklējot sakarības, tēmas: meža dzīvnieki, savienojot virsrakstu meža dzīvnieki ar attēlu, bērns kurš to izdarījis, pastāsta par konkrēto dzīvnieku, piemēram, 3.meitene: Pie mums mājās dzīvo vāveres. Viņas skrien pa koku, lasa zīles. 6.meitene: Es redzēju kā uz ceļa uzskrien stirnas. 14.puisis: Vakar pie mums birzītē bija lācis. Viņš saskrāpēja kokus. 2.puisis: Es esmu redzējis lapsu. Viņai ir oranža un gara aste ar baltu galu.

9.puisis: Bebram ir netīri zobi. Viņš tos netīra kārtīgi. 8.puisis: Kokā var uzrāpties lācis. Viņš ir pats stiprākais dzīvnieks. Tādejādi atklājot savu pieredzi par dzīvniekiem.

Līdzīgi ir ar kokiem, savienojot kokus ar to augļiem, lapām un pastāstot savu pieredzi. 10.meitene: Es lasīju zīles ar mammu un brāli. 11.meitene: Mums pie mājām ir kastanis un liels ozols. 1.meitene: Man mājās ir tāds pats koks.

Rosinot atpazīst pirmo skaņu vārdā, pirmā skaņa tika novietota koka ripai pa vidu un attēli, novietoti apkārt ripai, bērni savieno ar gumijām skaņu ar attēliem, kuri sākas ar konkrēto skaņu, pasakot vienu teikumu par attēlu, piemēram, 3.meitene: Egle — Egle ir asa. Autore, izskaidro kāpēc egle ir asa, ka eglei ir skujas, pilnveidojam teikumu ar jauniegūto informāciju — Eglei ir asas skujas. Noskaidrojam kādi augļi ir eglei. Lai nostiprinātu skaņas Č izrunu, pilnveidotu ritma izjūtu un paplašinātu vārdu krājumu, dziedam fragmentu no dziesmas par čiekuriem — “Čie-čie-čie-čie čiekuri rūsganas spalvas, tie-tie-tie-tie-tie, kuri visiem krīt uz galvas”, pārrunājam katra vārda nozīmi un kopējās domas nozīmi. Bērniem rodas interese pārbaudīt vai tiešām čiekuri ir rūsgani, dodamies ārā meklēt čiekurus, salasām tos un pētām, daži bērni patiešām atraduši čiekuru, saka, mans ir rūsgans, bet citi, mans gan tumši brūns. Nogādājām čiekurus telpās, lai vēlāk novērotu kā tie izmainīsies, esot siltumā.

Aktivizējot vispārinošos vārdus, bērni veidoja cēloņsakarības, savienojot lietus mākonī ar lietussargu, sauli ar puķēm, sniega mākonī ar sniega vīru, utml., bērni savienojot atbilstošos attēlus pastāsta kāpēc tā ir savienojusi, kā laikapstākļi ietekmē cilvēku, piemēram, 3.meitene: Lietus lija. Man ir lietussargs dzeltens ar sarkanu. 4.puisis: Saulains laiks. Silts, var iet ārā bez jakas. Lietus, jāpaņem lietussargs ārā un gumijnieki. 5.puisis: Saule spīd. 13.meitene: Saulīte mēs staigājam ārā, kamēr piekūstam. Lietus nāk par labu zemītei. Izaugs laba raža. 14.puisis: Saulītē putni sildās uz koku zariem, bet lietū mazgā spārnus. 15.puisis: Līst.

Noliekot pa vidu vārdu apģērbs, apkārt koka ripai tika piestiprināti attēli, bērni izvēlas apģērbus, kuru vilktu lietainā dienā, kuru saulainā dienā, paskaidro kāpēc. 2.puisis: Vilktu lietus mēteli, lai nesalītu. 12.meitene: Vilktu svārkus, jo man būtu karsti ar biksēm. 1.meitene: Ņemtu lietussargu. Autore: Un kādu apģērbus izvēlētos? Meitene: Sarkano jaku.

Dažus no uzdevumiem veicām pirms pastaigas mežā, dažus pēc tās, noskaidrojot, vai bērni atceras to, ko redzējuši mežā, kā viņi spēj pastāstīt par savu jauniegūto pieredzi.

Bērna motivētai darbībai ir liela nozīme tajā, ko viņš dara, bērns aktivitāti var būt izvēlējis pats, varbūt to ierosinājis pieaugušais, taču svarīgākais ir tas, ka bērns to dara “no brīvas gribas”. (Dzintere, Stangaine, 2007, 17).

Sasveicināšanās rīta aplī, pielietojot pirkstu sīkās muskulatūras vingrinājumus, bērni saliek plaukstas kopā tā, lai katrs pirksts atrod sev pāri. Autore skaita no viens līdz pieci un

rāda kustības, katram pirkstam atbilst viens cipars, skaitot, visi pirksti pakāpeniski, sākot ar īkšķiem, saskaras. (Zaķe, 2000, 28). Rotaļu izmantojam, arī runas attīstībai, katram pirkstam satiekoties bērns pasaka, ko viņš šodien gribētu darīt, vai citu rītu, izsaka komplimentus otram bērnam, rotaļu spēlējot pārī. 6.meitene: Es šodien spēlēšos ar lellēm. Iešu uz spēļlaukumu. Šūpošos augstu. Dejošu. Dziedāšu. 4.puisis: Gribu celt torni. Iešu ārā. Spēlēšu bumbu. Zīmēšu. Staigāšu pa mežu. 5.puisis: smuka jaka. Man patīk smaids. 10.meitene: man patīk tava frizūra. Tev smuka manta, iedosi man? Man patīk tavs zīmējums. 14.puisis: tev pietāv zils džemperis. Tev ir spīdīgi, balti zobi. Ne katru reizi bērni pateica katrs 5 teikumus, taču ar katru reizi šādā veidā runājot, viņi varēja pateikt vairāk un viņu teikumi kļuva gramatiski pareizāki, kā arī viņi spēja ātrāk izdomāt, ko teikt.

Rīta aplā rotaļa “Ceļojošais sveiciens”, stāvot aplī jāsadodas rokās, autore “sūta sveicienu”, paspiežot blakus stāvoša roku, tas bērns, kuram tika paspiesta roka, sūta sveicienu tālāk virzienā pa labi, kamēr to saņem atpakaļ pieaugušais. Rotaļu turpina, kamēr visi bērni ir izteikuši savu sveicienu un saņēmuši to atpakaļ. (Zaķe, 2000, 33). Bērnu sveicieni: 1.meitene: Lai tev laba diena. 2.puisis: Priecīgu dienu. 3.meitene: Lai tava diena ir jautra un smaidīga. 4.puisis: Lai šodien nav lietus. 5.puisis: Laimīgi. 6.meitene: Priecīgu, laimīgu šo dienu. 7.meitene: Lācītis tevi mīlo. 8.puisis: Saulainu dienu. 9.puisis: Dienu pilnu piedzīvojumiem. 10.meitene: Lai ir silts. 11.meitene: Lai daudz draugu šodien. 12.meitene: Dienu ar mīļiem vārdiem. 13.meitene: Lai prieks par redzēto un dzirdēto. 14.puisis: Lai visi būtu labi paēduši. 15.puisis: paldies. Arī sveicienu sūtīšana ir labs veids, kā radīt situāciju jaunu vārdu lietošanai, piemēram pēc īpašības vārdu paplašināšanas vārdu krājumā. 13.meitene: Lai mums bagātīga diena. 3.meitene: Lai mēs būtu stipri kā negaiss. 6.meitene: Lai siltā saulīte sasilda mūs. 1.meitene: Lai slapjais lietus pārstāj līt. 2.puisis: Lai mīļā mamma ātrāk ir pakaļ. 8.puisis: Lai būtu jautri un nebūtu jāguļ.

Bērni rīta aplī trenējas “klakšķināt” mēli, pēc tam izpilda skaitāmpantiņu kopā ar mēles “klakšķināšanu”, atdarinot zirga pakavu skaņu, lēnāk un ātrāk. (Zaķe, 2000, 23, 36). Pārrunājot par skaitāmpantiņa nozīmi, attiecinot to uz sevi, kā bērni jūtas, kad ir veicams tāls ceļš un kājas ir piekusušas, ko iesākt šādās situācijās, kas var palīdzēt. 13.meitene: Es nesen gāju tālu gar jūru un piekusu. Mani tētis nesa uz pleciem. 3.meitene: Man mamma māca papaijāt kājiņas un darīt šitā te (aplo pēdas un izkustina tās). Autore: Pariezi, kad kājas ir piekusušas tās ir jāizvingrina un jāpamasē, lai atgūtu spēkus. 14.puisis: Es gan nepiekūstu. Es parasti palīdzu mammai, kad viņa ir piekususi. Autore: Kā tu viņai palīdzi? 14.puisis: Es nesu viņas somu. 6.meitene: Es parasti atpūšos. Autore: Jā, arī atpūšoties var gūt jaunus spēkus.

Grupas telpā tika novērota kāda muša, kā tā uzvedas, kur viņa vēlas doties, pēc tam to noķerot un uzmanīgi ieliekot trauciņā, kurā pirms tam tajā ieberot nedaudz cukuru. Trauciņam ir trīs caurumi, lai mušai būtu ko elpot. Novērojam kādas ķermeņa daļas var saskatīt mušai. 1.meitene: re kur ir acis. 7.meitene: vēders. 8.puisis: viņai ir kājas. 13.meitene: viņai ir spārni. 14.puisis: viņai ir galva un snuķis. 4.puisis: viņa ir mataina. Novērojām kā tā kustas ierobežotajā telpā (traukā), ieklausāmies, kādas skaņas tā rada. 14.puisis viņa dūc, jo grib tikt ārā. 11.meitene: viņa saka bzzz. Pārrunājam, kā muša pārnēsā mikrobus un tārpu oļiņas, kā tās var nonākt ēdienā. Bērni nonāk pie secinājuma, ka mušas nedrīkst barot, tādēļ nedrīkst ēdienu atstāt uz galda. 1.meitene: mums mājās ir mušas un tētis viņas sit nost. Pārējie bērni arī piebalso, ka viņu vecāki sit mušas. 3.meitene: es arī situ mušas, man mamma atļauj! 5.puisis: varonīgi paziņo, man arī mamma atļauj! 13.meitene: mušas nav labas, viņas pārnēsā mikrobus. 12.meitene: un viņām garšo mūsu ēdiens. 10.meitene: es palīdzu mammai mazgāt traukus. Autore uzslavē bērnus, par to, ka viņi palīdz vecākiem, bet arī atgādina, ka mušas ir dzīva radība un no tām atbrīvoties var arī citā veidā, jautājot bērniem, bet kā? 14.puisis: es zinu, mēs viņas izlaižam ārā pa logu, tāpat kā bites. Bērni salīdzina mušas kājas ar savām rokām un kājām, secinot, ka muša nemazgā rokas un kājas, tādēļ tās ir netīras, bet cilvēkiem ir jāmazgā rokas un kājas, lai neslimotu. (Prelgauska, 2002, 26).

Autore aicina bērnus izmēģināt kā ir pūst glāzē ar tievāku un resnāku salmiņu, iedomājoties, kā pūš vējš. Pēc tam glāzē tiek pieliktas ziepes un pūšot glāzē parādās ziepju burbuļi, bērni salīdzina kā bija pūst glāze bez ziepju burbuļiem un ar ziepju burbuļiem. 3.meitene: ziepes pūst ir jautrāk. Skaties kādi burbuļi! 5.puisis: redzi, kā man sanāca! 10.meitene: burbuļi krīt uz galda. Autore rosina bērnus iedomāties, kā būtu, ja vējš burbuļus aizpūstu pa gaisu, kur tie lidotu, cik augstu, kādās krāsās tie būtu. (Zaķe, 2000, 17). Bērni cenšas iztēloties kāds ir burbuļu lidojums. 14.puisis: tie lidotu augstu debesīs. 8.puisis: pāri manām mājām. 3.meitene: tie būtu rozā, sarkani un dzelteni! 5.puisis: tie būtu šitik lieli, (rāda ar rokām.) 10.meitene: tie lidotu pa grupu. 13.meitene: burbuļi izskatītos kā mazas odziņas. Es tās ķertu un apēstu. Vēlāk, kad bērni izgājuši ārā, autore pūš burbuļus pa logu un bērni vēro, kā tie izplatās gaisā, vēlāk katram bērnam tiek izsniegts pūšamo burbuļu trauciņš, viņi pūš un vēro burbuļu lidojumu. Bērni ir sajūsmā, viņi stāsta, 12.meitene: skaties kā viņi lido man virsū. Es tos ķeršu. 14. puisis, manējie aizlidoja pie tās baltās lidmašīnas! 15.puisis: skaties! 4.puisis: gribu, lai tie aizlido pie manas mammas! Pūtīšu stiprāk! 6.meitene: es arī gribētu lidot! (atdarina lidošanas kustības.) 7.meitene: man sanāca! Bērniem nepieciešams emocionāls pacēlums, lai viņi gribētu stāstīt par to, ko piedzīvo un pārdzīvo, stāstītājā atklājas bērna emocijas, ilgas pēc vecākiem vai vienkārši prieks par padarīto darbu.

Kādu citu dienu rotaļnodarbības sākumā bērni atdarina skriešanas kustības, katru reizi pēc vārdiem skrien, jāskrien ar kājām un pulksteņa tikšķu kustību ar mēli, katru reizi pēc vārdiem pulkstenis tik-tak, pārvietojot mēles galu no viena lūpu kaktiņa uz otru. Ļēni lasa stāstu un bērni iegaumē, ka vietās, kur minēti vārdi skrien, jāskrien tur bērni kustina kājas, atdarinot skriešanu, bet dzirdot vārdus pulkstenis, pulksteņi bērni ar mēli atdarina pulksteņa tikšķus, noteiktā ritmā pārvietojot mēles galu no viena lūpu kaktiņa uz otru. Tādā veidā trenējot uzmanību, izkustoties un izvingrinot mēli. (Zaķe, 2000, 22). Kustībām un mēles vingrinājumiem ir liela nozīme runas attīstībā, skaidri runāt var tikai tad, kad muskuļi nav saspringuši, tā tiek trenēta arī uzmanība, jo bērniem jāsaprot kurā brīdī jādara kura kustība. Novērots, ka šādus vingrinājumus bērni labprāt atkārto arī patstāvīgi, iesaistot grupas biedrus.

Rotaļnodarbībā bērni pārliecinās vai ar smiltīm var veidot rakstus, izdurot vienu caurumiņu papīra glāzes apakšā un trīs caurumiņus sānos, lai ievērtu auklu, bērni uz ar guaša krāsu noklātas lapas un līmes plankumiem, bērni ir pārsteigti par to, kā smiltis ir pārvērtušas viņu darbu, bērni cenšas savu darbu raksturot. (Prelgauska, 2002, 35). Bērniem patīk izmēģināt kaut ko jaunu un viņi ar prieku apraksta darbības procesu un rezultātu. 3.meitene: es rakstu ar smiltīm savu vārdu. 10.meitene: gribu izkrāsot mājiņu. Bērniem patīk sajukt, kā smiltis birst, 6.meitene: smiltis birst kā sniedziņš. 4.puisis: mums vajadzēs vairāk smiltis. Kad iesim ārā, salasīsim. 13.meitene: smiltis birst nost, laikam vajag vairāk līmi. 14.puisis: nu ja, smiltis turas pie līmes. 6.meitene: smiltis izskatās kā īstas! 4.puisis: man pielīpa arī bez līmes. Bērni secina, ka smiltis pielīp vietās, kur krāsa ir vēl neizžuvusi un vietās, kur ir līme.

Kādas rotaļnodarbības sākumā autore aicina bērnus iedomāties kā garšo medus un kā būtu, ja viņiem uz augšlūpas būtu uzziests medus, bērni cenšas iedomāties un nolaizīt medu no augšlūpas, pēc vairākiem mēģinājumiem, autore aicina bērnus pievērst uzmanību pasakai par peli, kas iekrita medus podā. Katru reizi kad pasakā izdzird vārdu medus pods vai medus, bērniem jānolaiza augšlūpa. Autore rosina bērnus pastāstīt kāds ir medus. 14.puisis: medus ir salds. 5.puisis: medus ir garšīgs. 6.meitne, medus ir lipīgs. 3.meitene: medus ir dzeltens un veselīgs. Man mamma medu dod, kad man ir klepus. Pēc pasakas noklausīšanās bērniem jā mēģina izdomāt pasakas turpinājums, kas notika tālāk, kad lācis ieraudzīja peli medus podā? Bērni izsaka savas idejas. 3.meitene: viņš apēda mazo pelēnu kā konfekti. 6.meitene: nē, viņš izglāba pelēnu. 11.meitene: lācis nolaizīja pelēnu un pēc tam atlaida. 1.meitene: lācis aiznesa pelēnu uz vannu un nomazgāja viņu. Un pēc tam viņi kļuva par draugiem. 14.puisis: pelēns aizmuka un mamma viņu sabāra, jo viņš bija viss ar medu. Tādējādi noskaidrojot bērnu radošumu valodā, vārdu krājumu un teikumu uzbūves veidošanu.

Rotaļnodarbības laikā autore nosauc kādu vārdu, bet bērniem jāizdomā kā to pateikt savādāk, piemēram “kaķis” – kaķītis, minka, utt. Pasakot vārdu savādāk, bērnam jāpasaka viens teikums par to un jāraksturo. (Zaķe, 2000, 26). 3.meitene: man patīk spēlēties ar Minku. Minka ir gaiši brūna kaķenīte. 1.meitene: mums mājās ir mazi kaķīši. Viņi ir pūkaini un dažādās krāsās, melni, balti ar melniem plankumiem, oranži. 2.puisis: taksenīte ir mans labākais draugs. Viņas vārds ir Pegija, viņa ir brūna. 4.puisis: Jauka diena. Tā ir silta un skaista diena. 5.puisis: nejauki līst. Līst stipri. 6.meitene: lietus jau smidzina. Lietus līst mazām lāsītēm. 8. puisis, sunītis guļ savā migā. Viņam ir auksts un slapjš deguns un brūnas acis. 7.meitene: kaķītis murrā. Balts. 9.puisis: kaķis ir sabozies. Viņš ir dusmīgs, jo es viņu sakaitināju. Raibs runcis. 10.meitene: Lietus gāž kā ar spaiņiem. Daudz lietus, lielas peļķes. 11.meitene: Guli savā midziņā. Gulta ir ērta un silta. 12.meitene: tētis snauž. Viņš guļ diendus. 13.meitene: šodien ir liela diena. Dzimšanas dienā mēs ēdam torti un spēlējam spēles. 14.puisis: mana mamma cep garšīgas plātsmaizes. Tās ir ar āboliem vai biezpienu. 15.puisis: garšīga kūka. Man garšo.

Lai vingrinātu sīko pirkstu muskulatūru un rosinātu bērnus izteikties, autore sagatavoja brīnummaisiņu, kurā saliktas dažādi dabas materiāli, (čiekuri, zīles, kastaņi, ķērpji, sūnas, kļavu lapas, zariņi) bērni katrs aptausta vienu no materiāliem un mēģina aprakstīt, kāds tas ir un uzminēt, kas tas ir. (Zaķe, 2000, 30). 1.meitene: gluds un apaļš — kastanis. 2.puisis: tam ir mīksti mati. Nezinu, kas tas ir. (izņem no maisiņa ārā ķērpji). 3.meitene: tam ir asas adatas. Es zinu, kas tas ir — čiekurs. 4.puisis: tas ir gluds, kā maza ola. Tā ir zīle. 5.puisis: apaļš un ciets — kastanis. 6.meitene: kaut kas gluds un liels — lapa. 7.meitene: paskaties, lapa. 8.puisis: tas ir spurains un mīksts. Domāju, ka tas ir ķērpis. 9.puisis: tas ir grumbuļains — miza. 10.meitene: apaļš, gluds — zīle. 11.meitene: kā adatains ezis, tas ir čiekurs. 12.meitene: tas ir mīksts un pūkains. Nezinu kas tas ir. (izņem no maisiņa ārā sūnas). 13.meitene: mīksts kā sedziņa, tās ir sūnas. 14.puisis: liels un spurains — čiekurs. 15.puisis: koks.

Autore stāsta bērniem pasaku par lācēnu, kurš kādu dienu apmaldījās mežā un nevarēja atrast savu māmiņu. Autore aicina bērnus pastāstīt, kā viņi justos lācēna vietā kad pazaudēja māmiņu un kad atkal satikās, ko viņi būtu darījuši citādāk? (Zaķe, 2000, 32). Bērni izrāda empātiju, 14.puisis: mēs viņam palīdzētu un ātri atrastu mammu. 3.meitene: mēs pasauktu tēti, lai atrod! Autore atgādina bērniem, ka viņiem ir jāiejūtas lācēna vietā un jāpastāsta, ko viņi darītu. 4.puisis: es būtu gājis kopā ar mammu, tad nepazaudētu. 6.meitene: es arī raudātu. 9.puisis: es dotos viņu meklēt, kur pēdējo reizi redzēju. 14.puisis: es mēģinātu viņu skaļi saukt, gan jau viņa dzirdētu. 13.meitene: es mēģinātu viņai piezvanīt. 11.meitene: es gaidītu viņu mājās. Autore jautā, padomājiet, kā jūs justos lācēna vietā, kad pazaudētu

mammu un kā tad, kad viņu atrastu. 3.meitene: man būtu bail. 14.puisis: es skaitītu līdz desmit un tad bailes pārietu. 6.meitene: es viņu gaidītu. Man būtu skumji. 7.meitene: es ar lācīti raudātu. Autore: un kā jūs justos atkal viņu satiekot? 7.meitene: priecīga! 8.puisis: es viņu samīļotu. 13.meitene: es viņu vairs nelaistu prom. 3.meitene: mēs kopā skatītos multenes.

Pirms došanās pastaigā katru dienu tika izraudzīts dežurants, kurš saģērbās un ar auklīti kopā aizgāja apskatīties, kāds ārā ir laiks, pēc tam atnāca paziņot pārējiem bērniem. Sākumā bērni runāja klusi un īsi, nosaucot laikapstākļus vienā vārdā — silts, auksts, taču ar laiku lielākā daļa bērnu jau runāja pilniem teikumiem, vai centās to darīt. Bērns, kurš nerunā gandrīz nemaz laikapstākļus raksturoja vienā vārdā, kas, autoresprāt, ir progress, ar laiku atbildēja uz jautājumiem par laikapstākļiem ar vienu vārdu, piemēram, cik stiprs ir vējš? Atbilde: stiprs. Vai vari parādīt, cik stiprs, rāda ar kustībām. Šādā veidā, bērni saprot, ka viņu uzdevums ir ļoti svarīgs un, lai to izpildītu nepieciešams runāt pēc iespējas detalizētāk pastāstos, kāds ārā ir laiks. Šo uzdevumu palīdzēja izpildīt laika gaitā uzkrātie īpašības vārdi un darbības vārdi, kurus pārrunājām par laikapstākļiem. 1.meitene: ārā ir auksts, pūš stiprs vējš. Jāģērbjas silti, jāvelk cimdi un cepure. 2.puisis: ir silts, var cimodus nevilkt. Vēja nav. Saulīte spīd. 3.meitene: brr, šodien ir auksts. Jāpaņem cimdi un šalle. Vējš pūš šitā — rāda ar rokām un pūš ar muti. 4.puisis: auksts laiks, liels vējš. Jāģērbjas silti. 5.puisis: silts, bet jāpaņem jaka. 6.meitene: saulīte silda, šodien cimodus var nevilkt. 7.meitene: silti, ejam ārā. 8.puisis: rokas nosala, jāvelk cimdi. Auksta diena. 9.puisis: auksti, pūš liels vējš. Velkam jakas un cepures. 10.meitene: auksts, līst lietus. Vilksim gumijniekus. 11.meitene: karsts, var jaku atstāt vaļā. Vēja nav. 12.meitene: Silts, bet lielie, tumšie mākoņi tūlīt sāks līt. Jāvelk gumijnieki. 13.meitene: silti, bet ārā ir peļķes un slapja zāle, velkam zābakus. 14.puisis: auksts vējš, bet saule ir silta, vilksim jakas. 15.puisis: slapjš. Jakas. Zābakus.

Pastaigu laikā bērnu uzmanība tika pievērsta apkārt notiekošajam, dabā redzamajām pārmaiņām, ierasto vidi. Bērni, dodoties ārā vēlas rotaļāties, pastaiga viņiem saistās ar brīvajām rotaļām, kas notiek rotaļu laukumā. Tomēr rotaļnodarbību laikā dažkārt, ar bērniem varam doties arī kaut kur tālāk, ārpus ierastās vides — pastaigā pa parku, pagalmiem vai mežu. Bērni vēlas to visu izzināt, tikai nepieciešami konkrēti uzdevumi, kas viņiem sagādā prieku un vēlmi izzināt, tāpēc autore izvēlējās dažādas rotaļas, kurās bērniem bija jāpielieto maņas, uzmanīgi klausoties, sajūtot un saredzot, bērni varēja paust savas izjūtas vārdos. Mežs ir piemērota vieta, kurā bērni var ieklausīties dažādās skaņās. Kopā uz mežu devāmies divas reizes, pirmajā reizē bija saulaina diena, bet otrajā reizē lija lietus. Bērnu uzmanība tiek pievērsta aicinot bērnus nostāties aplī, sadoties rokās, aizverot acis un ieklausoties dabā, bērni

stāsta, ko viņi dzird, saulainā dienā bērni dzirdēja putnus, viņuprāt tie bija priecīgi un gaidīja viņus, lai nodziedātu savas dziesmas. Bērnu uzmanību pievērsa skaņa, it kā kāds klausinātu pie durvīm — tas bija dzenis. Par godu šim atklājumam, kopīgi nodziedājām dziesmu par dzeni: “Dzenīts kala klipu klap”. Autore aicina bērnus atdarināt dzeni, ļaujot bērniem pašiem nonākt pie idejas, kā to izdarīt. Bērni atdarina dzeni, sakot tuk-tuk un klausinot pie koka. Bērni bija sajūsmināti par to, ka mežā var būt tik daudz dažādu putnu, viņi centās pievērst uzmanību katrai dzirdētai skaņai. Autore, aicināja bērnus sadalīties pāros un klusītēm doties pastaigāties pa mežu, bet visu laiku klausīties, un jā kāds ir sadzirdējis kaut ko jaunu, viņš paceļ roku, autore iet bērniem aizmugurē, un redzot, ka kāds ir pacēlis roku, aicina visus apstāties, dodot vārdu konkrētajam bērnam. Tādējādi arī dabiski tiek dota iespēja izteikties visiem, kā arī bērni spēj ātri sagaidīt savu kārtu. 13.meitene: tur kaut kas čabēja. Autore: kas tas varētu būt? Ieklausāties! 14.puisis: tās ir lapas, kuras pūš vējš. Autore: Kad vēl lapas čab? Lēnām ejam un ieklausāties. 12.meitene: tad kad mēs ejam, lapas čab, lūk tā (kustina kājas). 3.meitene: kas tur čaukst? Visi klausās. 6.meitene: vējš kustina lapas kokos, vai tā? 3.meitene — jā, tās ir lapas tur augšā. Autore aicina bērnus pašiem čaukstināt lapas, salīdzinot kādas ir dabiskās skaņas un kādas ir tās, kad bērni to dara paši. 2.puisis: man sanāk skaļāk nekā vējam. Autore aicina, pamēģināt čaukstināt lapas visiem reizē. 14.puisis: tas bija tik skaļi! 3.meitene: izklausījās, kā stirnu bars. Bērni tiek rosināti iedomāties, kāpēc lapas čab, autore aicina bērnus sastāties aplī un dziedāt: Čab, čab, Čab lapas čab 2x, Kas tās lapas čabināja? Katrs bērns cenšas atrast atbildi uz šo jautājumu, vārdu iesaistot tālākajā dziesmā, piemēram, putni lapas čabināja. Kopīgi, rotaļas veidā tiek dziedāts arī par to, kas šalc, šņāc, pakšč, grab, rīb, skan.

Bērni pievērs uzmanību vējam, kā tas skan — skaļāk un klusāk, novēro, kas notiek, kad vējš pūš stiprāk un vājāk. Caur novērojumiem un maņām, tās pārrunājot bērni paplašina savu vārdu krājumu ar lietvārdiem, īpašības un darbības vārdiem, iepazīstot kokus no saknes līdz galotnei, pētot augus mežā, putnus un tos raksturojot ar īpašības vārdiem. Autore vaicā, kādas ir sūnas, bērni patausta, 5.puisis: slapjas. 12.meitene: mīkstas. 3.meitene: zaļas. Autore: Kādi ir ķērpji? 14.puisis: tie izskatās, kā pelēka bārda kokiem. Autore, vai zināt kā vēl sauc pelēku bārdu? Bērni nezina. Autore: sirma bārda. Vai jūs pazīstat kādu, kam ir sirma bārda? 6.meitene: jā, opim ir gara, sirma bārda. Citi bērni arī piekrīt, ka viņu vectēvam ir šāda bārda. Autore: pieskaramies kokam, kāda ir koka miza? 13.meitene: tā ir bieza, ar rievām. 9.puisis: šim kokam ir gluda miza. 6.meitene: tā ir nelīdzena. Autore: vai zināt kā vēl var pateikt nelīdzena, rievaina, negluda miza? Bērni nezina. Autore: Koka miza ir raupja. Tiek aktivizēti arī darbības vārdi, autore uzdod jautājumus, ko dara vējš? 8.puisis: vējš pūš! Autore: un ko dara koki, kad vējš pūš? 13.meitene: koki līgojas! Autore aicina parādīt kā koki līgojas.

Jautājumi tiek uzdoti par visu, kam bērni pievērš uzmanību. Autore: Ko dara putni? 10.meitene: putni dzied! 4.puisis: putni lido! 9.puisis: putni slēpjas koku zaros. Pārsteidzoši ir pamanīt atšķirību starp to, kāds mežs ir saulainā laikā un kāds tas ir lietainā laikā. Bērniem šķita, ka lietainā dienā mežā vairāk dzirdamas lietus piles, kuras krīt no debesīm un koku šūpošanās (čīkstēšana), bet saulainā dienā dzirdamas putnu dziesmas. Autore pievērša uzmanību arī meža smaržai, kāda tā ir, saulainā dienā un kāda lietainā dienā. Bērniem šķita, ka saulainā dienā var just koku un lapu smaržu, bet lietainā dienā svaiga lietus smaržu. Lai iegaumētu pirmās skaņas vārdos, autore aicina ieklausīties atbalsī, kopā saucot pirmo skaņu un pēc tam visu vārdu, piemēram, K, k — koks. E, e — egle. Kāds no bērniem grib zināt vai kokiem ir sava skaņa, to cenšamies pārbaudīt, bērni secina, ka atšķiras skaņa, kādā vējš pūš koku zarus un tas, kāda skaņa ir, kad pieklauvē pie koka.

“Atšķirībā no pieauguša cilvēka, bērns vispirms uztver lietas emocionāli, tad caur kustībām, maņām un tikai tad ar prātu.” (Zaķe, 2000, 11).

Pastaigas laikā pa parku runājām par to, kas atrodas augstu, zemu un pa vidu. 12.meitene: zemu atrodas zāle. Autore aicina bērnus, ieskatīties, kas atrodas zālē. 6.meitene: zālē ir kukaiņi, tārpi, bet tagad viņi guļ. 4.puisis: tagad tur ir zeme un akmeņi. 8.puisis: bet kukaiņi dzīvo zem zemes. Autore: Iedomājieties, kā būtu dzīvot zem zemes. 2.puisis, tas nav iespējams. 14.puisis: bet kukaiņi tur dzīvo un arī dzīvnieki dzīvo alās zem zemes. Es nesen redzēju grāmatā. Tur varētu būt silti. 6.meitene: ko viņi tur dara zem zemes? 14.puisis: viņi guļ ziemas miegā. 3.meitene: kas ir ziemas miegs? Autore: Ziemas miegā dodas dzīvās būtnes, kuras nespēj izturēt lielu aukstumu, viņiem ir jāatpūšas un jāuzkrāj spēki, tāpēc viņi meklē siltu alu, kur gulēt visu zimu. Autore aicina pievērst uzmanību, kas atrodas pa vidu. 5.puisis: koki. 9.puisis: mājas. 3.meitene: cilvēki. Autore: Tātad, mums nav grūti iedomāties, kā ir dzīvot pa vidu, jo mēs jau dzīvojam pa vidu. Bet kas atrodas un dzīvo augšā? 10.meitene: putni. 13.meitene: viņi dzīvo kokos. 14.puisis: augšā ir lidmašīnas. Autore: vai kāds ir lidojis ar lidmašīnu? Bērni — nē. Autore: iedomājamies, ka esam putni, kā būtu dzīvot kokā? Lidot kā putnam vai lidot ar lidmašīnu? Bērni atdarina lidošanas kustības un skaņu. 3.meitene: tas būtu jautri. Bet kokā dzīvot man būtu bail, jo tas ir tik augstu! 4.puisis: es gribētu dzīvot kokā, man jau ir sava māja kokā. Tur var tikt pa trepēm. Autore: Bet kur atrodas vējš zemu, pa vidu vai augstu? 14.puisis: tas lido pa gaisu, tātad augstu. 6.meitene: bet tas ir arī zemē, jo lapas aizpūš. Autore: Jā vējš spēj atrasties visos līmeņos zemu, pa vidu un augstu (Prelgauska, 2002, 15).

Pastaiģā pa parku bērniem tika dots uzdevums savākt sīkus priekšmetus, pēc tam dodoties grupas telpā bērni savus savāktos priekšmetus pielīmēt uz kartona pamatnes. Bērni

stāsta par savām sajūtām, kādas radās lasot materiālus un kāda glezna viņiem sanākusi. (Prelgauska, 2002, 28). 2.puisis: es lasīšu akmentiņus un lapas. 6.meitene: redzi, ko es atradu, man vajadzēs vēl tādus. (rāda uz kļavas augli). 14.puisis: man pietiks, es jau daudz salasīju, rada uz maisu. Autore aicina bērnus pirms darba veidošanas sākumā salikt uz kartona kompozīciju, un tikai tad, kad ir izdomāts, līmēt. 6.meitene: es taisīšu tauriņus un putnus, jo man ir spārni. 13.meitene: es taisīšu dzīvniekiem māju. 12.meitene: man sanāca koks, taisīšu vēl vienu. 14.puisis: mans gliemezis ir gatavs. 3.meitene: es arī taisīšu gliemezi. Autore, aicina izdomāt kopēju tematu, par ko ir sanākuši darbiņi, nonākot pie temata, mežs. Saliekot kopā izveidotos darbus, bērni pastāsta, kā viņu taisītais darbs attiecas uz tematu. 1.meitene: manas krāsainās puķes aug mežā. 2.puisis: lapsa pastaigājas pa mežu. 3.meitene: gliemežu mamma meklē savus bērnus, laiks iet gulēt. Paliek jau tumšs. 4.puisis: meža vidū ir ezers. Tajā dzīvo daudz zivju. 5.puisis. Mežā ir daudz sēnes. 6.meitene: Mežā lido putni un tauriņi. 7.meitene: lācītis mežā. 8.puisis: Mežā ir lieli koki. 9.puisis: Mežā dzīvo cilvēks. 10.meitene: tur dzīvo kukaiņi. 11.meitene: mežā aug sēnes un ogas. 12.meitene: mežā dzīvo dzīvnieki. 13.mežā ir skudras. Viņas dodas uz savu māju. Autore, jautā bērniem, vai viņi zina kā sauc skudru māju. 14. puisis: tas ir skudru pūznis. Mežā uz lapām dzīvo gliemeži. 15.puisis: koki.

Pastaigājoties pa parku salasām dabas materiālus, kurus aiznesam uz bērnu dārzu, kur no materiāliem veidojam meža dzīvniekus. Bērni stāsta par saviem izgatavotajiem meža dzīvniekiem, kur viņi dzīvo, ko ēd, kāpēc viņi izvēlējušies tos pagatavot. 13.meitene: man sanāca stirna, tā ir bailīga, viņa meklē ēst. 14.puisis: mans bebrs grauž kokus un taisa sev māju. 3.meitene: vāvere meklē zīles un čiekurus. 4.puisis: briedis staigā pa mežu. 5.puisis: Vilks meklē ēst. 6.meitene: Vāvere slēpjas koka dobumā. Viņai tur ir silta miga. 7.meitene: lācītis čuč. 8.puisis: lācis ēdīs medu. 9.puisis: meža cūkas ir izrakņājušas zemi. 10.meitne, lācis kāpj kokā. 11.meitene: čūska bēg no aukstuma. 12.meitene: ezis guļ zem lapām. 13.meitene: Stirna ēd zāli. 14.puisis: cauna ir uzkāpusi kokā. 15.puisis; Ezis.

Autore secina, ka dabiskas vides radīšana ir ļoti nozīmīga bērnu runas prasmes attīstībā, pedagogam ir jārada tādi apstākļi, kur bērns ir zinātkārs, viņš vēlas izpētīt, uzdot jautājumus, izmēģināt un par to pastāstīt. Dabisku vidi iespējams radīt grupas telpā pieradinot bērnus pie konkrēta dienas rita posmiem, kas rada drošības sajūtu un sniedz emocionālu pacēlumu. Cik vien iespējams rotaļnodarbībās jāizmanto maņas, jādodas pētīt daba, jāsalīdzina un jāļauj bērniem izteikt savu viedokli, gūt jaunu pieredzi un dabiski paplašināt vārdu krājumu. Lai runas attīstība būtu sekmīga nepieciešams pārbaudīt bērnu vārdu krājumu konkrētā tematikā un veikt konkrētas darbības tā pilnveidošanai.

Secinājumi

1. Lai novērtētu bērna runas prasmi, tā sākotnēji jāvērtē veselumā: skaņu izruna, vārdu krājums, gramatiski pareiza runa, teikumu veidošana, dialogruna, stāstītprasme. Tālāk pievēršot uzmanību dziļākai izpētei konkrētos virzienos, vārdu krājuma izpēte jāveic katras tematikas ietvaros, jo katru tematu bērns pārzina atšķirīgi. Stāstītprasmi un dialogrunu jāsaista ar dienas ritu, kā tās izpaužas dažādos dienas laikos, novērojot kādi ir runas prasmi veicinošie un kavējošie faktori.
2. Runas prasmes sekmēšana rotaļnodarbībās notiek darbībā, kurā bērnam izzinot pasauli dažādos veidos: pētot, eksperimentējot, sajūtot, atceroties, domājot radoši, plānojot, iztēlojoties, prognozējot, vērojot, izprotot, sadarbojoties, izsakot savas emocijas, novērtējot savu veikumu, izdarot secinājumus, raksturojot, komentējot, jautājot, salīdzinot ir iespēja vingrināties runāt. Šādas darbības veicina vērojumi dabā vai telpā, dažādas literatūras izpēte, ikdienas situāciju pārrunāšana, dažādas muzikālas, fiziskas, teatrālas aktivitātes. Svarīgi mainīt vidi, apstākļus un sarunu biedrus, kā arī rotaļnodarbību formas (organizētās un brīvās rotaļas), tādējādi paplašinot bērna runas pieredzi. Attīstīta runa ir saistīta arī ar prasmi klausīties un uztvert citu sacīto, tādēļ rotaļnodarbībās jānodrošina uzdevumi klausīšanās prasmes un uzmanības noturības pilnveidei. Skaidru runu sekmē izteiksmīgas runas, ritma, artikulācijas aparāta, sīko pirkstu muskulatūras vingrinājumi.
3. Bērna runas attīstība sākas ar novērošanu pavisam dabiskās ikdienas situācijās, nepieciešamo stimulu sniegšanu bērnam attiecīgā situācijā. Pedagogam jānodrošina fiziski un emocionāli droša, mainīga, rosinoša, sadarbību veicinoša ar resursiem bagāta vide. Noteicošs ir pedagoga piemērs, ar kādām emocijām viņš sarunājas ar bērniem, pievērš uzmanību situācijām, kāda ir pedagoga runa ikdienā un, cik dabiski tiek piedāvāti pareizas runas piemēri. Svarīgi veltīt uzmanību katram bērnam individuāli, uzslavējot, pievēršot uzmanību katra bērna interesēm un pieredzei. Pedagogam caur ikdienu jāvirza bērni uz vērtībām balstītu paradumu veidošanu, radot situācijas, kurās bērni var mācīties no kļūdām, domāt kritiski un risināt problēmsituācijas, plānot savu darbību, novērtēt rezultātu.

Priekšlikumi

1. Pedagogam jāmeklē individuāla pieeja katram bērnam, kuram ir dažādas ar runas attīstību saistītas problēmas.
2. Pedagogam arī turpmāk jāpievērš uzmanību runas aktivitātes līmenim dažādos dienas rita posmos, tādējādi panākot augstākus rezultātus bērnu runas attīstībā.
3. Pedagogam jāpievērš uzmanība bērnu sadarbības prasmes sekmēšanai, iedrošinot bērnus, radot apstākļus dabiskai dialogrunas sekmēšanai un sadarbībai.
4. Pedagogam jāizglīto vecāki par runas prasmes attīstības paņēmieniem ikdienā, piemēram, aicinot vecākus uz runas prasmi sekmējošām nodarbībām, kurās tiek apgūti dažādi runas prasmi veicinoši paņēmieni, veidojot rakstu krājumu par runas attīstības problēmām un to risinājumiem.
5. Pedagogam prasmīgi jāizmanto modernās tehnoloģijas, kā arī jā māca tās pilnvērtīgi izmantot bērnu vecākiem.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. Albrehta, Dz. (2001). *Didaktika*. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
2. Apsalons, E. (2013). *Komunikācijas kompetence. Kā saprasties un veidot attiecības*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
3. Bikše, K. (2008). *Lūdzu skolotāj...* Rīga: SIA „Kvalitātes vadība”
4. Braše, L. (2010). *Ģimenes loma skolēnu socializācijā*. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
5. Brice, B. (2016). *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
6. Buivide, A. (2012). *Mācīsimies kopā*. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
7. Cherry, K. (2018). *Overview of VARK Learning Styles*. Cognitive Psychology. Retrieved from: <https://www.verywellmind.com/vark-learning-styles-2795156>
8. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa — bērna dzīvesveids*. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
9. Dzintere, D., Satngaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
10. Dzintere, D., Zīriņa, T., Tauriņa, A. (2009). *Ad verba liberorum: Linguistics & Pedagogy & Psychology*. Rīga: SIA „Gandrs” Poligrāfija
11. Ernštreite, S. (2017). *Latvijas skolām un pirmsskolām gatavo pilnveidotu mācību saturu*. Kompetenču pieeja mācību saturā. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija. <http://www.izm.gov.lv/lv/aktualitates/2352-latvijas-skolam-un-pirmsskolam-gatavo-pilnveidotu-macibu-saturu>
12. Fiechtner, J., Albrecht, K. (2015). *Social Emotional Development, The Power of the Environment*. Retrieved from: <http://www.communityplaythings.com/resources/articles/2015/social-emotional-development>
13. Freiberga, I., Dzintere, D., Augstkalne, D. (2009). *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*. Rīga: SIA Izglītības soļi
14. Freiberga, I., Priede, L. (2007). *Bērns mācās izzināt pasauli*. Rīga: SIA “Izglītības soļi”
15. Freiberga, I. (2016). *Dzimtās valodas apguve trešajā dzīves gadā lingvistiskā un pedagoģiskā skatījumā*. Makrus, D., Vulāne, A. *Bērnu valoda Latvijā 21.gadsimtā*. 131.—150.lpp. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
16. Fromms, Ē. (2003). *Mīlestības māksla*. Rīga: Jumava
17. Fullan, M., Scott, G. (2014). *New Pedagogies for Deep Learning Whitepaper: Education Plus the world will be led by people you can count on, including You!*

Collaborative Impact SPC, Seattle Washington. Retrieved from:

https://www.academia.edu/7999210/Education_Plus

18. Fullan, M., Langworthy, M. (2014). *A Rich Seam How New Pedagogies Find Deep Learning*. London: Pearson. Retrieved from:
https://www.academia.edu/8619599/A_Rich_Seam_How_New_Pedagogies_Find_Deep_Learning
19. Geske, A., Grīnfelds, A. (2006). *Izglītības pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds
20. Helminga, H. (2006). *Montesori pedagoģija*. Rīga: Jumava
21. Izglītības un zinātnes ministrija. (2018). *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības iestādes vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem*. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams:
<http://www.izm.gov.lv/lv/sabiedribas-lidzdaliba/sabiedriskajai-apsriesanai-nodotie-normativo-aktu-projekti/2886-noteikumu-projekts-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitibas-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitibas-programmu-paraugiem>
22. Jātniece, I. (2018). Oksfordas Universitātes pētniece: Kā izaudzināt gudru bērnu. *Mammām un tētiem. Bērnudārznieks*. Nr. 1. 63.—65.lpp Pieejams:
<http://www.mammamuntetiem.lv/zurnals/bernudarznieks/?n=62#contentanchor>
23. Kalyuga, S. (2013). *Knowledge and Working Memory Effects*. Schraw, G., Matthew, T., M., Robinson, D. *Learning Through Visual Displays*. United States of America: Charlotte, North Carolina.
24. Kaņepēja, R. (2012). *Runātprasmes saikne ar apkārtnes un literatūras iepazīšanu*. Kaņepēja, R., Lieģeniece, D., Mangule, I., Ukstiņa, R., Dzintere, D., Stangaine, I... Gaugere, Z. *Ceļā uz skolu. Bērnu sagatavošana pamatizglītības ieguvei*. Rīga: Zvaigzne ABC
25. Kris, D., F. (2015). *Preschoolers and Praise: What Kinds of Messages Help Kids Grow?* Retrieved from: <https://www.kqed.org/mindshift/40369/preschoolers-and-praise-messages-that-can-help-kids-grow>
26. Kron, F., W., Sofos, A. (2003). *Mediendidaktik. Neue Medien in Lehr- und Lernprozessen*. Germany: Atelier Reichert, Stuttgart.
27. Kuzina, V. (2016). *Bērnu runas attīstību stimulējošie faktori*. Makrus, D., Vulāne, A. *Bērnu valoda Latvijā 21.gadsimtā*. 151.—162.lpp. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
28. Latviešu valodas aģentūra. (2015). *Latviešu valodas aģentūras atvērtie elektroniskie mācību un metodiskie resursi diasporai*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. Pieejams: http://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/12062015/LVA-informativais_buklets.pdf
29. Likona, T. (2000). *Bērna audzināšana no dzimšanas brīža cauri pusaudža gadiem*. Rīga: Avots

30. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
31. Malaguzzi, L. (1993). For an Education Based on Relationships. *Young Children*. Volume 49(1), 9—12. Sage Journals Online. Retrieved from: <https://www.reggioalliance.org/downloads/malaguzziyoungchildren.pdf>
32. Markus, D. (2003). *Bērna valoda: no pirmā klieziena līdz pasakai*. Rīga: apgāds „Rasa ABC”
33. Markus, D., Zīriņa, T. (2016). *Bērnu komunikācijas prasme*. Makrus, D., Vulāne, A. *Bērnu valoda Latvijā 21.gadsimtā*. 199.—210.lpp. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
34. Mannhard, A., Braun, W., G. (2008). *Sprache erlaben — Sprache fordern*. München: München, Basel
35. Millere, L. (2018). *Mācīšanās ir daudz svarīgāka par mācīšanu*. Kompetenču pieeja mācību saturā. Rīga: Valsts izglītības satura centrs. Projekts Nr. 8.3.1.1./16/I/002 “Kompetenču pieeja mācību saturā” Pieejams: <https://www.skola2030.lv/single-post/2018/09/26/M%C4%81c%C4%AB%C5%A1an%C4%81s-ir-daudz-svar%C4%ABg%C4%81ka-par-m%C4%81c%C4%AB%C5%A1anu>
36. Ministru kabineta noteikumi Nr 533. (31.07.2012). Noteikumi. (17.08.2012). Rīga: Latvijas Vēstnesis. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/250854-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitibas-vadlinijam>
37. National research council. (2012). *Education for life and work. Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. Washington: The national academies press. Retrieved from: <https://www.nap.edu/catalog/13398/education-for-life-and-work-developing-transferable-knowledge-and-skills>
38. Neiceniece, L. (2013). *Radīt savu mūziku pirmsskolā — tas ir tik vienkārši ar Songsmith*. Pirmsskola, NR 3, 13—14.lpp.
39. Nestere, L. (2018). Pirmsskolā pie durvīm jau klauvē jaunais mācību saturs; ko un kā bērnus mācīs? Izglītība & karjera. Rīga: Neatkarīgā Rīta Avīze. Pieejams: <https://nra.lv/latvija/izglitiba-karjera/235608-pirmsskolas-pie-durvim-jau-klauve-jaunais-macibu-saturs-ko-un-ka-bernus-macis.htm>
40. Nodibinājums “Centrs Dardedze”. (2016). *Homo Tabletis*. Rīga: Nodibinājums “Centrs Dardedze” Pieejams: <http://homotabletis.org/lv/>
41. Neļjodova, O. (2002). *Pedagogs — pirmsskolas vecuma bērna pašapziņas sekmētājs*. Dzintere, D. *Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. Rīga: SIA “Izglītības soļi”
42. Oliņa, Z., Auziņš, A., Vanags, E., Lauka, A., Leitāne, I. (2018). *Padarīt mācīšanos redzamu šeit un tagad*. Domāt. Darīt. Zināt. Rīga: Valsts izglītības satura centrs. Projekts Nr. 8.3.1.1./16/I/002 “Kompetenču pieeja mācību saturā” Pieejams: https://docs.wixstatic.com/ugd/3e1e8c_2a19ab7e8174471387e8f385a4a52664.pdf

43. Oliņa, Z., Namsone, D., France., I., Čakāne, L., Pestovs, P., Bērtule, D...
Butkēviča, A. (2018). *Kolektīvā monogrāfija. Mācīšanās lietpratībai*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds. Pieejams:
<https://www.siiic.lu.lv/skolam/petnieciba/monografija-macisanas-lietpratibai/>
44. Omārova, S. (2003) *Cilvēks runā ar cilvēku*. Rīga: Izdevējs: Birznieka SIA „KAMENE”
45. Packard, H. (2013). *Deeper Learning Competencies*. Pieejams:
http://www.hewlett.org/uploads/documents/Deeper_Learning_Defined_April_2013.pdf
46. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: “Izdevniecība Pētergailis”
47. Prelgauska, Dz. (2002). *Spēles, novērojumi, eksperimenti*. Rīga: SIA “Izglītības soli”
48. Purmale, R., Paupe, D., Vigule., D., u.c. (2000). *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības soli
49. Roge, J., Ū. (2004). *Bez haosa neiztikt*. Rīga: Jumava
50. Stangaine, I. (2016). *Pirmsskolas vecuma bērna valodas apguves nozīme komunikācijā*. Makrus, D., Vulāne, A. *Bērnu valoda Latvijā 21.gadsimtā*. 175.—198.lpp. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
51. Špona, A. (2006). *Audzinašanas process teorijā un praksē*. Rīga: „Izdevniecība RaKa”
52. Tauriņa, A. (2016). *Pirmsskolas vecuma bērna skaņu izrunas un vārdu krājuma noteikšanas un pilnveides paņēmieni*. Makrus, D., Vulāne, A. *Bērnu valoda Latvijā 21.gadsimtā*. 55.—74.lpp. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
53. Tilde. (2018). *Runājošās pasakas*. Tilde. Pieejams:
<https://www.letonika.lv/article.aspx?id=pasakas>
54. Turins, V. (2000). *Filozofija tekstu fragmentos*. Rīga
55. Urdze, T. (2018). *Mācīšana un mācīšanās*. Pieejams:
<https://www.metodes.lv/raksti/macisana-un-macisanas#3.%20M%C4%81c%C4%AB%C5%A1an%C4%81s%20stili>
56. Valsts izglītības satura centrs (2012). *Pirmsskolas izglītības mācību satura programma*. Rīga: Valsts izglītības satura centrs. Pieejams:
https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_mac_programma.pdf

57. Valsts izglītības satura centrs. (2016). *Ceļā uz kompetenču pieeju mācībām*. Rīga: Valsts izglītības satura centrs. 2.—3.lpp. Projekts Nr. 8.3.1.1./16/I/002 “Kompetenču pieeja mācību saturā” Pieejams: [http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_visp/Konferences_Tagad/VISC -
_Ce%C4%BC%C4%81_uz_kompeten%C4%8Du_pieeju_m%C4%81c%C4%ABb
%C4%81m.pdf](http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_visp/Konferences_Tagad/VISC_-_Ce%C4%BC%C4%81_uz_kompeten%C4%8Du_pieeju_m%C4%81c%C4%ABb%C4%81m.pdf)
58. Valsts izglītības satura centrs. (2017). *Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību satura un pieejas apraksts*. Rīga: Valsts izglītības satura centrs. 18.—20.lpp. Projekts Nr. 8.3.1.1./16/I/002 “Kompetenču pieeja mācību saturā” Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2017/Skola2030Dokuments.pdf>
59. Vigotskis, L. (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: Izdevniecība “EVE”
60. Vorda, S. (2017). *Mazais runā. Baby Talk programma*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC
61. Vulāne, A., Tauriņa, A., Zīriņa, T. (2016). *Aptaujas metodes izmantojums bērnu vārdu krājuma izzināšanā*. Makrus, D., Vulāne, A. *Bērnu valoda Latvijā 21.gadsimtā*. 21.—42.lpp. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
62. Zaķe, I. (2000). *Logopēdiskās spēles un vingrinājumi*. Rīga: SIA “Izglītības soli”
63. Žogla, I. (2001). *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: “Izdevniecība RaKa”
64. Маллер, А.Р., Цикото, Г.В. (2003). *Воспитание и обучение детей с тяжёлой интеллектуальной недостаточностью*. — М.: Издательский центр Академия

Intervija

1. Vai 3—4 gadnieku bērnu vecāki ir atsaucīgi, kā tas ietekmē bērnu valodu?
2. Kādus metodiskos paņēmienus pielietojiet darbā ar bērniem, lai attīstītu runas prasmi?
3. Kādas rotaļas bērnu valodas attīstībai izmantojat un cik bieži?
  - Lomu rotaļas
  - Pirkstiņrotaļas
  - Muzikālās rotaļas
  - Celtniecības rotaļas
  - Didaktiskās rotaļas
  - Citas rotaļas
4. Kā Jūs raksturotu vidi, kurā bērns apgūst valodas prasmes?

Vecāku aptauja

1. Kā Jūs pavadiet laiku kopā ar savu bērnu?
2. Cik bieži pavadiet laiku kopā ar savu bērnu?
3. Cik bieži kopā ar bērnu lasāt grāmatas?
4. Kādus rokdarbus veicat kopā ar bērnu?
5. Kādas ir Jūsu bērna iecienītākās nodarbes mājās - ārā?
6. Kādas ir Jūsu bērna iecienītākās nodarbes mājās - telpās?
7. Ar kādām metodēm Jūs nomieriniet savu bērnu? (dziesmas, rotaļas, sarunas, utml.)
8. Kā Jūs rīkojaties, ja bērns ir pārkāpis pieļaujamās robežas?
9. Kādus mājas darbus Jūs uzticat savam bērnam (ar vai bez palīdzības)?
10. Kā Jūsu bērns interesējas par valodu? (lasīt, runāt, rakstīt, klausīties)
11. Kā Jūs vērtējat bērna prasmi klausīties (uzmanības noturība, ieinteresētība)?
12. Kādas ir Jūsu bērna iemīļotākās sarunas, kāpēc?
13. Kāda veida grāmatas interesē Jūsu bērnam? (grāmatas saturs)
14. Kādos veidos bērns mājās attīsta sīko pirkstu un rokas muskulatūru? (darbojas ar dažādiem materiāliem, piemēram, tin, aptin, vij, loka, pin, sien, griež. Savieno punktus ar loku un līniju, apvelk lielu siluetu kontūras. Aizsvītro, aizpunkto, piemēram, krūzi, egli. Zīmē un raksta norobežotā laukumā. Apvelk daudzveidīgas kontūras, piemēram, rūtiņas, trafaretus, dažādus priekšmetus, siluetus, burtu kontūrlīnijas.)
15. Ko Jūsu bērns visbiežāk attēlo zīmējumos, kāpēc?
16. Kas Jūsu bērnam patīk bērnu dārzā?
17. Kas Jūsu bērnam nepatīk bērnu dārzā?

Rotaļu centru ripa

Pielikums 4.

Emociju mākoņi

Pielikums 5.

Attēlu spēles

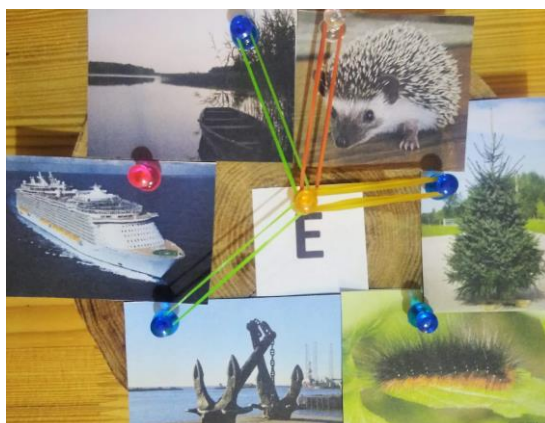
Kuru apģērbu izvēlēšies rudenī?

Kuri dzīvnieki dzīvo mežā?

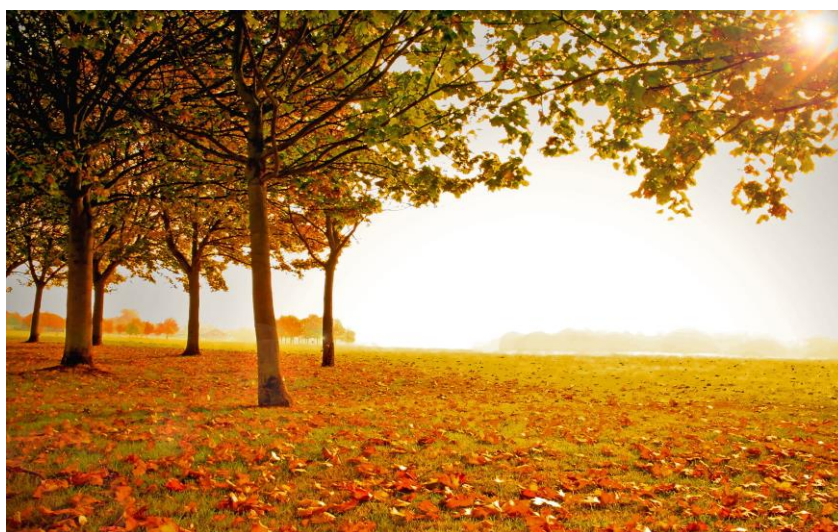
Kurš vārds sākas ar skaņu E?

Savieno attēlu pārus, veidojot sakarības.

Laikapstākļu attēli

Pielikums 7.

Attēli par tematu mežs

Vingrinājumi skaņu “S” un “Š” izrunai

“Auksts vējiņš”

Bērna artikulācijas aparāts tiek sagatavots bērnam mēles galu piespiežot pie apakšējiem priekšzobiem un pūšot aukstu, spēcīgu gaisa strūklu caur viegli sakļautām lūpām, atdarinot vēja šalkoņu. (Zaķe, 2000, 18)

“Silts vējiņš”

Zobu rindas viegli sakļautas, lūpas — “taurītē”, tiek pūsta silta gaisa strūkla, apgūstot pareizu skaņas “š” izrunu. (Zaķe, 2000, 18)

Vingrinājumi mēlei

“Tik — tak ”

Bērna mēles gals stingrs un spics. Pieaugušais skaita vārdus “tik — tak”, atdarinot pulksteņa tikšķus. Bērnam noteiktā ritmā jāpārvieta mēles gals no vienu lūpu kaktiņa uz otru. (Zaķe, 2000, 22)

“Medus”

Pieaugušais, viegli pieskaroties bērna augšlūpai, it kā uzliek uz tās medutiņu. Bērnam ar mēles palīdzību jāmēģina to nolaizīt (mazākiem bērniem var uzziest uz lūpas kādu kārumu). (Zaķe, 2000, 23)

“Klakšķināšana”

Stingrs mēles gals piespiests pie cietajām aukslējām. Laižot to lejā ar spēku, izveidojas skaņa. Bērns mēģina vairākas reizes, kāpinot tempu un dinamiku. (Zaķe, 2000, 23)

Pirkstu sīkās muskulatūras vingrinājumi

“Pirkstu sasveicināšanās”

Bērns saliek plaukstas kopā tā, lai katrs pirksts atrod sev pāri (īkšķis pret īkšķi utt.) Visi pirksti pakāpeniski, sākot ar īkšķiem, saskaras. Saskaroties pirkstiem, var skaitīt nedēļas darba dienas vai vienkārši no viens līdz pieci un atpakaļ. (Zaķe, 2000, 28)

Emociju un gribas īpašības veicinošās spēles

“Palīdzī atrast māmiņu”

Pieaugušais stāsta bērniem pasaku par lācīti. Kādu dienu lācēns kopā ar māmiņu devās ogot. Viņš noklīda no māmiņas un apmaldījās. Mazais lācēns sāka raudāt. Te, izdzirdējis izmisīgo raudāšanu, atnāca lielais lācis un apsoliņa lācēnu aizvest mājās. Liels bija prieks, kad lācēns ar māmiņu atkal satikās. Bērniem lūdz iejusties lācēna lomā un pastāstīt, kā viņi būtu rīkojušies. (Zaķe, 2000, 32)

“Ceļojošais sveiciens”

Bērni stāv aplī, rokas sadotas. Pieaugušais “sūta sveicienu” — paspiež blakus stāvošā roku, tas sveicienu sūta tālāk virzienā pa labi, kamēr to saņem atpakaļ pieaugušais. Nākamreiz var sūtīt sveicienu uz pretējo pusi un izvēlēties bērnu, kuram jāsaņem sveiciens. (Zaķe, 2000, 33)

“Jājam, jājam burkānos”

Pieaugušais tur bērnu uz ceļiem un, skaitot skaitāmpantu izpilda ritmiskas kustības.

Jāja, jāja burkānos

Uz tiem kunga tīrumiem:

Soļiem, soļiem,

Rikšiem, rikšiem,

Aulekšiem.

Sākumā kustības ir lēnas (soļiem), tad paātrinās (rikšiem), pēc tam pavisam ātras (aulekšiem).

(Zaķe, 2000, 36)

Skaitāmpantiņi

Klipu, klapu pakaviņš (vienu pret otru paberzē pēdiņas)

Tāla ceļa gājējjiņš. (izkustina kājiņas gaisā)

Te nagliņa, tur nagliņa, (ar pirkstu pabungā pa pēdiņu)

Te pakaviņš. (noglauda pēdiņu) Klip, klap, klap, klip, klap, klap. (sit pēdiņu vienu pret otru)

(Westolutions, 2016, 76)

Pasakas

“Skrejpasaka”

Vai kāds man var pateikt, uz kurieni tā jāskrien?

Tad vecākā Ola, kurai bija jau cālēns iekšā, teica, ka ir tādi, ir, kam jāskrien. Un tikai jāskrien.

Un nav svarīgi, uz kurieni. Viņiem jāskrien tāpēc vien, lai pulksteņi neapstājas.

Vai tad tu domā, ka pulksteņi, ja es neskrietu, apstātos?

Nūja, — teica Ola, — tā tikai domā, ka visi skrien tāpēc, ka Pulkstenis skrien, un grib turēties tam līdzī. Patiesībā Pulkstenis ir slinks un ne soli, ne sekundi nespertu, ja neredzētu, ka visi skrien un ka jāskrien. Ja citi neskrietu, Pulkstenis sen jau būtu apstājies un kaut kur gulētu, kādā migā, rādītājus azotē sabāzis.

(teksta fragmenta autors: Imants Ziedonis)

“Pelēns lācēna medus podā”

Reiz lācēna medus podā iekrita nebēdnis pelēns. Tas ķepurojās cik spēka, bet jo vairāk ķepurojās, jo vairāk salīpa ar medu, līdz vairs it nemaz nejaudāja pakustēties, un palika ieslodzīts medus podā pavisam vājš un bezspēcīgs.

Lācēns, būdams liels kārumnieks vakarā apsēdās pie sava medus poda un iemērcā tur savu ķepu, tajā pašā brīdī izdzirdis iepīkstamies spalgu pii.

Hei, kas tur pīkst? – norūca lācēns ielūrēdams medus podā. Tur pavisam dzeltens ar medu aplīpis tupēja mazais pelēns.

(Teksta fragmenta autors: Jānis Dailis)